

Nemzetpolitika

**Rákóczi Krisztián – Válent Viktória –
Varga Péter**

Az eredeti kiadvány a KÖFOP-2.1.1-VEKOP-15-2016-00001 „A közszolgáltatás komplex kompetencia, életpálya-program és oktatás technológiai fejlesztése” című projekt keretében készült el és jelent meg.

Szerzők:

© Rákóczi Krisztián
© Válent Viktória
© Dr. Varga Péter

Szakmai lektor:

Dr. Kántor Zoltán

A hatályos kézirat lezárásának dátuma:

2023. január 31.

4., hatályosított kiadás

Eredeti megjelenés éve:

2017

Kiadja:

© Nemzeti Közszolgálati Egyetem,
Közigazgatási Továbbképzési Intézet, 2023

Felelős kiadó:

Dr. Deli Gergely rektor
Címe: 1083 Budapest, Ludovika tér 2.

A mű szerzői jogilag védett. Minden jog, így különösen a sokszorosítás, terjesztés és fordítás joga fenntartva. A mű a kiadó írásbeli hozzájárulása nélkül részeiben sem reprodukálható, elektronikus rendszerek felhasználásával nem dolgozható fel, azokban nem tárolható, azokkal nem sokszorosítható és nem terjeszthető.

TARTALOM

Előszó	5
1. A nemzetpolitika fogalomrendszere és története.....	6
1.1. A nemzetpolitika fogalomrendszere	6
1.2. A trianoni békeszerződés	7
1.3. A nemzetpolitika 1920 és a rendszerváltás között	8
1.3.1. A revíziós politika	8
1.3.2. A kommunizmus évei	10
1.4. Nemzetpolitika a rendszerváltás után	12
2. A nemzetpolitika nemzetközi jogi, valamint uniós jogi kerete és környezete	15
2.1. A nemzeti kisebbségek védelme az ENSZ-ben	15
2.2. A nemzeti kisebbségek védelme az Európa Tanácsban	16
2.2.1. Keretegyezmény a nemzeti kisebbségek védelméről	17
2.2.2. A Regionális vagy kisebbségi nyelvek európai chartája	17
2.3. Az Európai Biztonsági és Együttműködési Szervezet (EBESZ) és a nemzeti kisebbségek	18
2.4. Nemzetpolitikai érdekvéonyesítés az Európai Unióban	19
2.5. Az autonómia	20
3. A külhoni magyarság.....	21
3.1. Demográfiai adatok	21
3.2. A magyarság Romániában	24
3.2.1. A magyarok politikai képviselete	24
3.2.2. Kisebbségi jogok	26
3.3. A magyarság Szlovákiában	28
3.3.1. A magyarok politikai képviselete	28
3.3.2. Kisebbségi jogok	30
3.4. A magyarság Szerbiában	31
3.5. A magyarság Ukrajnában	33
3.6. Kisebb Kárpát-medencei magyar közösségek	35
3.6.1. Horvátország	35
3.6.2. Szlovénia	36
3.7. Diaszpóra	37
4. A nemzetpolitika keretei	39
4.1. A nemzetpolitika törvényi háttere	39
4.2. Kedvezményes honosítás és választójog	40
4.3. A nemzetpolitikai stratégia kerete	40

4.4. Magyar diaszpórapolitika	41
4.5. Nemzetpolitikai intézményrendszer	42
4.5.1. Nemzetpolitikai Államtitkárság	42
4.5.2. Bethlen Gábor Alap	43
4.5.3. Magyarság Háza	43
4.5.4. Nemzetpolitikai Kutatóintézet	43
4.6. A magyar–magyar párbeszéd fórumai	44
4.6.1. Magyar Állandó Értekezlet	44
4.6.2. Magyar Diaszpóra Tanács	45
4.6.3. Kárpát-medencei Képviselők Fóruma	45
4.6.4. Országgyűlés Nemzeti Összetartozás Bizottsága	46
5. A nemzetpolitika kiemelt programjai.	47
5.1. Határtalanul Program	47
5.2. Kiemelt támogatások és pályázatok	47
5.3. Tematikus évek	48
5.4. Kárpát-medencei Óvodafejlesztési Program	50
5.5. Kőrösi Csoma Sándor Program és Petőfi Sándor Program	50
5.6. Mikes Kelemen Program	51
5.7. Julianus Program	52
Jogforrástár	53
Fogalomtár	54
Irodalomjegyzék	57

ELŐSZÓ

A Nemzetpolitikai Államtitkárság és a Nemzetpolitikai Kutatóintézet közreműködésével 2012 óta zajlik a közigazgatásban dolgozók nemzetpolitikai továbbképzése. A program célja olyan szakemberek képzése, akik megfelelő ismeretekkel rendelkeznek a külhoni magyarságot illetően, képesek Kárpát-medencei térben gondolkodni és nemzetpolitikai vonatkozásban értelmezni saját tevékenységüket.

Az elmúlt években több jelentős változás történt a nemzetpolitikában, ami szükségessé tette a tananyag frissítését. Az alábbiakban a területet meghatározó alapvető információk mellett a külhoni magyarságot és a szakpolitikát érintő legfrissebb fejleményekről is képet kapnak az olvasók.

Fontos szempont volt, hogy egy tömör, könnyen feldolgozható szöveg készüljön, mindamelllett a terjedelmi korlátok sem tették lehetővé a téma teljeskörű kifejtését. Ennek megfelelően a tananyag során csupán összefoglaló képet adunk a nemzetpolitika legfontosabb aspektusairól, részletes ismeretüket nem tudjuk elvégezni. Azok számára, akik a témában mélyebb ismeretekre szeretnének szert tenni, ajánljuk a Nemzeti Közzolgálati és Tankönyv Kiadó gondozásában 2013-ban megjelent *Nemzetpolitikai alapismeretek* című tankönyvet, illetve a témában született legfontosabb – a szövegben illetve a tananyag végén található irodalomjegyzékben megjelölt – munkákat.

Bízunk abban, hogy a képzéssel hozzá tudunk járulni az Önök szakmai fejlődéséhez és a nemzetpolitikai szemléletmódnak a közigazgatáson belüli való megerősödéséhez.

Milován Orsolya
főosztályvezető

1. A NEMZETPOLITIKA FOGALOMRENDSZERE ÉS TÖRTÉNETE

1.1. A nemzetpolitika fogalomrendszere

Mivel a nemzetek és az államok határai ritkán esnek egybe, így szinte valamennyi európai állam esetében megfigyelhetjük a külhonban – akár a szomszédos, akár pedig a világ bármely más államában – élő nemzettársak támogatásának gyakorlatát. Napjainkban kontinensünkön Magyarország rendelkezik az egyik legösszetettebb és legaktívabb nemzetpolitikával. A rendszerváltás óta eltelt közel három évtizedben megalakultak a külhoni magyarokat támogató intézmények, a külhoni magyarok támogatása szerepel az állami költségvetésben, a magyar állam pedig fellép a külhoni magyarok érdekvédelmében a nemzetközi szinten.

1990-ben Antall József kormányfő a kormányprogram ismertetésekor kijelentette, hogy Magyarország feladata a magyar nemzet mint kulturális és nemzeti közösség megmaradásának segítése, ezért az anyaország feladata a külhoni magyarok önrendelkezési jogáért folytatott küzdelem támogatása. A kormányprogram az önrendelkezési jogon az autonómia megteremtését értette, és megfogalmazta azt a törekvést, hogy mielőbb ki kell építeni a határon túl élő magyarokat segítő intézményrendszert. A kormányprogram ekkor már a nemzetpolitika kifejezéssel illette a külhoni magyarsággal kapcsolatos politikát.

A nemzetpolitika a magyar állam külhoni magyarokra vonatkozó politikája, amely a magyar állam és a külhoni magyar egyének, valamint közösségek közötti kapcsolatot erősíti az egységes magyar nemzet gyarapodása céljából, valamint a külhoni magyar közösségek identitásörzésére, a magyar identitás továbbadására irányul.¹

A nemzetpolitika fogalomrendszerének kulcselemei a nemzet- és a társadalomépítés, valamint az intézményesítés. A nemzetpolitika célja a külhoni magyarok szülőföldön való maradásának, boldogulásának és gyarapodásának elősegítése. Annak érdekében, hogy a magyar közösségek hosszú távon megmaradjanak a szomszédos államokban, a nemzetpolitika az autonómiát tekinti a legfontosabb elérendő célnak. Azonban az autonómiák rendszerének létrejötte előtt is biztosítani kell a magyar reprodukció keretét; nem helytálló abban gondolkodni, hogy az autonómia megvalósulása után kezdődjön csak meg a társadalomépítés, a nemzetépítés. Az elérendő célíg a magyar közösségeket olyan állapotba kell hozni, hogy megszerzett jogaikkal, lehetőségeikkel teljes mértékben élni tudjanak.

A nemzetpolitika rövid távú célja ebből következően a társadalomépítés. A magyar nemzet határai lényegében a magyar intézmények hatóköréig terjednek. Ezért az intézményesítés a magyar nemzetpolitika stratégia kulcsfogalma. A nemzeti reprodukció úgy valósulhat meg, ha olyan területekre összpontosít a nemzetpolitika, ahol a sűrű, minőségi intézményhálózat lehetőséget biztosít a magyarok számára, hogy teljes életük során kapcsolatban maradjanak a magyar nyelvvel, kultúrával, közösséggel. A nemzetpolitikai stratégia arra épít, hogy statisztikailag növelje a magyarok esélyeit arra vonatkozóan, hogy magyar intézményekhez kötődjenek. Ezzel azt a célt kívánja elérni, hogy – az erős és sűrű kötelékeknek köszönhetően – növelje a csoportban maradás esélyeit, és csökkentse a csoportból való kilépést, vagyis megelőzze a külhoni magyarok asszimilációját.

¹ KÁNTOR Zoltán – RÁKÓCZI Krisztián: Nemzet, állam, kisebbség. In KÁNTOR Zoltán szerk.: *Nemzetpolitikai alapismeretek*. Nemzeti Közzolgálati és Tankönyv Kiadó. Budapest, 2013.

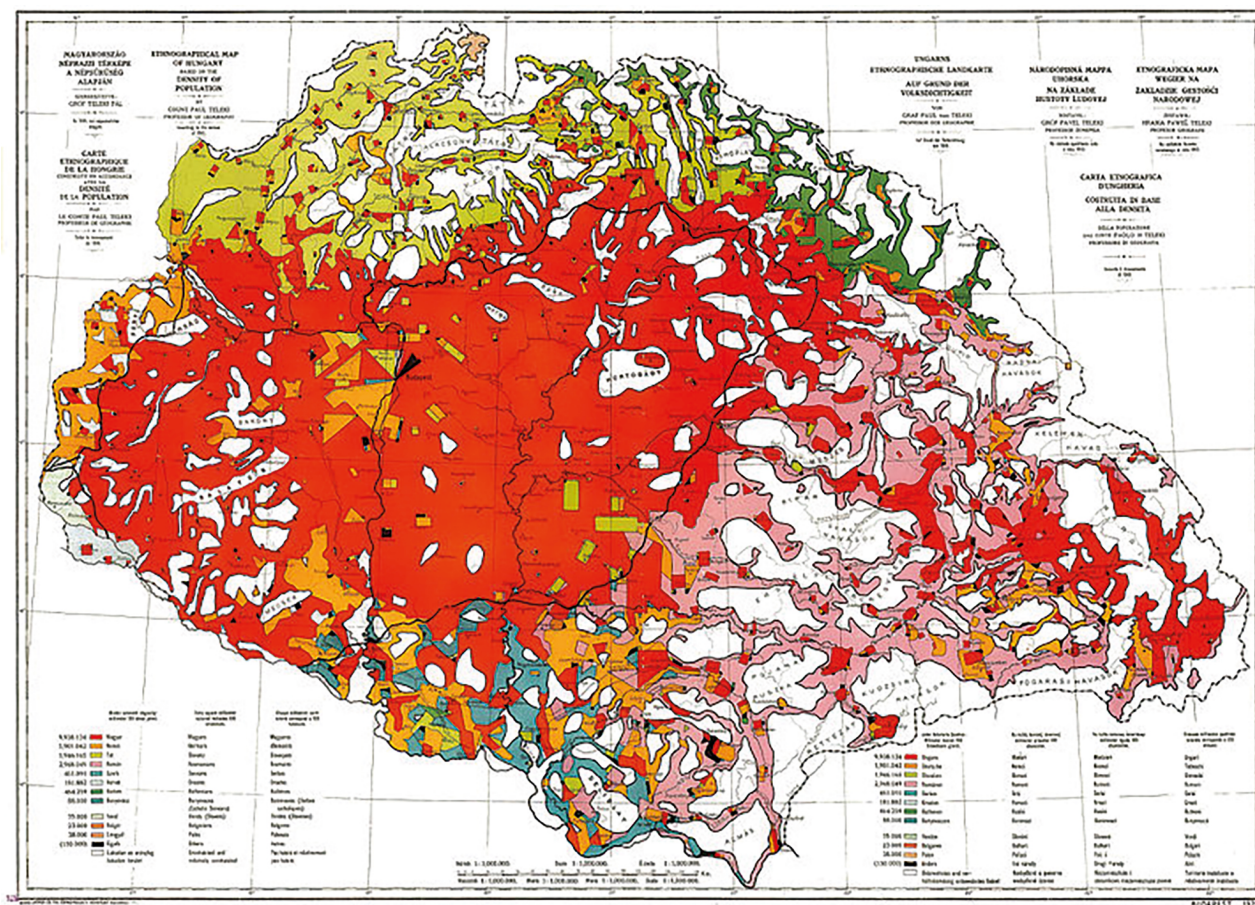
Magyarország és a külföldi magyarság viszonyában, a külföldi magyarság fennmaradásának kérdésében a magyar kormányzat alapelvnek tekinti: csak akkor sikerül megakadályozni az asszimilációt, akkor léteznek életképes és fejlődő közösségek, valamint ezek növekvő támogatása csak abban az esetben lehetséges, ha Magyarország regionális szerepe mind politikai-gazdasági, mind kulturális értelemben, az elmúlt évekhez hasonlóan, a jövőben is erősödni fog. A magyar nemzetpolitika alapvetésnek tartja, hogy a külföldi magyar közösségek a szülőföldjükön szeretnék megőrizni magyarságukat, és ennek érdekében törekedni kell arra, hogy olyan pozitív változások következzenek be a régióban, amelyek kellő motivációt jelentenek a szülőföldön maradáshoz.

1.2. A trianoni békeszerződés

Az Osztrák–Magyar Monarchia a központi hatalmak oldalán az első világháborút a vesztesek oldalán fejezte be. A történeti Magyarország területén 1918 októberéig semmilyen idegen katonai erő nem volt jelen. A csehszlovák, a román és a szerb hadseregek csak 1918 novemberében törtek be a Magyar Királyság területére, miután a padovai fegyverszünet előírta a Monarchia hadseregének leszerelését. A Károlyi Mihály vezette kormány csak a magyar katonai alakulatok leszerelését követően kívánt nekilátni az új hadsereg építésének. Ez a döntés katasztrófába sodorta az országot, hiszen lehetetlenné tette az ország, kiváltképp pedig a magyarlakta területek megvédését. Ennek köszönhetően a kisan-tant államok 1919 tavaszára elfoglalták az összes olyan területet, amelyet egy évvel később a trianoni békeszerződés végérvényesen ezeknek az országoknak juttatott.²

A békeszerződés aláírására 1920. június 4-én Versailles-ban került sor. Magyarország területe 283 ezer km²-ről 93 ezerre, lakossága 18,2 millióról 7,6 millió főre csökkent. Az elcsatolt területeken élők többsége nem volt magyar nemzetiségű; azonban a legsúlyosabb, máig ható problémát az jelentette, hogy a trianoni békeszerződés által meghúzott új országhatárok belevágtak a magyar nemzettestbe, azaz a határok nem követték a nyelvi és nemzetiségi határokat. A teljes egészében horvátok, románok, ruszinok, szlovákok által lakott területek mellett sok esetben egységes tömbben élő magyar lakosságú területeket is elcsatoltak. (Lásd: 1. térkép)

2 BÁRDI Nándor – FEDINEC Csilla – SZARKA László szerk.: *Kisebbségi magyar közösségek a 20. században*. Gondolat, Budapest, 2008.

1. térkép: A gróf Teleki Pál által a béketárgyalásokon bemutatott úgynevezett vörös térkép

Az 1910-es népszámlálás szerint – melynek során nem a nemzetiségre, hanem az anyanyelvre kérdeztek rá – mintegy hárommillió-háromszázezer magyar rekedt kívül az új magyar állam határain. Az 1910-es népszámlálási adatok szerint a Romániának ítélt területeken közel 1,7 millió, Csehszlovákiában pedig majdnem 1,1 millió magyar anyanyelvű személy élt. A Szerb–Horvát–Szlovén Királysághoz 465 ezer magyar került. Románia része lett Erdély, a Partium és a Bánság keleti része, Csehszlovákiához került a teljes mai Felvidék és Kárpátalja, a délen újonnan létrejött szláv állam megkapta a teljes Horvát-Szlavónországot, a Szerémséget, Drávaközt, Muraközt, Bácskát és a Bánság nyugati részét. A szintén vesztes Ausztriához került nyugaton egy négyezer km²-es határsáv, az Őrvidék.³

1.3. A nemzetpolitika 1920 és a rendszerváltás között

1.3.1. A revíziós politika

Az elcsatolt területeken a magyarságnak meg kellett keresnie az adott államban azokat a jogi kereteket, illetve ki kellett alakítania azt az intézményrendszert, amely hivatott volt biztosítani a kisebbségekbe került nemzetrészek megmaradását.⁴ Budapest a kezdetektől szoros kapcsolatot ápolt a szomszédos

3 ROMSICS Ignác: *A trianoni békeszerződés*. Osiris, Budapest, 2007.

4 BÁRDI Nándor: Magyarország és a magyar kisebbségek az 1918 utáni első években: a magyar külpolitika revíziós céljainak megfogalmazása, a kisebbségi kultúra és politika támogatása. In.: BÁRDI Nándor – FEDINEC Csilla – SZARKA László szerk.: *Kisebbségi magyar közösségek a 20. században*. MTA KI–Gondolat, Budapest, 2008, 52–59.

államokban élő magyarok szervezeteivel. Magyarországnak a Horthy Miklós kormányzó nevével fémjelzett, az első világháborút követő időszakban a legfőbb külpolitikai célja a revízió volt, vagyis az elszakított országrészek visszaszerzése. Az anyaország és a határon túlra került magyarok is a területi revíziót tartották a végső elérendő célnak, s ennek megvalósulásáig fontos volt, hogy az elcsatolt országrészekben a kisebbségben élő magyarok mind nagyobb számban őrizték meg magyar identitásukat.⁵

A két világháború közti időszakban Magyarországon minden jelentős politikai szereplő szükségesnek tartotta a határrevíziót. Az egyik nézet szerint teljes revízióra lett volna szükség, amit az aktualizált Szent István-i állameszme alapozott meg. Eszerint Magyarország nem szűkülhet le a magyar etnikum által lakott területekre, hanem magában kell foglalnia a Kárpát-medence valamennyi népét, amelyek vezetésére a magyar nemzet hivatott. A másik nézet szerint a teljes területi revízió elérhetetlen, ezért a magyarlakta területek visszacsatolását, azaz az etnikai alapú revíziót kell szorgalmazni.⁶

A magyar revíziós politikában 1938 szeptembere, a müncheni szerződés megkötése hozott döntő áttörést, melynek alapján Csehszlovákia elvesztette a szudétanémet területeket, Zsolnán pedig kikiáltották Szlovákia autonómiáját. Október elejétől autonóm kormánya volt Kárpátaljának is, amelyet a prágai parlament novemberben törvényben is szavatolt. 1938. október 9–13. között Komáromban Magyarország tárgyalásokat folytatott a csehszlovák kormánnyal, ám azok zátonyra futottak. A két fél vitájában német–olasz döntőbíráóság hozott ítéletet: 1938. november 2-án megszületett az első bécsi döntés, aminek köszönhetően Magyarország visszakapott közel 12 ezer km²-t.⁷ Ismét Magyarország része lett a színmagyar Csallóköz, a nagyobb városok közül Érsekújvár, Kassa, Ungvár, Munkács.⁸ Nem szerezte meg azonban Magyarország az ugyancsak követelt Pozsonyt és Nyitrát.

Németország 1939 márciusában megszállta és Cseh-Morva Protektorátus néven fennhatósága alá vonta a cseh többségű területeket. Szlovákia kikiáltotta függetlenségét, létrejött a német érdekeket kiszolgáló, Jozef Tiso vezette fasiszta bábállam. Magyarország ezekkel az eseményekkel egy időben bevonult a ruszin Kárpátaljára, és elfoglalta azt. A Szovjetunió 1940 nyarán elfoglalta Besszarábiát és Észak-Bukovinát, ezzel Románia területi integritása először sérült az első világháborút lezáró békeszerződések óta. Magyarország ezt követően tárgyalásokba kezdett Romániával, ám a felkínált revíziós alternatívák a románok számára elfogadhatatlanok voltak, ezért a két fél a német–olasz döntőbíráskodás intézményéhez fordult.⁹ A második bécsi döntés 1940. augusztus 30-án született meg. Ennek alapján közel 43 500 km² került vissza Magyarországhoz.¹⁰

1941. április 11-én Magyarország csatlakozott a Jugoszlávia elleni német katonai akcióhoz, annak ellenére, hogy 1940-ben Belgrádban magyar–jugoszláv örökbarátsági szerződés aláírására került sor. A magyar csapatok pár nap alatt elfoglalták a Muraköz egy részét, a Muravidéket, Bácskát, a baranyai háromszöget. A Jugoszláviától visszafoglalt terület nagysága 11 475 km²-t tett ki. Magyarország területe a revíziós sikereknek köszönhetően 172 ezer km²-re, a lakosság száma pedig 14,7 millióra nőtt. Az ország lakosságának háromnegyede volt magyar anyanyelvű.

5 BÁRDI Nándor: A Magyarországgal szomszédos országok magyarságpolitikája a két világháború között. In BÁRDI Nándor – FEDINEC Csilla – SZARKA László (szerk.): *Kisebbségi magyar közösségek a 20. században*. MTA KI–Gondolat, Budapest, 2008, 74–83.

6 ZEIDLER Miklós: *A revíziós gondolat*. Osiris, Budapest, 2001.

7 SIMON Attila: *Magyar idők a Felvidéken 1938–1945. Az első bécsi döntés és következményei*. Jaffa Kiadó, Budapest, 2014.

8 FEDINEC Csilla: *A Magyar Szent Koronához visszatért Kárpátalja – 1938–1944*. Jaffa Kiadó, Budapest, 2015.

9 ABLONCZY Balázs: *A visszatért Erdély 1940–1944*. Jaffa Kiadó, Budapest, 2011.

10 L. BALOGH Béni: *A magyar–román kapcsolatok 1939–1940-ben és a második bécsi döntés*. Pro-Print, Csíkszereda, 2002.

1.3.2. A kommunizmus évei

A II. világháborút lezáró 1947-es párizsi békeszerződésekben a győztes hatalmak a két bécsi döntésben foglaltakat nem ismerték el, sőt, a pozsonyi hídfő három falujával (Dunacsún, Horvátjárfalu, Oroszka) Magyarország területét tovább csökkentették. A katonai akciók során elfoglalt Kárpátalját és a déli területeket sem tarthatta meg Magyarország. A trianoni békeszerződésben megállapított országhatárokhoz képest jelentős változás, hogy Kárpátalja nem lett ismét Csehszlovákia része, hanem a Szovjetunióhoz csatolták.¹¹

1944 ősztől a szomszédos államok az általuk Magyarországtól visszafoglalt területeken egyre erőszakosabban léptek fel a magyarokkal szemben. Az intézkedések a kollektív felelősségre vonás elvére hivatkozva a homogén nemzetállamok megvalósítását célozták. Az internálások a katonaköteles magyar férfi lakosságot érintették, így például Kárpátalján 1944 novemberében az etnikai tisztogatás során a helyi magyarságot megtizedelték. A szovjet katonai alakulatok a Szovjetunió munkatáboráiba, az úgynevezett málenkij robotra Kárpátaljáról a rendelkezésre álló források szerint összesen mintegy 130 ezer embert hurcoltak el, a munkatáborokban elhunyt magyarok száma a legóvatosabb becslések szerint is több tízezerre tehető. 1944–1945 telén a Délvidéken a jugoszláv kommunista partizánalakulatok horvát, magyar és német civil lakossággal szemben követték el népirtást. A szerb alakulatok korra és nemre való tekintet nélkül, tömegesen kínozták meg és végezték ki a polgári lakosságot, a második világháborúban való kollektív bűnösséggel vádolva őket. Az etnikai alapú gyilkosságok pontos száma ma még nem ismert; a népirtás legalább 20-30 ezer, de egyes becslések szerint 50 ezer magyar áldozatot követelt. A kivégzéseket a jugoszláv kommunista vezetés válasznak tekintette a magyar csapatok 1942-es újvidéki vérengzésére.¹²

Jugoszlávia és Csehszlovákia a nemzetállam kialakítása érdekében és a magyarok kollektív bűnösségére hivatkozva a Szovjetunió támogatásával kitelepítéseket és belső széttelepítéseket hajtott végre. Jugoszláviában a belső széttelepítéssel egész falvak lakosságát hurcolták el más településekre. Csehszlovákiában az 1945. április 5-én elfogadott kassai kormányprogram a kollektív bűnösség elve alapján kilátásba helyezte a németek és magyarok csehszlovák állampolgárságuktól való megfosztását, vagyonuk elkobzását. E rendelkezések végrehajtására Edvard Beneš államfő elnöki dekrétumai alapján került sor 1945 második felétől. Csehszlovákia ezenfelül szorgalmazta a németek és a magyarok deportálását, de a potsdami konferencia csak a németek kitelepítését engedélyezte. Ekkora azonban már mintegy harmincezer olyan személyt toloncoltak át Magyarországra, akik az első bécsi döntés értelmében Magyarországhoz visszakerült területre költöztek be. Csehszlovákia 1946-1947 telén hozzájárult a magyarok országon belüli széttelepítéséhez, ezzel kívánta ugyanis rábírní Magyarországot a kölcsönös lakosságcsere-egyezmény végrehajtására. Az 1946 elejére megszületett egyezményben Csehszlovákia felhatalmazást kapott arra, hogy annyi szlovákiai magyart telepítsen át Magyarországra, mint amennyi magyarországi szlovák jelentkezik önként a Csehszlovákiába való áttelepülésre. A lakosságcsere eredményeként Magyarországról mintegy hetvenezer szlovák települt át Csehszlovákiába, helyükre kilencvenezer kitelepített magyar érkezett.¹³

Románia vesztes államként fejezte be a második világháborút, és a Szovjetunió elutasította azt a román kérést, amely mintegy 450 ezer magyar kitelepítésére irányult. A magyar lakosság helyzetét Erdélyben a Maniu-gárdistáknak nevezett félkatonai alakulatok garázdálkodásai keserítették meg. Az

11 BÁRDI Nándor – SIMON Attila szerk.: Integrációs stratégiák a magyar kisebbségek történetében. Fórum, Somorja, 2006.

12 1942 januárjában a magyar csendőrség felszámolt egy partizáncsoportot, és az elszenvedett néhány fős veszteség megtorlásaként önhatalmú razzia kezdődött más partizáncsoportok felkutatására. Az akció végül 3-4 ezer, más becslések szerint 8 ezer szerb és zsidó civil lakos életét követelte Újvidéken és a környező településeken. A tetteseket 1943-ban Magyarországon felelősségre vonták és halálra ítélték, majd a háború után Jugoszláviában háborús bűnös-ként kivégezték.

13 VADKERTY Katalin: *A kitelepítéstől a reszlovakizációig. Trilógia a csehszlovákiai magyarság 1945–1948 közötti történetéről*. Kalligram, Pozsony, 2001.

általuk elkövetett bűncselekményeknél is súlyosabb volt, hogy több tízezer magyart munkatáborokba hurcoltak, ezrek pedig meghaltak. Az atrocitások híre külföldre is eljutott, ezért a helyzet orvoslására kisebbségügyi minisztérium felállítására és kisebbségi státútum kidolgozására került sor. 1945 márciusában Petru Groza vezetésével baloldali kormány alakult, amely egyenjogúságot ígért a Romániában élő nemzeti kisebbségeknek. A magyarok irányába pozitív gesztusokat tevő Groza-kormányt támogatta az 1944-ben alakított erdélyi magyar párt, a Magyar Népi Szövetség.

Az 1940-es évek végére a szovjet érdekszférába került közép-kelet-európai országokban befejeződött a kommunista hatalomátvétel, ezzel együtt pedig sor került az egypártrendszer kialakítására, a szovjet típusú szocialista rendszer kiépítésére. A kisebbségpolitikában jelentős változást hozott a kommunisták előretörése, aminek eredményeként a kisebbségi kérdés belüggé vált. A Szovjetunió névleg elvárta a befolyása alá tartozó államoktól, hogy ne diszkriminálják a náluk élő kisebbségeket, ami valójában azt eredményezte, hogy Magyarország nem avatkozhatott bele a szomszédos államok nemzetiségi politikájába.

1945-ben *Kárpátalja* a Szovjetunióhoz került, és Kárpátontúli területnek nevezett közigazgatási egységként 1991-ig részét képezte a szovjet birodalomnak. A kezdeti éveket államosítás, koncepcióperek, kolhozosítás jellemezték. 1945-től hosszabb ideig magyar nyelven csak általános iskolai szinten lehetett tanulni, a magyar tannyelvű középiskolák 1953-at követően nyílhattak meg újra.¹⁴

Romániában 1952 szeptemberében fogadták el az új alkotmányt, amely szovjet nyomásra rendelkezett a Magyar Autonóm Tartomány (MAT) létrehozásáról.¹⁵ A 13 500 km² területű, mintegy 730 ezer lakosú tartomány központja Marosvásárhely lett. A sztálinizmus idején természetesen igazi önkormányzatiságról, önrendelkezésről nem lehet beszélni, de az autonóm tartományban a székelyföldi magyarok jogai jobban érvényesülhettek, mint az Erdély egyéb területein élő magyarokéi. A legfontosabb többletjog az volt, hogy az itt élő mintegy 550 ezer székely szabadon használhatta az anyanyelvét a hivatali ügyintézés során. Az 1956-os magyar forradalom ürügyet biztosított a román kommunista vezetésnek arra, hogy az erdélyi magyarok jogait szűkítse: 1960-ban az alkotmány módosításával sor került a MAT területének átrajzolására. A létrehozott Maros-Magyar Autonóm Tartományhoz (MMAT) több, románok által is lakott települést csatoltak, míg magyar községeket pedig elcsatoltak. A MMAT magyar lakosainak száma 473 ezerre csökkent, a románok száma ezzel szemben 147 ezerről 266 ezerre nőtt. 1965-ben Nicolae Ceaușescu lett a román kommunista párt vezetője, az ő irányítása alatt újabb közigazgatási reformra került sor 1968-ban, melynek során megszűnt a MMAT. Romániában a kommunista rendszer összeomlásának kiindulópontját az 1989. december 15-i temesvári események jelentették. Ezen a napon a román titkosrendőrség, a Securitate emberei a kommunista rendszert bíráló Tőkés László református lelkipásztort egy szilágysági faluba akarták deportálni. Az egyházközösség tagjai szimpátiatüntetést szerveztek Tőkés mellett, amely hamarosan országos megmozdulássá, a kommunista rezsim elleni tüntetéssorozattá nőtte ki magát. 1989 karácsonyán Nicolae Ceaușescut és feleségét kivégezték, megkezdődhetett a demokratizálódási folyamat, létrejött a Romániai Magyar Demokrata Szövetség (RMDSZ). 1990-ben Marosvásárhelyen megalakult a Romániai Magyar Orvosok és Gyógyszerészek Szövetsége. Céljük a magyar anyanyelvű orvosképzés visszaállítása volt. Az ennek előmozdítása érdekében tartott tüntetést egy nacionalista román szervezet szimpatizánsai megzavarták, feldúlták Marosvásárhely központját, és rátámadtak a békés tiltakozókra. Az események, amelyek halálos áldozatokkal is jártak, fekete március néven vonultak be a történelembe. A több napig tartó zavargásoknak a román hadsereg vetett véget. A súlyos incidensnek igazi következménye román részről nem lett, csak magyar, illetve cigány nemzetiségűeket ítéltek el, a támadásokat végrehajtók közül senkit sem vontak felelősségre.¹⁶

14 FEDINEC Csilla: A Csehszlovákiától a Szovjetunióhoz csatolt Kárpátalja magyar kisebbségének helyzete (1944–1946). In BÁRDI Nándor – FEDINEC Csilla – SZARKA László szerk.: *Kisebbségi magyar közösségek a 20. században*. Gondolat, Budapest, 2008.

15 Stefano BOTTONI: *Sztálin a székelyeknél – A Magyar Autonóm Tartomány története (1952–1960)*. Pro-Print Kiadó, 2008.

16 BÁRDI Nándor: *Otthon és haza – Tanulmányok a romániai magyar kisebbség történetéről*. Pro-Print Könyvkiadó, 2013.

Csehszlovákia a kommunista hatalomátvételt követően szovjet nyomásra kénytelen volt befejezni a területén élő nemzeti kisebbségekkel szemben folytatott nyíltan diszkriminatív politikáját. 1948 végén törvény rendelkezett a csehszlovák állampolgárság visszaadásáról, megalakult a Csehszlovákiai Magyar Dolgozók Kultúregyesülete, a máig működő Csemadok, újraindult a magyar nyelvű közoktatás. A csehszlovák törvényhozás 1960-ban új alkotmányt fogadott el. Az alaptörvény annyiban kedvezett az országban élő kisebbségeknek, hogy szavatolta az ország állampolgárainak egyenjogúságát, továbbá kimondta a nemzetiségek anyanyelvi oktatáshoz való jogát. Ezzel egy időben azonban magyar szempontból rendkívül hátrányos közigazgatási reform végrehajtására is sor került, amely az eddigi kis területű járások összevonásának koncepcióján alapult. A közigazgatási átalakítás során a csehszlovák–magyar határ mentén lévő magyar járásokat a tőlük északabbra fekvő, túlnyomórészt szlovákok által lakott közigazgatási egységekkel egyesítették, aminek a következtében csupán két magyar többségű járás maradt az országban, a Dunaszerdahelyi és a Komáromi. Csehszlovákia 1969. január 1-jével szövetségi állam lett, és a szlovák kormányban nemzetiségi ügyekért felelős tárca nélküli miniszterként helyet kapott Dobos László. 1969 áprilisában azonban Gustáv Husák lett a pártfőtitkár, aki a nemzetiségi alkotmánytörvényt folyamatosan megsértve akadályozta az alkotmányban garantált kisebbségi jogok érvényesítésének lehetőségét. A nemzetiségi jogok közül leginkább a nyelvhasználati jogokat érték támadások, továbbá sor került a nyitrai magyar pedagógusképzés leépítésére. 1978-ban jött létre Duray Miklós vezetésével a Csehszlovákiai Magyar Kisebbség Jogvédő Bizottsága, a kommunista rendszer bukásáig az egyetlen olyan szervezet, amely nyíltan kiállt a csehszlovákiai magyarság kisebbségi jogainak védelméért.¹⁷

A Josip Broz Tito vezette szocialista *Jugoszlávia* szakított a korábbi időszakok erőszakos asszimilációs gyakorlatával. A nemzetiségi szempontból rendkívül sokszínű délszláv államban a szerbek, horvátok, szlovénok, macedónok, montenegróiak saját köztársaságot alakíthattak ki. Az egyéni kisebbségi jogok elismerést nyertek, ám a nemzetiség közös megélését nem tették lehetővé, a közösséget megillető kollektív jogok elfogadásáról szó sem lehetett. Az autonómiát kapott Vajdaság 150 fős tartományi parlamentjének 37 magyar tagja volt. A tartományt 110 fő képviselte a szövetségi parlamentben, ebből 26 magyar volt, ami megfelelt a területen élő magyarok számarányának. A Vajdasági Autonóm Tartomány lakosságának mintegy ötödét kitevő magyarok széles körű nyelvi és kulturális jogokkal rendelkeztek. A tartomány öt hivatalos nyelve közül az egyik a magyar volt, ennek köszönhetően például az utcaneveket feltüntették magyar nyelven is. Az 1974-es alkotmány a föderalizmus jegyében decentralizálta a hatalmat, ám Tito halála után a központi jugoszláv vezetés gyengítette a tagköztársaságok jogait, és az újjáéledő szerb nacionalizmus megkurtította a nyelvi és kulturális jogokat, aminek eredményeként sor került a vajdasági tartományi autonómia felszámolására.

1.4. Nemzetpolitika a rendszerváltás után

Magyarországon a rendszerváltozást követően új kormányzati felelősséggé vált a nemzetpolitika, a magyar állam külhoni magyarokkal kapcsolatos politikája. A kommunizmus éveiben nyílt kapcsolat az anyaország és a külhoni magyar közösségek között nem lehetett, az 1970-1980-as években inkább csak személyes kapcsolatok voltak, intézményes kapcsolattartás egyáltalán nem létezett. A Kádár-rendszer a többi kelet-európai szovjetizált rendszerhez hasonlóan úgy vélekedett, hogy a nemzeti kisebbségek kérdése minden szocialista ország belügye, illetve, hogy a marxizmus-leninizmus győzelmével a nemzetiségi konfliktusok a többi problémához hasonlóan automatikusan megfognak oldódni.

Az 1989-es alkotmánymódosítást követően a magyar alaptörvény leszögezte: „A Magyar Köztársaság felelősséget érez a határain kívül élő magyarok sorsáért, és előmozdítja a Magyarországgal való

¹⁷ SZARKA László: *A multietnikus nemzetállam – Kísérletek, kudarcok és kompromisszumok Csehszlovákia nemzetiségi politikájában 1918–1992*. Kalligram Kiadó, Pozsony, 2016.

kapcsolatuk ápolását.” A magyar állam határain kívül rekedt magyarsággal való kapcsolattartás és felelősségvállalás alkotmányos kötelezettsége új fejezetet nyitott az anyaország és a külhoni magyarság viszonyában. Az Antall-kormány idején (1990–1993) sor került a magyar külpolitikai prioritások lefektetésére, melyek az euro-atlanti integráció, a jószomszédi kapcsolatok kialakítása és a külhoni magyarok támogatása voltak. A későbbiekben a jobboldali kormányok idején a külhoni magyarok ügye mindig prioritást élvezett a jószomszédi kapcsolatokkal szemben, míg a baloldali-liberális kabinetek esetében a szomszédságpolitikán volt a hangsúly.

Antall József miniszterelnök egy MDF-kongresszuson elmondott beszédében kijelentette: „Törvényes értelemben, a magyar közjog alapján minden magyar állampolgárnak, ennek a tízmillió országának a kormányfőjeként – lélekben, érzésben tizenötmillió magyar miniszterelnöke kívánok lenni.” Az Antall-kormány ezzel deklarálta a magyar nemzet szerves részének tekintette a Magyarországgal szomszédos államokban élő magyar közösségeket, az Alkotmány pedig egyértelművé tette a magyar állam felelősségét a külhoni magyarok szülőföldön való boldogulásáért, fennmaradásáért és fejlődéséért.

1990 után a kormányprogramban foglaltaknak megfelelően megkezdődött a nemzetpolitikai intézményrendszer kiépítése.¹⁸ A Miniszterelnökségen belül 1990-ben létrejött a Határon Túli Magyarok Titkársága, ami két évvel később országos hatáskörű szervként átalakult Határon Túli Magyarok Hivatalává (HTMH), és a Külügyminisztérium felügyelete alá került. A Horn-kormány idején a HTMH a Miniszterelnöki Hivatal felügyelete alá került, majd 1998-tól az első Orbán-kormány éveiben viszakerült a Külügyminisztérium felügyelete alá. 2002-ben, a Medgyessy-kormány hivatalba lépését követően ismét a Miniszterelnöki Hivatal alatt kapott helyet a HTMH, végül 2006-ban a Gyurcsány Ferenc miniszterelnöksége idején lezajlott közigazgatási reform keretében megszűnt a hivatal. 2007-től a 2010-es választásokig a külhoni magyarok kérdésével a Miniszterelnöki Hivatalon belül a Külkapcsolatok és Nemzetpolitikai Ügyek Szakállamtitkársága Nemzetpolitikai Ügyek Főosztálya foglalkozott. Jelentős változást hozott a 2010-es választások után kialakított csúcsminisztériumi rendszer, amelyben 2010 és 2014 között a Közigazgatási és Igazságügyi Minisztériumban, 2014-től pedig a Miniszterelnökség kereteiben belül működik a Nemzetpolitikai Államtitkárság. Az önálló államtitkárság létrehozásával a külhoni magyarok kérdésének ügye ugyanolyan rangra emelkedett, mint bármely más ágazati politika.

Az antalli nemzetpolitika meghatározó eleme a későbbi Antall-doktrínaként is emlegetett alapelv, amely szerint minden, a külhoni magyarokat érintő döntés meghozatalánál a kormány köteles figyelembe venni az őket képviselő legitím szervezetek véleményét. Az első magyar–magyar csúcs ülésére 1996 nyarán került sor, ezen a magyar kormány, a parlamenti pártok, valamint a külhoni legitím magyar szervezetek képviseltették magukat, és tárgyaltak Magyarország és a külhoni magyar közösségek kapcsolatának politikai-stratégiai kérdéseiről, megfogalmazva közös álláspontjukat. A tanácskozáson felmerült egy állandó magyar–magyar párbeszédnek helyt adó fórum létrehozásának szándéka, ám az intézményesített magyar–magyar párbeszéd fórumát betöltő Magyar Állandó Értekezlet (MÁÉRT) felállítására 1999-ig várni kellett.

Az első Orbán-kormány idején (1998–2002) a magyar külpolitika hármasszögű rendszerében az integrációs politika és a külhoni magyarok ügye egyenrangúvá vált, a szomszédságpolitika a külhoni magyarok ügyének függvénye lett. A nemzetpolitika alakulását ebben az időszakban a már említett MÁÉRT, valamint a státustörvény határozta meg a leginkább. A Magyar Állandó Értekezlet (MÁÉRT) 1999 és 2004 között nyolc alkalommal ülésezett, majd hosszú szünet után csak a második Orbán-kormány megalakulását követően, 2010 őszén került sor a testület kilencedik ülésére.

2001-ben került sor a szomszédos államokban élő magyarokról szóló törvény megalkotására, melyre a köznyelvben státustörvényként vagy kedvezménytörvényként szoktak hivatkozni. A jogszabály elsődleges célja a külhoni magyaroknak az egységes magyar nemzethez való tartozásának

18 BÁRDI Nándor: *Tény és való. A budapesti kormányzatok és a határon túli magyarság kapcsolattörténete*. Kalligram, Pozsony, 2004.

kifejezése, a szülőföldjükön való boldogulásuk előmozdítása, valamint nemzeti azonosságtudatuk megőrzésének segítése.¹⁹ A jogszabály létrehozása hatott a nemzetközi kisebbségvédelemről folyó gondolkodásra is, a Velencei Bizottság véleményezésének köszönhetően sor került a kin-state, kin-minority fogalmak bevezetésére.

Medgyessy Péter kormányának (2002–2004) nemzetpolitikáját leginkább a státustörvény módosításának kérdése határozta meg. A 2003-ban módosított jogszabály egyik legjelentősebb változtatása, ami egyértelműen elvi jelentőséggel bír, hogy a törvény preambulumból kikerült a „szomszédos államokban élő magyaroknak az egységes magyar nemzethez való tartozása végett” szövegrész, és helyére a „magyar kulturális örökséghez való kötődésének, mint a magyar nemzethez való tartozása kifejezésre juttatásának érdekében” szöveg került.

2004 novemberében, Gyurcsány Ferenc miniszterelnöksége idején került sor a MÁÉRT nyolcadik ülésére. A tanácskozás legfőbb témája a 2004. december 5-re kiírt népszavazás volt a külhoni magyarok kettős állampolgárságáról. Ez volt az első és mindmáig az egyetlen eset, hogy a MÁÉRT hivatalos zárónyilatkozat elfogadása nélkül ért véget. A kormánypártok, valamint a magyarországi ellenzéki és külhoni magyar pártok közti jelentős nézetkülönbség végül azt eredményezte, hogy sem Gyurcsány Ferenc, sem Bajnai Gordon későbbi kormányfő nem hívta össze a MÁÉRT ülését. A 2004-es népszavazás végül eredménytelen lett: alig több mint hárommillió választópolgár járult az urnák elé, a szocialista-liberális kormányzat negatív kampánya miatt az igen szavazatok aránya pedig éppen csak meghaladta az ötven százalékot (51,57%).

A Szili Katalin házelnök által első ízben 2004 szeptemberében összehívott Kárpát-medencei Magyar Képviselők Fóruma (KMKF) lett az a testület, amely részben átvette a MÁÉRT szerepét annak 2010 őszi történeti újbóli összehívásáig. A KMKF a Kárpát-medencei országok országos vagy tartományi, megyei szinten megválasztott képviselőinek és az Európai Parlamentben mandátummal rendelkező magyar képviselőknek az egyeztető fóruma. A magyar törvényhozás 2008-ban országgyűlési határozatban saját intézményének ismerte el a KMKF-et.

A nemzetpolitika a 2010-es kormányváltást követően gyökeresen átalakult. A megújult nemzetpolitikát szabályozó törvények, stratégiai dokumentumok, az azt működtető intézményrendszer bemutatására a IV. fejezetben, a kiemelt nemzetpolitikai programok bemutatására pedig az V. fejezetben kerül sor.

¹⁹ KÁNTOR Zoltán: Státustörvény és nemzetpolitika: elméleti szempontok. In KÁNTOR Zoltán (szerk.): *A státustörvény: előzmények és következmények*. Teleki László Alapítvány, Budapest, 2002. 18–28.

2. A NEMZETPOLITIKA NEMZETKÖZI JOGI, VALAMINT UNIÓS JOGI KERETE ÉS KÖRNYEZETE

Jelen fejezet a kisebbségek nemzetközi védelmének II. világháborút követően kialakult és máig fennálló rendszerét mutatja be vázlatosan. Az előzményekről annyit mindenképpen érdemes megjegyezni, hogy az államok a területükön élő nemzeti kisebbségek helyzetét elsősorban belügyi kérdésnek tekintették, amelyből a nemzetközi közösséget kizárták. Ezt a megközelítést mára sikerült egyértelműen áttörni.²⁰

Az emberi jogok és azon belül a nemzeti kisebbségek jogainak nemzetközi védelme univerzális szinten az Egyesült Nemzetek Szervezetének (ENSZ) keretein belül biztosított. Az emberi jogok védelmének ezen kívül még három regionális szintje működik, amelyek közül a magyar nemzetpolitika szempontjából az Európa Tanács (ET) releváns. A tananyag röviden még kitér az Európai Biztonsági és Együttműködési Szervezet (EBESZ) és az Európai Unió (EU) kisebbségvédelmi tevékenységére, illetve röviden bemutatja az autonómia nemzetközi jogi vonatkozásait.

Bevezetőként fontos tisztázni, hogy a nemzetközi jog nem ismeri a nemzeti kisebbség fogalmának definícióját. Az államok mindmáig nem tudtak közös nevezőre jutni e tekintetben. A nemzeti kisebbségek jogainak védelméről szóló Keretegyezmény (lásd lent) is mindössze csak annyit rögzít, hogy az identitásuk alkotóelemei közé tartozik a vallásuk, nyelvük, hagyományaik és kulturális örökségük. Nemzetközi jogilag nem kötelező, de a külhoni magyarok szempontjából a magyar nemzetpolitika által elfogadott definíciót az Európa Tanács Parlamenti Közgyűlésének 1201 (1993). sz. Ajánlása tartalmaz:

„(n)emzeti kisebbség alatt az embereknek egy államon belüli olyan csoportja értendő, amelyek tagjai:

- a. ennek az államnak a területén laknak és annak állampolgárai,
- b. régi, szilárd és tartós kapcsolatot tartanak fenn ezzel az állammal,
- c. sajátos etnikai, kulturális, vallási vagy nyelvi jellegzetességekkel rendelkeznek,
- d. kellően reprezentatívak, bár számszerűleg kisebbségben vannak ezen állam vagy az állam egy körzetének lakossága körében,
- e. arra törekednek, hogy közösen megőrizték azt, amiből közös identitásuk fakad, nevezetesen kultúrájukat, hagyományaikat, vallásukat vagy nyelvüket.”

2.1. A nemzeti kisebbségek védelme az ENSZ-ben

A második világháborút követően az Egyesült Nemzetek Szervezetének (ENSZ) létrejöttével (1945) új korszaka kezdődött a nemzetközi jognak, amely a nemzeti kisebbségeket az államközi kapcsolatokat terhelő tényezőnek tekintette.²¹ Ennek megfelelően az *Emberi jogok egyetemes nyilatkozata* (1948) említést sem tesz a róluk. A nyilatkozat elfogadását követően születtek olyan emberi jogi egyezmények, amelyeknek van jelentőségük a kisebbségvédelem területén, de egészen 1966-ig kellett várni az első olyan nemzetközi egyezményre, amely már kifejezetten a nemzeti kisebbségekre vonatkozó rendelkezést is tartalmaz.

20 Lásd erről bővebben SZALAYNÉ SÁNDOR Erzsébet (2003): *A kisebbségvédelem nemzetközi jogi intézményrendszere a 20. században*. Gondolat Kiadói Kör – MTA Kisebbségkutató Intézet, Budapest.

21 KARDOS Gábor (2007): *Kisebbségek: Konfliktusok és garanciák*. Gondolat Kiadó, Budapest. 58.

A *Polgári és politikai jogok nemzetközi egyezségokmánya* (PPJNE) kimondja, hogy az egyezségokmányban foglalt jogok tekintetében tilos mindenfajta megkülönböztetés faj, szín, nyelv, vallás, politikai vagy más vélemény, nemzeti vagy társadalmi származás, vagyoni, születési vagy egyéb helyzet alapján (26. cikk), valamint biztosítja a törvény előtti egyenlőséget és kimondja a megkülönböztetés tilalmát az előbb felsorolt védett tulajdonságok mentén. Az egyezségokmány 27. cikke szerint: „Olyan államokban, ahol nemzeti, vallási vagy nyelvi kisebbségek élnek, az ilyen kisebbségekhez tartozó személyektől nem lehet megtagadni azt a jogot, hogy csoportjuk más tagjaival együttesen saját kultúrájuk legyen, hogy saját vallásukat vallják és gyakorolják, vagy hogy saját nyelvüket használják.”

A 27. cikk nem sorolja fel a kisebbségi jogokat, de fontos fejleménynek számít, hogy elismerte az önazonosság megőrzéséhez való jogot. Az egyezségokmány megsértése esetén, amennyiben az adott állam csatlakozott az I. kiegészítő jegyzőkönyvéhez, egyéni panasz benyújtására is van lehetőség, amit az Emberi Jogi Bizottság kivizsgál. A *Lovelace-ügyben* például a bizottság megállapította, hogy kisebbségi közösséghez tartozás vonatkozásában az identitásválasztás szabadsága a döntő elem, ami a közösséghez fűződő szálak fenntartására irányuló szándékban nyilvánul meg.²²

Az ENSZ Közgyűlése 1992-ben fogadta el a nemzeti vagy etnikai, vallási vagy nyelvi kisebbségekhez tartozó személyek jogairól szóló nyilatkozatot, amely jogilag ugyan nem kötelező, de minden tagállam számára útmutatásul szolgáló irányelveket fogalmaz meg a kisebbségvédelem területén. A nyilatkozat bővíti a kisebbségi jogokat, egyértelművé teszi például, hogy azok gyakorlása nem korlátozható a magánéletre, és hogy az államok részéről tevőleges, pozitív intézkedésekre is szükség van.

Az ENSZ intézményrendszerén belül még fontos megemlíteni a Kisebbségügyi Fórumot, amely egyeztetési keretként szolgál az érintett felek számára a nemzeti vagy etnikai, vallási vagy nyelvi kisebbségeket érintő ügyek megvitatásához.

2.2. A nemzeti kisebbségek védelme az Európa Tanácsban

Az 1949-ben megalakult Európa Tanács, amelynek 46 tagja közt található Magyarország és minden szomszédos állama, elsődleges céljai közé tartozik az emberi jogok védelmének előmozdítása. A nemzetközi szervezet keretében elfogadott egyezmények közül a nemzeti kisebbségek vonatkozásában a fent már említett nemzeti kisebbségek védelméről szóló *Keretegyezmény* és a *Regionális vagy kisebbségi nyelvek európai chartája* bír jelentőséggel.

Ezen kívül meg kell még említeni az *Emberi jogok európai egyezményét* (továbbiakban: *Egyezmény*). Az *Egyezmény* nem tartalmaz külön rendelkezéseket a nemzeti kisebbségek jogairól, a 14. cikk mindössze annyit ír elő, hogy az egyezményben biztosított jogok gyakorlása során a nemzeti kisebbséghez tartozás nem szolgálhat alapul hátrányos megkülönböztetéshez. A strasbourgi Emberi Jogok Európai Bíróságának joggyakorlatában azonban idővel megjelentek a kisebbségvédelmi szempontok is. Így például a *Stankov és Ilinden Egyesült Macedón Szervezet k. Bulgária ügyben* megállapította, hogy a területi változások, az autonómia követelése nem szolgálhat alapul a kisebbségi szervezet feloszlásához, gyülekezéseinek betiltásához. A *Sejdic és Finci k. Bosznia-Hercegovina ügyben* pedig kimondta, hogy objektíve nem igazolható olyan megkülönböztető bánásmód, amely teljesen vagy meghatározó mértékben az egyén etnikai származásán alapul. Így például nem egyeztethető az *Egyezménnyel* az olyan választójogi szabályozás, amely az emberek egy részét etnikai alapon kizárja a parlament felsőházába vagy az elnökségbe történő választásokból (nem vehetnek részt a választásokon és nem is választhatóak). A *Tőkés k. Románia ügyben* a bíróság megállapította, hogy az ország a székely és partiumi zászlók kifüggesztése miatt kirótt figyelmeztető szankciókkal megsértette Tőkés László európai parlamenti képviselő véleménynyilvánítás szabadságához való jogát.

²² A 27. cikkel kapcsolatban lásd bővebben KARDOS Gábor (2007): *Kisebbségek: Konfliktusok és garanciák*. Gondolat Kiadó, Budapest. 62–71.

2.2.1. Keretegyezmény a nemzeti kisebbségek védelméről

Az 1995-ben aláírt nemzeti kisebbségek védelméről szóló Keretegyezmény (továbbiakban: *Keretegyezmény*) az első többoldalú, nemzetközi jogilag kötelező dokumentum, amely teljes egészében a nemzeti kisebbségek jogaival foglalkozik. A *Keretegyezményt* az ET 46 tagállama közül 39 ratifikálta (köztük Magyarország és a szomszédos államok is).

A *Keretegyezmény* 1. cikke egyértelművé teszi, hogy a nemzeti kisebbségek jogainak és szabadságának védelme az emberi jogok részét képezi és a nemzetközi együttműködés keretébe tartozik, vagyis az nem az egyes államok belügye. A *Keretegyezmény* nem alkalmazható közvetlen módon, belső bíróság előtt nem lehet közvetlenül igényt alapozni rá, az államoknak kell saját belső jogszabályaikban és szakpolitikáikban kitölteniük az *Keretegyezmény* által meghatározott keretet. A dokumentum programnormákat tartalmaz (például „bátorítják”, „megfelelő intézkedéseket hoznak”, „kellő figyelmet fordítanak”), amelyek tág mérlegelési jogkört biztosítanak a részes államnak, és gyengítik a számonkérhetőségét.

A *Keretegyezmény* által biztosított néhány fontosabb jog:

- Kedvező körülmények kialakítása a kultúra, a vallás, a nyelv és a hagyományok megőrzéséhez és fejlesztéséhez.
- A gyülekezés, az egyesülés szabadsága, a szólásszabadság, a gondolati, a lelkiismereti és a vallásszabadság.
- Hozzáférés a tömegkommunikációs eszközökhöz és azok szabad használata.
- A nyelvre vonatkozó szabadságok: a kisebbségi nyelv használata a magánérintkezésekben és a közéletben, valamint a közigazgatási hatóságokkal való kapcsolatokban; a családi név kisebbségi nyelven való használata; magánjellegű tájékoztatások kiírása a kisebbség nyelven; a helynevek feltüntetése a kisebbség nyelven.
- Az oktatással kapcsolatos jogok: a kisebbség nyelvének elsajátítása és ilyen tannyelvű oktatás; saját oktatási intézmények szabad létesítése.

A *Keretegyezmény* végrehajtásáról a részes államoknak ötévenként jelentést kell készíteniük az ET Miniszteri Bizottsága részére, amely Tanácsadó Bizottság közreműködésével ellenőrzi, hogy az államok milyen módon tettek eleget kötelezettségeiknek. A Tanácsadó Bizottság megvizsgálja az országjelentéseket, és helyszíni látogatást is tehet. Ezt követően alakítja ki véleményét és küldi meg a Miniszteri Bizottságnak, amely határozatot hoz a *Keretegyezménynek* az adott állam általi végrehajtásáról. A Tanácsadó Bizottság munkája során értelmezi, pontosítja, illetve továbbfejleszti a *Keretegyezményben* foglalt kötelezettségeket. A monitoring eljárásnak a külhoni magyarság szempontjából fontos megállapítása volt például 2015-ben, hogy Szerbiának a nemzeti tanácsokról szóló törvény módosítása során konzultálnia kell a kisebbségek szervezeteivel és a törvényt úgy kell átalakítania, hogy az ne vonja el a tanácsok szerzett jogait, különösen a hatáskörök és a finanszírozás terén.

2.2.2. A Regionális vagy kisebbségi nyelvek európai chartája

Az 1992-ben elfogadott *Regionális vagy kisebbségi nyelvek európai chartája* (a továbbiakban: *Nyelvi Charta*) nem közvetlenül kisebbségi jogokat biztosít, hanem az európai kultúra veszélyeztetett részét képező kisebbségi vagy regionális nyelveket jelöli meg az általa biztosított védelem tárgyaként. A *Nyelvi Chartát* eddig 25 állam ratifikálta (köztük Magyarország és a szomszédos államok is).

A *Nyelvi Charta* II. része azokat a közös célokat és elveket rögzíti, amelyeket valamennyi regionális vagy kisebbségi nyelv esetében alkalmaznia kell az államoknak. Ilyen például a kisebbségi nyelv földrajzi határainak tiszteletben tartása, a nyelv köz- és magánéleti, szóbeli és írásbeli használatának előmozdítása és bátorítása.

Részletesebb és pontosabb szabályokat tartalmaz a III. rész, de ezekkel kapcsolatban az államoknak választási lehetőségük van. Meghatározhatják például, hogy mely nyelv számára, területük mely részén kívánják védelmet biztosítani. A *Nyelvi Charta* az oktatás, az igazságszolgáltatás, a közigazgatási hatóságok és a közszolgálati szervek, a média, a kultúra, a gazdasági és társadalmi élet, valamint a határon túli cserekapcsolatok vonatkozásában tartalmaz több, eltérő erősségű nyelvi kötelezettséget. Az így összeálló 68 bekezdésből vagy pontból az államoknak minden nyelv vonatkozásában legalább 35-öt kell a választaniuk (vagyis „à la Carte” válogatnak a ratifikáló országok), azzal a további megkötéssel, hogy az oktatás és a kulturális élet esetében legalább három-három, a többi terület esetében pedig legalább egy bekezdést, illetve pontot kell választani.

A *Nyelvi Charta* végrehajtásának monitoringja hasonlít a *Keretegyezményére*. A ratifikáló államok ötévente küldik meg országjelentéseiket az ET-nek, a Miniszteri Bizottságot a Szakértői Bizottság segíti az ellenőrzés során. A Szakértői Bizottság itt is tehet helyszíni látogatásokat, és fogadhat árnyékjelentéseket a kisebbségi szervezetektől. Ezt követően elkészíti saját jelentését, amelyben ajánlásokat is megfogalmaz a vizsgált állam számára. A *Nyelvi Charta* romániai végrehajtásának első körös monitoringja során például a Szakértői Bizottság a közigazgatási nyelvhasználatot illetően az ország által vállalt 16 bekezdés, illetve pont közül csupán egyet minősített teljes egészében teljesítettnek a magyar nyelv vonatkozásában. Szlovákia esetében pedig külön problémaként azonosította, hogy a kisebbségi nyelvek használatát korlátozó államnyelvtörvény továbbra sincs összhangban a *Nyelvi Charta* által támasztott követelményekkel.

A végrehajtás ellenőrzése során mindkét egyezmény (*Keretegyezmény, Nyelvi Charta*) esetében egyre nagyobb gondot jelent, hogy az államok késve adják le jelentéseiket, ami jelentősen akadályozza a bizottságok tevékenységét. Van olyan részes állam, amely egy teljes monitoringkört kihagyott.

2.3. Az Európai Biztonsági és Együttműködési Szervezet (EBESZ) és a nemzeti kisebbségek

Az összeurópai biztonsági szervezetként működő Európai Biztonsági és Együttműködési Szervezetet (EBESZ) eredetileg értekezletként hívták életre még 1975-ben Helsinkiben, és az a hidegháború szemben álló feleinek szolgált tárgyalási platformként. Az ezt követő találkozók sorában a nemzeti kisebbségek szempontjából az 1990-es koppenhágai értekezlet rendelkezik különös jelentőséggel. Az ott elfogadott, politikai kötelezettségvállalásokat tartalmazó záródokumentum ugyanis Európában elsőként foglalkozott részletesen a nemzeti kisebbségek jogaival. Kimondta, hogy a nemzeti kisebbségekhez tartozó személyek egyénileg és közösségekben a csoport más tagjaival gyakorolhatják jogaikat; felsorolta a kulturális, nyelvhasználati, oktatási és politikai jogaikat, és utalt a kisebbségek speciális történeti, illetve területi körülményeinek megfelelő helyi vagy autonóm hatóságok létrehozására.

Az EBESZ keretében 1992-ben hozták létre a Nemzeti Kisebbségi Főbiztos intézményét, amelynek feladata, hogy figyelemmel kísérje az EBESZ-térségben élő nemzeti kisebbségek helyzetét, a komolyabb etnikai válságok megelőzése érdekében csillapítsa az e téren jelentkező feszültségeket. Elsősorban közvetítő, feltáró tevékenységet végez, az intézményt alapvetően személyes fellépésére építették, így a posztot betöltő személy egyénisége is meghatározó. A főbiztos elsősorban az úgynevezett „csendes diplomácia” eszközével él, háttérbeszélgetéseket folytat a kormányzati szervekkel a nemzeti kisebbségek helyzetét illetően, és ezek során ajánlásokat fogalmaz meg az egyes országok számára. Diplomáciai munkájának részeként általános jellegű ajánlásokat és iránymutatásokat is kibocsát. Nemzetpolitikai szempontból a legjelentősebbek:

- Hágai Ajánlás a kisebbségek oktatási jogairól (1996);
- Oslói Ajánlások a kisebbségek nyelvi jogairól (1998);
- Lundi Ajánlások a kisebbségek közéleti jogairól (1999);
- Bolzanói Ajánlások a nemzeti kisebbségekről az államközi kapcsolatokban (2008);
- Ljubljani Útmutató a sokszínű társadalmak integrációjáról (2012).

A kisebbségi főbiztos biztonságpolitikai, illetve a konfliktusmegelőzés szempontjából közelít a kérdéshez és nem a kisebbségi jogok érvényre juttatása szemszögéből. Az első főbiztos külön rá is mutatott arra, hogy nem a kisebbségek szószólója, hanem az állami érdekek, a kormányzati politika és a kisebbségek helyzete közötti egyensúlyt igyekszik megtalálni.

2.4. Nemzetpolitikai érdekérvényesítés az Európai Unióban

Az Európai Unióban, amelyben alapvetően a kölcsönös alkukra épülő realista külpolitika szabályai szerint működnek együtt a tagállamok, nehezen érvényesíthetők a nemzetpolitikai érdekek.²³ A hatáskör-átruházás elve alapján az EU csak azokon a területeken járhat el, amelyek tekintetében a valamennyi tagállam által ratifikált uniós szerződések hatáskörrel ruházták fel. A nemzeti kisebbségek jogaira vonatkozóan az alapító szerződések nem tartalmaznak jogalkotásra irányuló kifejezett jogalapot. A 2009-ben hatályba lépett Lisszaboni Szerződés az EU alapértékeiről szóló második cikkében ugyan kimondja, hogy „[A]z Unió az emberi méltóság tiszteletben tartása, a szabadság, a demokrácia, az egyenlőség, a jogállamiság, valamint az emberi jogok – ideértve a kisebbségekhez tartozó személyek jogait – tiszteletben tartásának értékein alapul”, de a cikk önmagában nem teremt új hatáskört vagy feladatokat az EU számára. Az integráció emberi jogi katalógusának számító Alapjogi Charta a diszkrimináció tilalmát kimondó 21. cikkében külön nevesíti a nemzeti kisebbséghez tartozást mint védett tulajdonságot, de rendelkezéseinek címzettjei az Unió intézményei, szervei és hivatalai, a tagállamok csak annyiban, amennyiben az Unió jogát hajtják végre. Az Alapjogi Charta sem hoz létre új hatásköröket vagy feladatokat az Unió számára.

Politikai szinten elsősorban az Európai Parlamentben (EP) tudják a magyar képviselők felhívni a figyelmet a külhoni magyarok problémáira. El tudták érni például, hogy a Romániáról vagy Szerbiáról szóló határozatokban megjelenjenek a helyi magyar közösségek problémái, illetve javaslatukra és közreműködésükkel a nemzeti kisebbségek jogainak uniós szintű védelmét szorgalmazó állásfoglalásokat fogadott el az Európai Parlament. Magyar EP-képviselők kezdeményezésére jött létre a képviselőcsoportokon átívelő Hagyományos Kisebbségek, Nemzeti Közösségek és Nyelvek kérdésével foglalkozó Frakcióközi Munkacsoport, vagy röviden a Kisebbségi Intergroup is, amelynek napirendjén az őshonos kisebbségek helyzetével kapcsolatos kérdések szerepelnek.

A nemzeti kisebbségek jogainak előmozdítására az EU bővítési folyamatában nyílna lehetőség, ez azonban eddig felemás eredményt hozott. Az EU-hoz csatlakozni kívánó országok számára a belépés feltételrendszerét meghatározó 1993-as koppenhágai kritériumok között szerepel a kisebbségek védelme is, ezt a követelményt azonban csak korlátozott módon, legfeljebb a csatlakozás pillanatáig kéri számon az EU. A tagállamok vonatkozásában az EU-jog nem tartalmaz kifejezetten kisebbségvédelmi rendelkezéseket. Románia 2007-ben úgy csatlakozott az integrációhoz, hogy nem rendezte megnyugtató módon a nemzeti kisebbségek jogait, a csatlakozási tárgyalásokat folytató Szerbia pedig az igazságügyi reformról és alapvető jogokról szóló 23-as csatlakozási fejezethez kapcsolódóan külön Kisebbségi Akciótervet dolgozott ki és hajt végre. A 2022-ben tagjelöltté vált Ukrajna esetében is elvárásként támasztja az EU, hogy biztosítsa a nemzeti kisebbségek jogait.

A nemzeti kisebbségek szervezetei, illetve képviselői a Lisszaboni Szerződéssel létrehozott európai polgári kezdeményezés útján is befolyásolni kívánták az uniós jogalkotást. Az európai polgári kezdeményezés jogalkotási javaslat előterjesztésére kéri az Európai Bizottságot olyan ügyekben, amelyekkel kapcsolatban az Unió hatáskörébe tartozik a jogszabályok alkotása. Eddig két kifejezetten kisebbségi vonatkozású európai polgári kezdeményezést nyújtottak be: az első az EU kohéziós politikáját javasolta kisebbségvédelmi szempontok figyelembevételével alakítani, a másik pedig egy több pontból álló úgynevezett Minority SafePack javaslatcsomag, amely nyelvi, oktatási, kulturális

23 KÁNTOR Zoltán szerk.: *Nemzetpolitikai alapismeretek*. Nemzeti Közszerzési és Tankönyv Kiadó. Budapest, 2013.: 44.

kérdésekben, a regionális politikában, a diszkriminációellenesség, a médiaszabályozás és a támogatáspolitikai területén tartalmaz intézkedéseket. Az Európai Bizottság először mindkét kezdeményezés nyilvántartásba vételét elutasította, a kezdeményezők a döntést az EU Bíróságán támadták meg (Magyarország mindkét esetben a kezdeményezők, Szlovákia és Románia pedig az Európai Bizottság oldalán avatkozott a perbe). Az EU Bírósága mindkét esetben a kezdeményezőknek adott igazat, és a Bizottság végül bejegyezte a kezdeményezéseket, ezt követően kezdődhetett meg a támogató aláírások gyűjtése. A Minority SafePack esetében a nemzeti kisebbségek szervezeteinek széles körű európai összefogásának köszönhetően egy év alatt több mint egymillió támogató aláírás gyűlt össze az Unióban. A kezdeményezők ezt követően ismertették konkrét javaslatukat az Európai Bizottsággal, amely azonban hivatalos válaszában úgy foglalt állást, hogy nem kíván jogalkotást kezdeményezni. Az elutasító döntés következtében a kezdeményezők ismét az unió bíróságához fordultak. A kézirat lezárásakor az eljárás még folyamatban volt. A kohéziós politikát érintő kezdeményezés esetében is összegyűlt a megfelelő számú aláírás a szervezők tájékoztatása szerint, azt azonban még nem nyújtották be a Bizottság részére.

2.5. Az autonómia

A külföldi magyarok és általában a nemzeti kisebbségek önazonosságának megőrzéséhez, illetve kulturális reprodukciójához a legkedvezőbb feltételrendszer az autonóm státusz biztosítja. A szakirodalom alapvetően területi és személyi autonómia között tesz különbséget. A területi autonómia esetében az adott terület lakossága az autonómiajogok alanya, önálló képviselői szervvel és ehhez kapcsolódóan saját végrehajtó testülettel rendelkezik, amely például az oktatás, a kultúra vagy a pénzügyek terén rendelkezik önálló döntési, illetve végrehajtási jogkörökkel. A személyi autonómia esetében az autonómiajogok alanya egy meghatározott kisebbségi közösség, amely az autonómia különböző jogai és hatáskörei vonatkozásában rendelkezik önkormányzati jogokkal.

A nemzetközi jog kötelező erejű szabályai nem tartalmaznak közvetlen jogosultságot a kisebbségi autonómiához, az inkább a jogilag nem kötelező, ajánlás értékű nemzetközi szabályokban szerepel. Az autonómia egyik pillére az önrendelkezéshez való jog, amely azonban nemzetközi jogi értelemben viszonylag bizonytalan csoportot, a „népet” illeti meg, és kérdéses, hogy mely kisebbségi csoportok minősülnek népeknek a nemzetközi jogban, illetve van-e önrendelkezési joguk a kisebbségi népeknek. Az autonómiához való jog a demokratikus hatalomgyakorlásból, elsősorban a kisebbségeknek a közéletben való hatékony részvételéből is levezethető.

A világon számos működőképes autonómiamegoldás létezik, nehéz lenne egységes, mindenki által követendő modellt felállítani. Európában mintaként említhető a finnországi svéd autonómiája az Åland-szigeteken, valamint Dél-Tirol autonómiája Olaszországban. Az autonómiákról általánosságban elmondható, hogy alkalmazható az unitárius és a föderatív államban is. Az állam oszthatatlansága ugyanis nem tévesztendő össze az egységes állam fogalmával, így az állam oszthatatlansága összeegyeztethető az autonómiával, a regionalizmussal és a föderalizmussal. Fontos megemlíteni azt is, hogy az egyes autonómiák esetleges sikertelenségéért nem magát az autonómiát kell okolni, hanem a körülményeket, amelyek közt alkalmazzák.²⁴

²⁴ Lásd az úgynevezett Gross-jelentést, az Európa Tanács Parlamenti Közgyűlésének 1334 (2003) sz. Határozatát.

3. A KÜLHONI MAGYARSÁG

3.1. Demográfiai adatok

Az alábbiakban a szomszédos államokban lezajlott népszámlálások eredményei alapján mutatjuk be a külhoni magyar közösségek demográfiai helyzetét.²⁵

Romániában a népszámlálás hivatalos eredményei alapján az ország lakossága 2011-ben 20,1 millió fő volt, másfél millióval kevesebb, mint 2002-ben. A végleges adatokhoz úgy jutott hozzá a statisztikai hivatal, hogy a kérdőívekkel felvett adatokat kiegészítette a különböző állami intézmények adatbázisai-ban megjelenő személyek adataival, de ezek között már nem volt a nemzetiségre vonatkozó információ. Így alig 19 millió személy nemzetiségi hovatartozását és anyanyelvét ismerjük az adatokból. Közülük 16 792 900 (88,9%) román, 1 227 600 (6,5%) magyar, 621 600 (3,0%) pedig roma. Az anyanyelv szempontjából 90,9% a románt, 6,7% pedig a magyart jelölte meg anyanyelvként. A magyarok száma a 2002-es népszámláláshoz képest mintegy kétszázezerrel csökkent. Erdély 16 megyéjéből két megye magyar többségű (Hargita és Kovászna), hat megyében a magyarság aránya 20 és 40 százalék között mozog, míg a többi nyolc megye szórványterületnek számít.²⁶ A 2022-es romániai népszámlálásnak még csak az előzetes adatai ismertek. Ezek alapján elmondhatjuk, hogy a magyarság lélekszáma 1 002 151 főre (6%) apadt, ami jelentősen meghaladja a román nemzetiségűek csökkenését. Mivel a népszámlálás során közel 2,5 millió személyt az állami adatbázisokból emeltek át, erdélyi magyar szociológusok arra hívták fel a figyelmet, hogy a magyarok valós lélekszáma 1 115 000 körüli lehet.

Szlovákiában a 2011-es népszámlálás alapján az ország lakossága mintegy 5,4 millió fő volt, ebből 4,35 millióan vallották magukat szlováknak. Tíz év alatt jelentősen, 9,7%-ról 8,5%-ra csökkent a Szlovákiában élő magyarok számaránya az összlakossághoz képest. Míg a 2001-es népszámlálás adatai szerint Szlovákiában 520 528-an vallották magukat magyar nemzetiségűnek, ez a szám 2011-re 458 467-re csökkent. A népszámláláson a lakosság hét százaléka, közel négyszáz ezer személy nem nyilatkozott nemzetiségi hovatartozásáról, tíz évvel korábban ez az arány egy százalék volt. Jelentősen csökkent azok száma is, akik Szlovákiában magyar anyanyelvűnek vallották magukat. 2011-ben 508 714-en (9,4%), 2001-ben még 572 929-en (10,7%) vallották magukat magyar anyanyelvűnek.²⁷ A 2021-ben lezajlott népszámlálás során az ország lakosságának 83,8 százaléka vallotta magát szlovák nemzetiségűnek. 10,8 százalék valamilyen más identitást jelölt be a kérdőívben. A magukat magyar nemzetiségűnek vallók száma 422 065 fő volt, ami azt jelentette, hogy tovább csökkent a magyar népesség aránya, 8,5%-ról 7,75%-ra. Ez volt az első olyan népszámlálás Szlovákiában, amikor a kérdőívet kitöltők lehetőséget kaptak egy második nemzetiség megjelölésére is. A lakosok 5,6 százaléka élt ezzel a lehetőséggel. Közülük 34 089 személy a magyart jelölte meg második nemzetiségnek. Ezek alapján összesen 456 148-an tartják magukat teljesen vagy legalább részben magyarnak.

Szerbiában a 2002-es népszámláláson a magukat magyarnak vallók száma 290 ezer, 2011-ben már csak 251 ezer volt. Az ország Vajdaságon kívüli területein alig néhány ezren mondták magukat magyar

25 KISS Tamás: Demográfiai helyzetkép. *Educatio*, 2012/1., 24–48.

26 VERES Valér: *Népességszerkezet és nemzetiség. Az erdélyi magyarok demográfiai képe a 2002. és 2011. évi romániai népszámlálások tükrében*. Kolozsvár, Kolozsvári Egyetemi Kiadó, 2015.

27 RAVASZ Ábel: *Szlovákiai magyarok és a 2011-es népszámlálás: mérleg és elemzés*. Kempelen Intézet – Publicus Slovensko, 2012.

nemzetiségűnek, így a magyarok aránya 13 százalék a Vajdaságon belül és 3,5 százalék egész Szerbiában. A 2011-es népszámláláson az összlakosság 3,38%-a vallotta magát magyar anyanyelvűnek.²⁸ A 2022-es szerbiai népszámlálásnak még csupán a makroadatai ismertek, így jelenleg csak azt tudjuk, hogy az ország lakossága jelentősen, közel félmillió fővel csökkent. A nemzetiségek megoszlását mutató adatokat várhatóan csak 2023 tavaszán hozza nyilvánosságra a statisztikai hivatal.

Ukrajnában utoljára 2001-ben tartottak népszámlálást, az akkori adatok szerint 156 566 magyar élt az országban, többségük – 151 516 fő – Kárpátalján.²⁹ Az ország legnyugatibb megyéjének összlakossága 1,255 millió volt, ebből a magyarság aránya 12,1%. 2017-ben SUMMA címmel nagy-szabású kutatást végeztek, melynek célja a kárpátaljai magyar közösség számának, települési megoszlásának, egyes fontosabb demográfiai jellemzőinek, valamint külföldi munka- és tanulási célú migrációjának a felmérése volt. A kutatás szerint a kárpátaljai magyarok száma 131 ezer fő.

Horvátországban a 2011-es népszámláláson 14 048 fő vallotta magát magyarnak (míg 2001-ben 16 595 fő), amivel az ország hetedik legnépesebb nemzetiségi csoportját alkotják. A 2021-es horvátországi népszámlálás alapján rohamosan fogy az ország lakossága, 4,28 millió főről 3,88 millióra csökkent tíz év alatt. A magyarok lélekszáma is jelentősen, közel négyezer fővel csökkent; 2021-ben már csak 10 315 fő vallotta magát magyar nemzetiségűnek.

Szlovéniában 2011 óta nem tartanak hagyományos, személyes adatszolgáltatáson alapuló népszámlálást, a regiszteralapú népszámlálásból pedig nem születnek nemzetiségi adatok. Az előző, 2002. évi hagyományos népszámlálás eredményei szerint Muravidék 121 ezer lakosából 5544 fő vallotta magát magyar nemzetiségűnek, országosan pedig 6243 fő.³⁰

Ország	2001–2002	2011	2021–2022
Románia	1 434 377	1 227 600	1 002 151
Szlovákia	520 528	458 467	456 148
Szerbia	293 299	251 136	nincs adat
Ukrajna	151 516	131 000*	nincs adat
Horvátország	16 595	14 048	10 315
Szlovénia	6 243	5000**	5000**

1. táblázat. A szomszédos országokban élő magyarok száma az elmúlt két népszámlálás alkalmával

* a SUMMA 2017 kutatás adatai

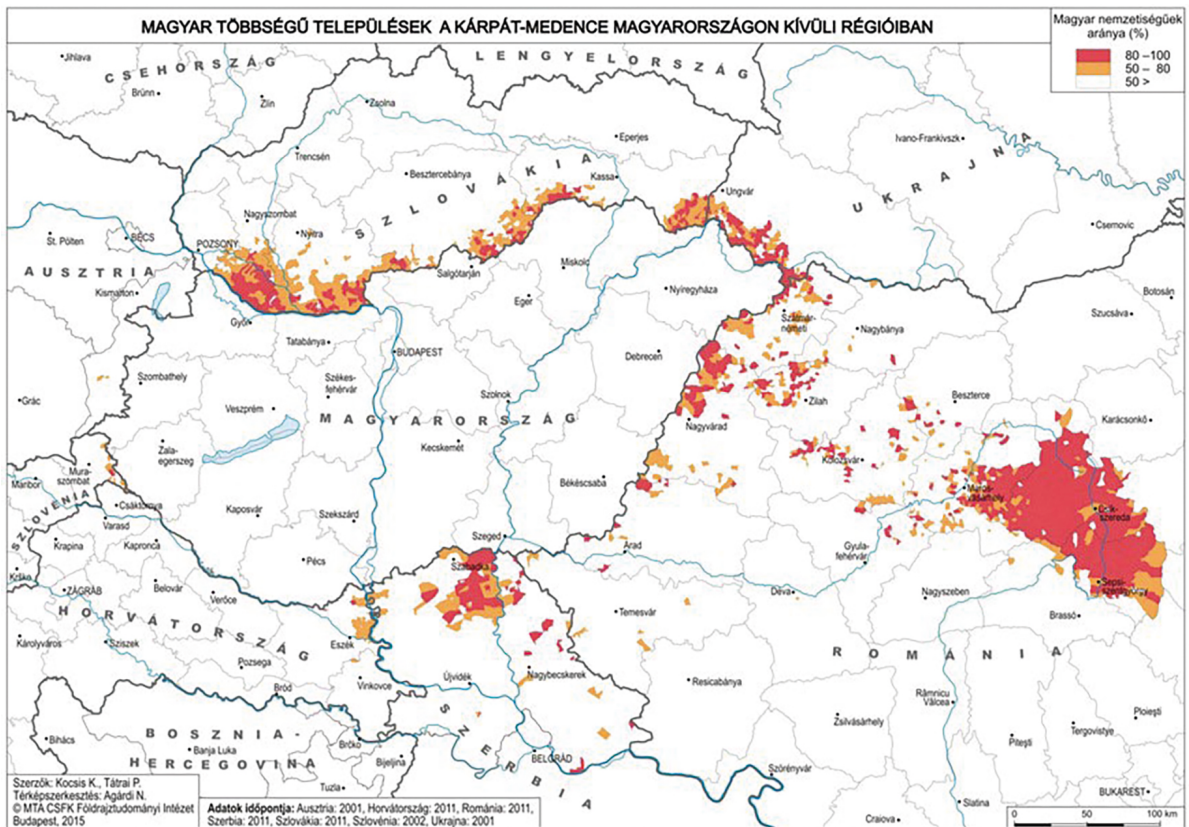
** becsült adat

A Kárpát-medencei magyarság településterülete alig változott az elmúlt 30 évben. Szlovákiában és Kárpátalján a magyar határ mentén alapvetően tömbszerűen él a magyar lakosság mintegy 90%-a. Ezzel szemben Erdélyben és a Vajdaságban az etnikai térstruktúra összetettebb. Erdélyben a határ menti magyarok lakta területek kevésbé kompaktak, mint például Szlovákiában, ugyanakkor a Székelyföld önálló magyar etnikai tömböt képez (2. térkép). A két térség között a magyarok kisebb-nagyobb koncentrációkban, de többnyire szórványhelyzetben élnek. Különösen feltűnő a szórványosodás folyamata Dél-Erdélyben. A Vajdaságban a Tisza mentén húzódó magyar etnikai tömbön kívül jelentős számú magyar él szórványhelyzetben. Horvátországban és a Muravidéken a magyarok alacsony száma miatt gyakorlatilag csak szórványközösségekről beszélhetünk. (3. térkép).

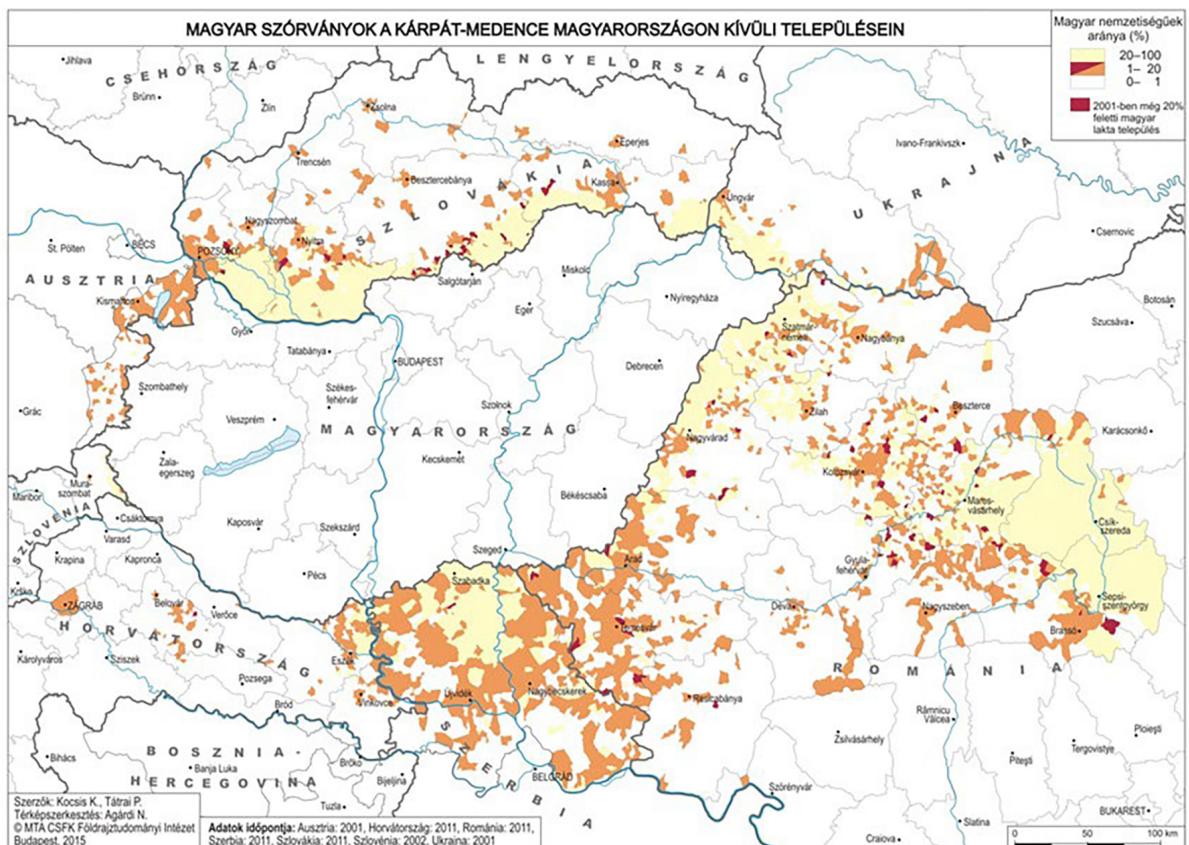
28 BADIS Róbert: Láttelek a vajdasági magyarok demográfiai helyzetéről. *Pro Minoritate* 2012/Ősz. 27–38.

29 MOLNÁR József – MOLNÁR D. István: *Kárpátalja népessége és magyarsága a népszámlálási és népmozgalmi adatok tükrében*. KMPSZ, Beregszász, 2005.

30 KAPITÁNY Balázs: Kárpát-medencei népszámlálási körkép. *Demográfia* 2013. 56. évf. 1. szám, 25–64.

2. térkép: Magyar többségű települések a Kárpát-medencében.

3. térkép: Szórványtelepülések a Kárpát-medencében.

A szórvány minden olyan helyben – tehát nem migráció következtében – kisebbséggé vált etnikai, nemzeti vagy vallási alapon szerveződő közösség, mely az asszimiláció hatására tömörszerűségéből fokozatosan veszít. A legtöbb kutató egyetért abban, hogy e közösségtípus számszerű körülírása három tényezőre terjed ki:

1. a kisebbségi közösség lélekszámára (például 300 fő alatt);
2. ennek a többséghez viszonyított arányszámára (például 20%-os kisebbségi arány alatt); valamint
3. az intézményi ellátottságra (érdekképviseleti potenciával nem rendelkezik).

Ezek a tényezők együtt határozzák meg a helyi magyar közösségek etnikai, kulturális és nyelvi reprodukciós képességét. Mindennek függvényében megállapíthatjuk, hogy a külföldi őshonos közösségekben élő magyarok 60%-a él magyar többségű településen, 20%-uk olyan településen él, ahol a magyar nemzetiségűek aránya 20 és 50% közötti, míg a külföldiek 20%-a a különböző kisebbségi jogokhoz általában szükséges 20%-os küszöb alatti településeken lakik.

3.2. A magyarság Romániában

3.2.1. A magyarok politikai képviselete

A romániai magyarság politikai képviseletére 1989. december 25-én alakult meg a Romániai Magyar Demokrata Szövetség (RMDSZ). Az érdekvédelmi szervezetként – azaz nem politikai pártként – bejegyzett szervezet támogatta a forradalmat és a Ceaușescu-rendszer bukása után Romániát irányító Nemzeti Megmentési Frontot. Ekkor fogalmazták meg a magyarság vezetői a közösség igényeit: önálló magyar egyetem Kolozsváron, anyanyelvi oktatás minden szinten, a kommunista rezsim által elkobzott egyházi vagyon visszaszolgáltatása.³¹ 1990 elején a közhangulat és az RMDSZ román szervezetekkel való kapcsolata arra engedett következtetni, hogy a román–magyar együttélés minőségileg egy új szintre léphet Romániában. A „fekete márciusként” elhíresült marosvásárhelyi események azonban véget vetettek ennek az álomnak, a halálos áldozatokkal járó pogrom jó időre meghatározta a román állam viszonyulását a magyar közösséghez.

Az 1990–1996 közötti időszakban az RMDSZ ellenében politizált, az országban a magyarellenes hangok rendszeresek voltak, a Szövetség folyamatos védekezésre kényszerült. Gyakoriak voltak az európai szervezetek bírálatai Románia kisebbségpolitikája irányába, viszont elkezdődött a magyar–román alapszerződés megszövegezése, amit 1996-ban írtak alá. A dokumentum aláírását ellenezte az RMDSZ, mert nem foglalkozott a kisebbségek kollektív jogaival, az autonómiával, az egyházi vagyon visszaszolgáltatásával. Az RMDSZ tartózkodott a parlamentben az alapszerződés megszavazásakor.

1996-ban kormányra lépett az RMDSZ, amely az úgynevezett Demokratikus Konvencióba tömörült pártok koalíciójában vállalt szerepet.³² Az 1996–2000 közötti időszakban fontos bukaresti pozíciókat töltöttek be a párt politikusai, kormányzati tapasztalatra tettek szert, ám a központi kérdésekben csekély előrelépés volt érzékelhető. Az RMDSZ inkább a kormányzással foglalkozott, ekkor kezdett el háttérbe szorulni a társadalomépítési projekt. Felerősödtek a szervezetben az addig is meglévő belső konfliktusok, intézményesültek a belső törésvonalak. A belső ellenzékot megtestesítő Reform Tömörülés (RT) szerint káros volt a kormányzati szerepvállalás, mivel így nem lehet képviselni az autonómia és a párhuzamos társadalom kiépítésének projektjét. A ciklus vége felé indult be az egyházi vagyon visszaszolgáltatási folyamata, ami az RMDSZ egyik fő célkitűzése volt.

31 BAKK Miklós: Az RMDSZ mint a romániai magyarság politikai önmeghatározási kísérlete 1989 után. *Regio*, 1999/2., 81–116.

32 Bővebben lásd: BÁRDI Nándor – KÁNTOR Zoltán: Az RMDSZ a romániai kormányban, 1996–2000. *Regio*, 2000/4. 150–186.

A 2000-es választások után a baloldal tért vissza a hatalomba, de mivel a szociáldemokratáknak nem volt meg a többségük a parlamentben, az RMDSZ külső támogatást biztosított a kabinetnek. Ebben az időszakban került sor az alkotmánymódosításra, a magyarság számára számos anyanyelvhasználati jogot biztosító helyi közigazgatási törvény elfogadására, a magyarországi státustörvény körüli diplomáciai villongásokra, valamint a közpénzügyi törvény elfogadására, ami a decentralizációs folyamat egyik első lépése volt. Az RMDSZ kvázi kormányzati részvétele jól mutatott az európai integrációs folyamatban lévő Romániának, ugyanakkor ebben az időszakban sikerült számos, a magyarság számára kedvező szabályozást is kidolgozni.

2003-ban került sor a Szövetség szatmárnémeti kongresszusára, amelyen megszüntették a Tőkés László által betöltött tiszteletbeli elnöki tisztséget, amivel a belső ellenzék, a Reform Tömörülés pozícióját próbálták meg gyengíteni. Ezt követően alapították meg az ellenzék tagjai az Erdélyi Magyar Nemzeti Tanácsot (EMNT) és annak székelyföldi leágazását, a Székely Nemzeti Tanácsot (SZNT).

2004–2008 között ismét a kormánykoalíció teljes jogú tagjaként politizált az RMDSZ, a ciklus első felében biztató jelek mutatkoztak a kisebbségi témákban történő előrelépésre. Az RMDSZ 2005-ben nyújtotta be a parlamentnek a nemzeti kisebbségek jogállásáról szóló törvényt, ami létrehozott volna egyfajta kulturális autonómiát is, azóta azonban nem történt előrelépés az ügyben, a tervezet továbbra is a parlamenti szakbizottságok útvesztőjében van. Ebben az időszakban számos kétoldalú kormányülést szerveztek Magyarország és Románia között, ezeken sok esetben közös infrastrukturális beruházásokról döntöttek, az érzékeny témák azonban nem kerültek napirendre.

A 2008-as választásokat követően nagykoalíció kormányozta az országot, ezúttal az RMDSZ ellenzékben volt, ám az államfőválasztás után újra kormányra lépett egy jobbközép koalíció tagjaként, melynek 2012 nyarán bekövetkezett bukása után ismét ellenzékbe vonult. A 2016-os választások után a szociáldemokraták a Calin Popescu-Tariceanu vezette ALDE nevű párttal kormányoztak, az RMDSZ szavazataira nem volt szükség a többséghez, mégis parlamenti együttműködési megállapodást kötöttek a kormánypártokkal annak érdekében, hogy fenntartsák a rendszeres kommunikációt és néhány kérdésben előrelépést érjenek el a törvényalkotás terén.

Az RMDSZ ezredforduló után intézményesült romániai magyar ellenzékének meglehetősen sok időbe került egy párt bejegyzése – ez részben a rendkívül szigorú román párttörvény előírásainak volt köszönhető, részben pedig annak, hogy a hatóságok akadályokat gördítettek az adminisztrációs folyamat elé. Végül 2008-ban sikerült bejegyezni a Magyar Polgári Pártot (MPP), amely el is indult a helyhatósági választásokon, ám csak a szavazatok 14%-át sikerült begyűjtenie. Ekkorra azonban már meglehetősen fagyossá vált a viszony Szász Jenő, az MPP elnöke és Tőkés László, az EMNT elnöke között. A 2007-es európai parlamenti választásokon Tőkés László függetlenként indulva a magyar szavazatok 38,42%-át kapta, ám ezt a rendkívül jó eredményt a 2008-as helyhatósági választásokon nem tudta megismételni az MPP, a magyar szavazatok zömét az RMDSZ nyerte el. A 2009-es európai parlamenti választásokon már szövetségben, a Magyar Összefogás listáján indult az RMDSZ és Tőkés László, az összefogásból azonban kimaradt a Szász vezette MPP. A magyar szervezetek közös listán való indulása ugyanazt az eredményt hozta, mint 2007-ben a verseny: a magasabb magyar részvételnek köszönhetően három EP-képviselői mandátumot. Tőkés László és Szász Jenő, illetve az EMNT és az MPP közötti ellentétek nem csillapodtak, Szászt sikertelenül próbálták leváltani a pártelnöki tisztségről Tőkés László hívei. Ennek nyomán került sor az Erdélyi Magyar Néppárt (EMNP) 2011-es bejegyzésére, immár háromra növelve a romániai magyarság politikai képviselőit felvállaló szervezetek számát.

A 2012-es helyhatósági választások³³ alkalmával az RMDSZ továbbra is a magyar választók mintegy 85-86%-ának szavazatát szerezte meg, míg a maradék, amit 2008-ban még az MPP vitt el, nagyjából egyenlő mértékben oszlott meg a két kisebb párt (MPP, EMNP) között. Nem állt be jelentős

33 ILLYÉS Gergely – SZÉKELY István Gergő: A 2012-es romániai helyhatósági választások tanulságai. *Kisebbségkutatás*, 2012/2. 257–283.

változás az eredmények földrajzi eloszlásában sem, a két kis párt elsősorban a Székelyföldön szerzett szavazatokat, ahogyan az MPP 2008-ban.

2012-ben fordult elő először, hogy a parlamenti választásokon mind a képviselői, mind a szenátori helyekért folytatott versenyben 5% fölött teljesítő RMDSZ-nek magyar riválisa is volt. Az Erdélyi Magyar Néppárt azonban a képviselőjelöltek esetében 47 955 szavazatot (0,64%), a szenátorjelöltek esetében pedig 58 765 voksot (0,79%) tudott csak begyűjteni, amivel az alternatív küszöböt sem lépte át. Elmondható tehát, hogy a 2012-re immár hármassá vált magyar–magyar verseny nem vezetett az erőviszonyok jelentős átrendeződéséhez a magyar közösségen belül. Az RMDSZ némileg növelte fölényét, a képviselőjelöltek esetében a szavazatok 89, a szenátorjelöltek esetében 87%-át szerezte meg.

A 2016-os helyhatósági választásokon az RMDSZ növelni tudta fölényét a két kisebb párthoz képest.³⁴ A megyei tanácsosokra leadott szavazatokat figyelembe véve az RMDSZ a voksok 88,21 százalékát, az EMNP 8,18 százalékát, az MPP pedig 3,60 százalékát kapta. A két kis szervezet tekintetében a kép azonban csalóka, mivel az RMDSZ–MPP közötti stratégikus jelöltállításának köszönhetően az MPP 13 polgármesteri mandátumot szerzett, míg az EMNP önállóan egyet sem.

A 2016-os parlamenti választásokon a Magyar Polgári Párt (MPP) számára két biztos befutó helyet átengedő RMDSZ listáira 435 969 (képviseelőház), illetve 440 409 (szenátus) érvényes szavazat érkezett, ez az összes voks 6,18, illetve 6,28 százaléka. Ezzel az eredménnyel az RMDSZ a negyedik legnagyobb frakciót alkotta a parlamentben 21 képviselővel és 9 szenátorral.

Az eddigi parlamenti választásokon tapasztalt folyamatosan csökkenő trend megtört, a szavazatarány tekintetében visszaállt a 2004-es és 2008-as szint. Ez abszolút szavazatszámban a 2008-as eredménynek felel meg, ám jelentősen elmarad a 2012-es helyhatósági választásokon elért eredménytől.

A 2020-as helyhatósági választásokon elért eredmények kapcsán megfogalmazható, hogy az RMDSZ óriási fölényben van, a szavazatok csaknem 92,27%-a érkezett a nagyobb szervezet listáira, a kisebb pártokra összességében is csak 7,72% voksolt. Ez az arány nem sokban különbözik a négy évvel ezelőtti erőviszonyoktól, de még ahhoz képest is nőtt valamelyest az RMDSZ túlsúlya.

A 2020-as parlamenti választásokon a Magyar Polgári Párt (MPP) és az Erdélyi Magyar Néppárt (EMNP) szövetségéből alakított Erdélyi Magyar Szövetség (EMSZ) számára két biztos befutó helyet átengedő RMDSZ listáira 339 030 (képviseelőház), illetve 348 262 (szenátus) érvényes szavazat érkezett, ez az összes voks 5,74, illetve 5,89%-a. Ezzel az eredménnyel az RMDSZ az ötödik legnagyobb frakciót alkotja a parlamentben 21 képviselővel és 9 szenátorral. A 2016-os eredmény után, amely megtörte a csökkenő trendet, és a 2004-es és 2008-as eredmények szintjére emelte vissza az RMDSZ szavazatarányát, most újabb csökkenés figyelhető meg, de ez még mindig jobb eredményt jelent, mint a 2012-es.

3.2.2. Kisebbségi jogok

A román jogrendszerben számos jogszabály foglalkozik a nemzeti kisebbségek helyzetével.³⁵ Bár az alkotmány 1. szakaszának 1. cikkelye kimondja, hogy Románia egységes és oszthatatlan nemzetállam, a 6. szakasz már az 1991-ben elfogadott szövegben leszögezte, hogy „az állam elismeri és biztosítja a nemzeti kisebbségekhez tartozó személyek jogát az etnikai, kulturális, nyelvi és vallási identitásuk megőrzéséhez, fejlesztéséhez és kifejezéséhez”. Arról is szól az alaptörvény, hogy „a nemzeti kisebbségekhez tartozó személyek identitásának megtartását, fejlesztését és kifejezését

34 ILLYÉS Gergely: Helyhatósági választások Romániában. Mire elég a baloldal győzelme? *Kisebbségi Szemle*, 2016/2. 77–103.

35 Bővebben lásd: FÁBIÁN Gyula: A romániai magyar kisebbség politikai képviseletének jogi keretei. *Nemzetfelfogások és etnopolitika Európában*. In SZARKA László – VIZI Balázs – MAJTÉNYI Balázs – KÁNTOR Zoltán szerk.: *Nemzetfogalmak és etnopolitikai modellek Kelet-Közép-Európában*. Gondolat Kiadó, Budapest, 2007. 215–297.

célzó állami védő intézkedéseknek meg kell felelniük a többi román állampolgárhoz viszonyítva az egyenlőség és a diszkrimináció tilalma elveinek”. A 32. szakasz értelmében továbbá „garantált a nemzeti kisebbségekhez tartozó személyek joga anyanyelvük tanulásához és a jog ahhoz, hogy ezen a nyelven oktathassák őket; e jogok gyakorlásának a módozatait törvénnyel állapítják meg”.

Az alkotmány 2003-as módosítása során két területen történt előrelépés a nemzeti kisebbségek helyzetével kapcsolatban: egyrészt megjelent az organikus törvények sorában a nemzeti kisebbségek jogállásáról szóló törvény, másrészt alkotmányos szintre emelték az anyanyelvhasználati jogot a közigazgatásban. Az előbbi szépséghibája, hogy bár a kormány 2005-ben elfogadta a vonatkozó jogszabályt, a parlament azóta sem szavazta meg, így jelenleg nem létezik olyan törvény, amire az alkotmány hivatkozik. Az utóbbi pedig nem tekinthető újításnak, mivel az anyanyelvhasználat lehetőségét már korábban megteremtette egy törvény, ám mindenképpen fontos volt, hogy az alkotmány is elismerte: „azokban a területi-közigazgatási egységekben, ahol az egy nemzeti kisebbséghez tartozó állampolgárok aránya jelentős, biztosítják az illető nemzeti kisebbség anyanyelvének használatát, szóban és írásban, a helyi közigazgatási hatóságokkal és a dekoncentrált közszolgálatokkal való kapcsolatokban, az organikus törvény feltételei között”.

A nyelvhasználatról a 215/2001-es törvény rendelkezik Romániában, amely kimondja, hogy azokban a közigazgatási egységekben, amelyekben egy adott nemzeti kisebbség aránya meghaladja a 20%-ot, biztosított az anyanyelv használata a közigazgatási hatóságokkal való kapcsolattartásban. Ez a gyakorlatban azt jelentené, hogy a helyi és megyei tanácsok napirendjét anyanyelven is ki kellene függeszteni, biztosított lenne az anyanyelven való felszólalás lehetősége ezeknek a testületeknek az ülésein, az állampolgárok pedig szóban és írásban anyanyelvükön fordulhatnának a közigazgatási hatóságokhoz, amelyektől szintén anyanyelvükön kaphatnának választ. A feltételes mód használata azért indokolt, mivel számos esetben nem valósulnak meg ezek a jogok, ott sem szólalnak fel anyanyelven a tanácsüléseken, ahol erre a törvény lehetőséget biztosít, az anyanyelven való kommunikáció pedig számos nehézségbe ütközik a gyakorlatban, ezért sokan inkább az állam nyelvén próbálnak boldogulni a közigazgatási intézményekben.

Az oktatás területén a 2011/1-es oktatási törvény jelentette az előrelépést, ám a jogszabály számos rendelkezését nem alkalmazzák a gyakorlatban. Így azt az előírást sem, amely három multikulturális egyetemet nevez meg, amelyeken kötelező a különálló magyar szervezeti egység létrehozása, ezt azonban a Marosvásárhelyi „Georg Emil Palade” Gyógyszerészeti, Tudomány és Technológiai Egyetem (MGYTTE) román többségű egyetemi szenátusa az egyetemi autonómiára hivatkozva egyszerűen nem alkalmazza. A román nyelv nem anyanyelvként való oktatása is csak korlátozottan érvényesül a gyakorlatban, a törvény életbe lépése után tíz évvel is csak részben vannak meg a sajátos tantervek és tankönyvek.

A szabad szimbólumhasználat körül az elmúlt évtizedben fellángoltak az indulatok, mivel először a székelyföldi prefektusok (megyei kormány megbízottak), majd később egy román nacionalista civil szervezet rendszeresen és módszeresen pereket indított a székely zászló vagy a magyar nemzeti jelképek használata ellen. Ezekben a perekben a bíróságok sok esetben ellentmondásos ítéleteket hoztak, és törvényellenesnek nyilvánították a nemzeti vagy regionális jelképek használatát. A székelyföldi polgármestereket súlyos bírságok megfizetésére kötelezték, és számos egyéb módon (például fogyasztóvédelmi bírságok) üldözték a jelképek és általában a magyar nyelv szabad használatát. A kérdés azért is jogállamisági probléma, mert eközben Románia más vidékein szabadon használhatják a helyi közösségek a szimbólumaikat (például moldvai zászló), ez ellen az állami intézmények nem intézkedtek.

A román igazságszolgáltatás rendszerszintű problémái más tekintetben is súlyos csapás mérnek a romániai magyarság érdekérvényesítési küzdelmeire. A kommunista hatalom által elkobzott magán- és egyházi ingatlanok visszaszolgáltatási eljárása az utóbbi években teljesen leállt, mivel a bíróságok az állam számára kedvezően, az egykori tulajdonosok számára kedvezőtlenül értelmezik a jogszabályokat. Ezt a folyamatot jól jelképezi a Mikó-ügyként ismert eset, amikor a sepsiszentgyörgyi Székely Mikó Kollégium visszaszolgáltatási eljárását támadták meg, és a bíróság az egykori döntését

felülbírálván az új eljárásban tulajdonképpen visszaállamosította az épületet. Az eljárás során a koncepció perekre jellemző elemek jelentek meg, és felmerült annak a gyanúja, hogy a jogi küzdelem helyett politikai megfontolások alapján született meg a döntés. Az eljárása nyomán a visszaszolgáltatási eljárások gyakorlatilag leálltak.

3.3. A magyarság Szlovákiában

3.3.1. A magyarok politikai képviselete

A csehszlovák kommunista államvezetés az 1968-as prágai tavasz elfojtása után erőteljes asszimilációs politikát folytatott, ennek következtében felgyorsult a magyarok régiók etnikai összetételének változása. A kisebbségi jogok korlátozása ellen lépett fel az 1978-ban alakult Csehszlovákiai Magyar Kisebbség Jogvédő Bizottsága Duray Miklós vezetésével, amely a régió első kisebbségi magyar politikai szervezetének számított, egyben az 1989 után alakult kisebbségi jogvédő mozgalmak előfutára volt.³⁶

A rendszerváltozást követő politikai-társadalmi átalakulás megnyitotta az utat a felvidéki magyarság politikai szerveződése előtt. Az első időszakban három magyar politikai pártképződmény (Magyar Polgári Párt, Magyar Kereszténydemokrata Mozgalom, Együttélés Politikai Mozgalom) alakult, és ezek hosszú éveken keresztül meghatározó elemei voltak a szlovákiai magyarok politika életének. Csehszlovákiában a demokratikus átmenet, a bársonyos forradalom napjaiban a magyarok hozták létre az első, demokratikus elvek mentén felépülő politikai mozgalmat. Ez volt a Független Magyar Kezdeményezés (FMK), amely 1992-ben a Magyar Polgári Párt (MPP) nevet vette fel. 1990 elején alakult meg Duray Miklós vezetésével az Együttélés Politikai Mozgalom, amely alapvetően a kereszténydemokrata értékrendet vallotta magáénak, így nem meglepő, hogy a párt az ugyancsak 1990 elején létrehozott Magyar Kereszténydemokrata Mozgalommal (MKDM) közösen indult az 1992. évi választásokon.³⁷ Ekkor az Együttélés–MKDM közös listáját a választók 7,42%-a támogatta, ami 14 mandátumot eredményezett a 150 tagú Szlovák Nemzeti Tanácsban. Az MPP 2,29%-ot elérve nem jutott be a parlamentbe, ami a párt politikájának módosítását tette szükségessé. Az MPP végül az 1994-es parlamenti voksolásra választási koalíciót kötött a másik két magyar párttal. Az így létrejött Magyar Koalíció a harmadik legjobb eredményt érte el a választásokon, így a választási szövetség 10,18%-os eredményével 17 képviselői helyet szerzett.

A Magyar Koalíció Pártja (MKP) 1998-as életre hívása közvetlenül annak köszönhető, hogy a Vladimír Mečiar vezette kormány módosította a választójogi törvényt, és a választási koalíciók számára jelentősen megnehezítette a parlamentbe jutást. A magyar pártok, félve attól, hogy koalícióban indulva nem tudnak eleget tenni a kedvezőtlen feltételeknek, az egyesülés mellett döntöttek. Ennek megfelelően a Magyar Koalíció Pártja (MKP) létrejött, vagyis az Együttélés, az MKDM és az MPP egyesülése kényszerházasságnak tekinthető, mégis, az egységes, nemzetiségi alapon szerveződő MKP megalakulása lényegesen hozzájárult a szlovákiai magyarok önértékelésének javulásához, jelentős stabilizáló hatást gyakorolt az egész szlovák belpolitikára, továbbá elősegítette a szlovák–magyar kapcsolatok javulását.

A fentiek alapján elmondható, hogy a felvidéki magyarság érdekmegjelenítését és érdekérvényesítését magukra vállaló pártok a szlovákiai magyar társadalmon belül többpártrendszerrel jelenítettek meg, a magyar tömörülések ugyanakkor külön-külön nem tudták a lehető legnagyobb hatékonysággal ellátni közösségmegtartó és közösségépítő feladatukat. Bár a szlovákiai magyar pártrendszer 1998-ig

36 DURAY Miklós: *Kettős elnyomásban. Dokumentumok a csehszlovákiai magyarság helyzetéről és jogvédelméről, 1978–1989*. Madách Kiadó, Pozsony, 1989.

37 FAZEKAS József – HUNČIK Péter szerk.: *Magyarok Szlovákiában (1989–2004). Összefoglaló jelentés a rendszerváltástól az Európai Unió csatlakozásig*. Lilium Aurum– Fórum Kisebbségkutató Intézet, Somorja–Dunaszerdahely, 2006.

plurális maradt, az 1992-es és az 1994-es parlamenti választásokon is választási koalíciók létrehozását tekintette elsődlegesnek az Együttélés és az MKDM is, akikhez kényszerűségből az MPP is csatlakozott. Végül az 1998-as voksoláskor a magyar pártok már az egységes MKP-n belül segítették a többségi jobboldali ellenzékét a populistá-nacionalista, az országot az euro-atlanti integrációtól eltávolító kormány leváltásában.

Az MKP két cikluson keresztül (1998–2006) volt tagja a szlovák kormánynak, 1998-ban tizenöt, 2002-ben húsz parlamenti képviselővel rendelkezett a párt. Az első kormányzati ciklusban az MKP a magyarság számára alapvetően fontos kérdésekben nem tudott eredményt elérni (például: önálló magyar egyetemi kar létrehozása, a magyarság számára kedvező közigazgatási reform véghezvitele). Előrelépésnek tekinthető ugyanakkor, hogy létrejött az emberi- és kisebbségi jogokért felelős miniszterelnök-helyettesi poszt. Az első kormányzati ciklus eredménye az is, hogy az MKP kormányzati szereplése nagyban hozzájárult ahhoz, hogy megkezdődhettek Szlovákiával az uniós csatlakozásról szóló tárgyalások. A második Dzurinda-kormány idején az MKP például a kisebbségi nyelvhasználat terén részeredményeket tudott felmutatni. A párt legnagyobb sikere, hogy Révkomáromban sikerült létrehozni az első önálló szlovákiai magyar felsőoktatási intézményt, a Selye János Egyetemet, amely 2004 szeptemberében kezdte meg működését.

A felvidéki magyar politika történetének következő jelentős pontja 2009 áprilisa, amikor Bugár Béla korábbi MKP-elnök és három társa kilépett a 2006-tól, az első Fico-kormány óta ellenzékben lévő párt frakciójából, majd pár hónappal később bejelentették a szlovák–magyar vegyes párt létrehozását. Ezzel egy teljesen új típusú párt, az interetnikus Most–Híd jött létre. A Híd saját meghatározása szerint valamennyi szlovákiai nemzeti kisebbség és etnikum egyforma képviselete mellett az „együttműködés pártjaként” a kisebbségek és a többségi társadalom egymáshoz közelítését tűzte zászlajára. A tömörülés, listáján számos szlovák személyiséggel, a 2010-es, a 2012-es és a 2016-os törvényhozási választásokon is jobb eredményt ért el az MKP-nál: mindháromszor bekerült a szlovák parlamentbe, míg az etnikai alapon szerveződő MKP sikertelenül próbálta meg átlépni az ötszázalékos választási küszöböt. Itt jegyzendő meg, hogy a második kudarcot követően az MKP a névváltoztatás szükségességét belátva, a nevében szereplő „Koalíció” szót a „Közösség” szóra cserélte.³⁸

A felvidéki magyarság politikai képviselete szempontjából jelentős változást hoztak a 2020-as parlamenti választások. A Most–Híd négyévi kormányzást követően az eljelentéktelenedés szélére sodródott, korábbi választóinak kétharmadát elveszítve alig 2%-os támogatottságot szerzett. Az MKP egy törpepárttal és egy civil szerveződéssel összefogva Magyar Közösségi Összefogás néven indult a választásokon, ám története leggyengébb eredményével – a szavazatok 3,9%-át megszerezve – negyedszer sem tudott bekerülni a szlovák törvényhozásba. A rendszerváltás óta eltelt harminc évben most először fordult elő, hogy nincs jelen magyar érdekeltségű párt a szlovák törvényhozásban. A Híd szavazói között választásról választásra nőtt a szlovák nemzetiségűek száma,³⁹ egészen 2016-ig, amikor a többségi nemzet tagjainak szavazatai nélkül a Híd nem tudott volna bejutni a szlovák törvényhozásba.⁴⁰ A magyar választókat az egymással szemben kampányoló MKP és Híd nem tudta a korábbiaknál sikeresebben megszólítani, sőt, soha nem volt olyan alacsony a választáson részt vevő magyarok száma és aránya, mint 2020-ban. A szembenállás sok választót elbizonytalanított, és ők végül vagy nem járultak az urnák elé, vagy valamelyik szlovák pártra adták a szavazatukat.

A 2020-es választási kudarcot követően a Magyar Koalíció Pártja, a Most–Híd és a civil kezdeményezésként létrejött Összefogás Mozgalom egyetlen közös párt létrehozása mellett döntött. Hosszas tárgyalások eredményeként 2021 végén létrejött a Szövetség nevű párt.

38 RÁKÓCZI Krisztián: Előrehozott parlamenti választások Szlovákiában – 2012, a magyar politikai esélyek csökkenése. *Kisebbségkutatás*, 2012/2. 211–225.

39 Harrach Gábor: Etnicitás és pártpreferencia a Felvidéken – Kik alkotják az MKP és a Most–Híd szavazótáborát? *Kisebbségi Szemle*, 2016/2. 29–51.

40 Rákóczi Krisztián: Választások Szlovákiában – A rendszerellenes pártok előretörése és a magyar szavazók távolmaradása. *Kisebbségi Szemle*, 2016/2. 7–28.

3.3.2. Kisebbségi jogok

A felvidéki magyar politikai elitnek hosszabb-rövidebb ideje a legkülönbözőbb problémákra kell megoldást találnia, ami csak az etnikai szempont középpontba helyezésével – a magyar közösség érdekeit szem előtt tartva – képzelhető el. Ezek közé tartozik az állampolgársági törvény kérdése, a nyelvhasználati jogok kiterjesztése, ehhez kapcsolódóan a kisebbségi nyelvtörvény és az államnyelvtörvény ellentmondásainak feloldása, de ide sorolhatjuk a Beneš-dekrétumok szlovák jogrendből való törlésének máig elodázott szükségességét, vagy a szimbolikus politizálás kapcsán a szlovák alkotmány kirekesztő, csak a szlovákokat államalkotó tényezőként elismerő preambulumanak módosítását. A 2016-os választásokat követően a Híd kormánypárt lett. A kormányprogram kisebbségi jogokkal kapcsolatos intézkedéseket nevesítő része az alábbiakat tartalmazta: törvény a Kisebbségi Kulturális Alapról, a kisebbségi nyelvhasználati törvény összeegyeztetése a gyakorlattal, a nemzeti-ségileg vegyesen lakott területeken található kisiskolák fenntartása, valamint a szlovák nyelvoktatás módszertanának átalakítása a nemzetiségi iskolákban.

Az államnyelvtörvényt 1995-ben fogadták el, azóta két jelentősebb módosítása történt: 2009-ben a Robert Fico vezette kormány szigorította, a Radičová-kormány pedig enyhítette a rendelkezéseit. Az államnyelvtörvény 2009-es módosítása többek között arról rendelkezett, hogy a nyilvános érintkezésben szlovákul kell használni a helyi földrajzi elnevezéseket, az egészségügyi és szociális intézményekben csak ott beszélhet a kiszolgáló személyzet magyarul a pácienssel, ahol legalább húsz százaléknyi magyar él. A jogszabály szerint a törvény rendelkezéseit megsértő természetes vagy jogi személy akár ötezer eurós pénzbüntetést kaphatott. 2011-ben a jobbközép kormány kezdeményezésére a pozsonyi parlament ötezerről kétezer-ötszáz euróra csökkentette a szlovák államnyelvtörvény megsértéséért kiszabható pénzbüntetés felső határát. Büntetéseket csak állami és önkormányzati szervezetek kaphatnak, azok is csak olyan esetben, ha közigazgatási információkat, valamint az állampolgár biztonságát, egészségét, vagyonát veszélyeztető információt nem közölnek államnyelven. Azokon a településeken, ahol a kisebbség aránya eléri a húsz százalékot, a képviselő-testületek ülésein használható az adott kisebbség nyelve is. Az egészségügyi intézményekben ismét szabadon használható a kisebbségi nyelv, ha a felek megértik egymást. A módosított jogszabályban azonban benne van, hogy a személyzet nem köteles ismerni a kisebbségi nyelvet. Kikerült a jogszabályból az a tétel is, miszerint a regionális és a helyi közigazgatási szervezetek felügyelniük kellett a törvény betartását és az államnyelv használatát.⁴¹ Ugyanakkor a jogszabály továbbra is megfogalmazza az államnyelvtörvény primátusát más jogszabályokkal – így például a kisebbségi nyelvhasználati törvénnyel – szemben.

A kisebbségi nyelvhasználati törvény legutóbbi módosítására 2011-ben került sor. A jogszabály a kisebbségi nyelvhasználati küszöböt a korábbi húszról tizenöt százalékra csökkentette, vagyis amennyiben egy településen az egy adott kisebbséghez tartozók aránya eléri a tizenöt százalékot, úgy az adott nyelv alkalmazható a hivatali érintkezés során, illetve a helységnévtáblák is két- vagy többnyelvűek lehetnek. A szabályozás szépséghibája, hogy csak abban az esetben kerülhetnek újabb falvak ezen települések jegyzékbe, ha két, egymást követő népszámlálás megerősíti az adott nemzeti kisebbség legalább tizenöt százalékos arányát az adott településen. A jegyzékből való törléshez három népszámlálás adatai és a tizenöt százalékos határ alá csökkenés szükségesek. Ez utóbbi szabályozás pozitívuma, hogy 2031-ig egyetlen szlovákiai magyar község sem veszti el kétnyelvű státuszát. Probléma ugyanakkor, hogy a törvényben nem szerepel a nemzetiségek nyelvét ismerő hivatalnokok alkalmazásának kötelezettsége. A legnagyobb gondot az jelenti, hogy a kisebbségi nyelvi jogok gyakorlati alkalmazása különböző okok (például jogszabályi ellentmondások, szükséges anyagi források hiánya) miatt korántsem valósul meg maradéktalanul.

Szlovákia közigazgatási beosztása előnytelen a magyar nemzetiségre nézve. A legmagasabb szintű önkormányzati egységek a megyék, amelyek járásokra tagolódnak. A járási rendszer reformjára

41 FIALA-BUTORA János: A magyar nyelv jogi helyzete Szlovákiában. In EPLÉNYI Kata – KÁNTOR Zoltán (szerk.): *Tér-vezetés és határtalanítás. A magyar nyelvpolitika 21. századi kihívásai*. Lucidus, Budapest, 2012. 144–171.

1996-ban került sor, a járások száma az addigi 38-ról 79-re nőtt. A járások kialakítását jelentős aránytalanság jellemezte: a szlovákok lakta területeken kisebb területű és lélekszámú járásokat hoztak léte, míg a magyarok által lakott települések többségét néhány nagy járásba vonták össze. 2001-ben alakultak meg a megyei önkormányzatok, ezzel együtt megkezdődött az államigazgatási hatáskörök decentralizálása. A nyolc megye kialakítása során olyan tervezetet fogadtak el, amely nem vette figyelembe egyes régiók földrajzi határait, és a túlnyomórészt magyarok által lakott területeket észak–dél irányban megosztotta. Ennek köszönhetően magyar többségű megye nem jöhetett létre, sőt, a magyarok aránya csak két megyében, a nagyszombatiban és a nyitraiban éri el a 20%-ot.

2010 júliusában lépett hatályba a szlovák állampolgárságról szóló törvény módosítása, melynek lényege, hogy amennyiben egy szlovák állampolgár „kifejezett akaratnyilvánítás alapján” tesz szert más állampolgárságra, akkor elveszíti a szlovákot. Az elfogadott módosítás egyértelműen a magyarországi kedvezményes honosításra adott válasz volt. A szlovák állampolgársági törvény nem egyeztethető össze a szlovák alkotmánnyal, amely világosan fogalmaz: „Akarat ellenére senki nem fosztható meg a Szlovák Köztársaság állampolgárságától.” Az állampolgárság kérdése 2011 szeptemberében a kassai székhelyű alkotmánybíróság elé került, ám az végül többszöri elnapolást követően 2014 szeptemberében úgy döntött, hogy nem határoz a kérdésben.

3.4. A magyarság Szerbiában

A jugoszláv állam felbomlása megnyitotta az utat a nemzeti kisebbségek számára, hogy megszervezzék saját, nemzeti alapú érdekképviseletüket. Ennek megfelelően 1990 márciusában megalakult a Vajdasági Magyarok Demokratikus Közössége (VMDK), amely a délvidéki magyarok érdekképviseletét tűzte ki célul, nem sokkal később pedig kidolgozta a vajdasági magyarság autonómiakonceptióját. A VMDK-n belüli eltérő elképzelések mentén létrejött platformok és a személyes ambíciók túlzott térnyerése következtében a vajdasági magyar politikum rövid idő alatt széttöredezetté, megosztottá vált. A VMDK-t elhagyók egy csoportja 1994-ben létrehozta a Vajdasági Magyar Szövetséget (VMSZ), egy másik csoportja 1997-ben a Vajdasági Magyar Demokrata Pártot (VMDP), egy harmadik pedig 2012-ben a Magyar Egység Pártot. 2007-ben a Magyar Polgári Szövetséget (MPSZ) a VMSZ-ből kiválók egy köre alapította. 2009-ben a Magyar Remény Mozgalom a VMDP egyetlen tartományi képviselőjének hathatós támogatása mellett jöhetett létre. A vajdasági magyar politikai paletta legfiatalabb szereplője a 2015-ben megalakult Magyar Mozgalom (MM), mely korábbi VMSZ-tagok és szimpatizánsok, valamint a 2010 és 2014 közötti Magyar Nemzeti Tanács képviselőinek egy csoportjából alakult meg.⁴²

A vajdasági magyarság érdemi érdekképviseletét azonban egyedül a VMSZ képes ellátni, amely a Magyar Nemzeti Tanács (MNT) 2010-es megválasztásakor az általa indított Magyar Összefogás listával – amelyen nem csupán politikai, de egyházi, civil és ifjúsági képviselők is indultak – a szavazatok 77%-át, a 2014-es MNT-választásokon a voksok közel 90%-át, 2018-ban pedig 86%-át szerezte meg. A 2022-es MNT-választásokon csak a VMSZ állított listát. Az országos parlamenti választásokon 2016-ban a VMSZ mintegy 56 ezer szavazatot szerezve négy mandátumhoz jutott a köztársasági parlamentben⁴³. 2020-ban történelmi jelentőségű sikert elérve 72 ezer voks által kilenc képviselői helyet szerzett a köztársasági törvényhozásban. A 2022-es választásokon a VMSZ 60 ezer szavazatot kapott, ami öt mandátum megszerzését tette lehetővé.

Szerbiában a parlamentbe való bejutáshoz a pártoknak a 3%-os küszöböt kell átlépniük. Ez alól kivételt képeznek a kisebbségek pártjai: esetükben az úgynevezett természetes küszöb alkalmazandó:

42 HERNER-KOVÁCS Eszter: Szerbia. In KÁNTOR Zoltán szerk.: *Nemzetpolitikai alapismeretek*. Nemzeti Közszolgálati és Tankönyv Kiadó, Budapest, 2013.

43 HORVÁTH LÁSZLÓ: Parlamenti, tartományi és helyi önkormányzati választások Szerbiában – megőrizte befolyását a vajdasági magyarság. *Kisebbségi Szemle*, 2016/2. 53–76.

az érvényes és mandátumot eredményező szavazatok számát el kell osztani 250-el, az így kapott szám elérése szükséges egy kisebbségi mandátum megszerzéséhez. Ennek a szabályozásnak köszönhető, hogy a VMSZ 2016-ban a szavazatok 1,52 százalékával, 2020-ban a voksok 2,23%-ával, 2022-ben pedig a szavazatok 1,63%-ával parlamenti tényező maradhatott.

Vajdaság a jugoszláv időkben igen széles körű önállósággal bírt. Az 1974-es alkotmánymódosítás erős jogkörökkel ruházta fel a tartományt: önálló törvényhozói és végrehajtói testülettel (előbbi az oktatás, média, egészségügy és igazságügyi rendszer területére terjedt ki), saját elnökkel, közigazgatási hatósági funkciókkal, Legfelsőbb Bírósággal, Alkotmánybírósággal és Nemzeti Bankkal rendelkezett. Kiemelendő, hogy a szerbiai törvények csak nagyon ritka esetekben voltak érvényesek a Vajdaság területén, tehát a Vajdaság valóban autonóm entitásként működött. A tartomány autonómiáját a Milošević-rendszer fokozatosan aláásta, és az 1990-es évek végére a tartomány önállósága a gyakorlatban már csak névleg működött.⁴⁴

A vajdasági autonómia tartalommal való újratöltése 2000 után kezdődött el. 2002-ben a köztársasági parlament elfogadta az Omnibusztörvényt, amellyel több olyan hatáskör visszakerült a tartományhoz, amelyet a Milošević-féle alkotmánymódosítás elvett tőle, például különböző államigazgatási feladatok ellátása, az oktatási közintézmények hálózatának a meghatározása, tanfelügyelőségi feladatok, közegészségügyi felügyelet vagy a hivatalos nyelvhasználat felügyelete. Az Omnibusztörvényenél azonban nagyobb előrelépést jelentett a tartomány 2009-ben elfogadott Statútuma, amellyel a tartomány szabályozási és végrehajtási jogkörei bővültek, hiszen több területen (környezetvédelem, regionális fejlesztés, mezőgazdaság, turizmus, gazdasági jellegű rendezvények, területrendezés, ipar, közlekedés, oktatás, kultúra, tudományos élet, egészségügy, tájékoztatás, infrastruktúra, egyéb) a tartomány képviselőházi rendeleteket és végrehajtási jogszabályokat alkothat. A Statútum rendelkezik a tartományi szervekről és azok felépítéséről, ennek értelmében a Vajdaságnak önálló Képviselőháza, (azon belül Nemzeti Közösségek Tanácsa), kormánya, tartományi ombudsmanja, saját közigazgatása van. A Statútum szövegébe belekerült a tartományban élő nemzeti közösségek egyenjogúsága, védelme, részarányos politikai képviseletük biztosítása a tartományi szervezetben, valamint autonómiája is, amely a nemzeti tanácsok működésén keresztül valósul meg. A Statútum hivatalos nyelvként a szerb mellett a magyar, a szlovák, a horvát, a román és a ruszin nyelveket határozza meg.

A vajdasági magyarság számára a Milošević-rendszer megszűnésével megteremtődött a kulturális autonómia lehetősége, ami olyan nagymértékű kisebbségjogi előrelépésnek számít, amelyet egyetlen más Kárpát-medencei magyar közösség sem tudott napjainkig megvalósítani. 2009-ben került elfogadásra a nemzeti tanácsokról szóló törvény, ami részletesen szabályozza a Szerbiában élő nemzeti kisebbségek országos szintű testületeinek, a nemzeti tanácsoknak a jogköreit, megválasztásuk és működésük módját. A törvény megteremti a lehetőséget a kisebbség tagjai által közvetlenül megválasztott nemzeti tanácsok felállítására, amelyek a kisebbségi közösség kulturális, oktatási, tájékoztatási és nyelvhasználati ügyeiben bírnak hatáskörökkel. A nemzeti tanácsok nem jogosultak ezeken a területeken jogszabályokat alkotni, viszont javaslattevői, döntéshozatali, véleményezési kompetenciájuk van, így például beleszólhatnak egy, a kisebbség számára fontos kulturális intézmény igazgatójának megválasztásába. A legfontosabb nemzeti tanácsai jogkör az intézményalapítási és átvételi jog, aminek köszönhetően a nemzeti tanácsok létrehozhatnak intézményeket, vagy átvehetik a már létező intézmények alapítói jogait, ha azt az intézményt a nemzeti kisebbség szempontjából kiemelten fontosnak találják. Az alapítói jogok átvételével a kisebbség által választott testület nagyobb befolyással bír az intézmények működtetésére, ezáltal pedig az intézmények nemzeti jellege biztosítottá válik.

A nemzeti kisebbségek jogairól szóló 2002. évi törvény rögzíti a diszkrimináció tilalmát, a nemzeti hovatartozás vállalásának és kinyilvánításának szabadságát, a nemzeti sajátosság megőrzéséhez való jogot (ezen belül a névválasztást és -használatot, az anyanyelv szabad használatát), a kultúra

44 KORHECZ TAMÁS: *A Vajdaság Autonóm Tartomány közjogi státusa Szerbián belül*. In KORHECZ TAMÁS: *Otthonteremtőben a szülőföldön*. Forum, Újvidék, 2010.

ápolásához és az anyanyelvű oktatáshoz való jogot, a kisebbségi nyelvű tömegtájékoztatáshoz való jogot, valamint meghatározza a kisebbségi nyelvek hivatalos nyelvvé való nyilvánításának feltételeit (ha a kisebbség egy önkormányzaton belül eléri a 15%-ot, akkor kötelező hivatalos nyelvként bevezetni a kisebbség nyelvét). Ezeken felül a törvény rögzíti a szerzett jogok védelmét is, ami a nyelvhasználat esetében például azt jelenti, hogy ha az adott településen később 15% alá csökken a kisebbség aránya, akkor is hivatalos használatban marad a nyelv. Az Alkotmány megerősíti az előbb felsorolt kisebbségi jogokat, valamint a nemzeti tanácsok megválasztásának jogát is. Az Alkotmány azt is kimondja, hogy a nemzeti kisebbségekhez tartozó személyeket megilletik kollektív jogok, ezek a jogok pedig a közösség által gyakorolhatók.

3.5. A magyarság Ukrajnában

Az ukrajnai magyar szervezett érdekvédelemről az 1980-as végétől beszélhetünk. A kezdetben megalakuló művelődési körök 1989 februárjában elvezettek a politikai célokat is felvállaló Kárpátaljai Magyar Kulturális Szövetség (KMKSZ) megalakulásához Fodó Sándor elnökletével. A szövetség célul tűzte ki a Kárpátalján élő magyarok kultúrájának, nemzeti hagyományainak, anyanyelvének megőrzését, a magyar nyelvű oktatás, a kárpátaljai autonómiaökök támogatását, valamint az ezekkel összefüggő érdekvédelem megvalósítását. A KMKSZ által elért sikerek felvetették egy olyan szervezet létrehozásának a gondolatát, amely már nemcsak a Kárpátalján élő magyarokat tömörítene, hanem országos szinten vállalná fel a magyarság érdekvédelmét. Ennek nyomán 1991 októberében a KMKSZ a Lembergi Magyarok Kulturális Szövetségével és a Magyarok Kijevi Egyesületével közösen létrehozta az Ukrajnai Magyar Demokrata Szövetséget (UMDSZ). A KMKSZ-en belül azonban kialakult egy belső ellenzék, ami hamarosan szakadáshoz vezetett: a KMKSZ továbbra is önálló szervezetként tevékenykedett, de később teljesen szakított a társulással, a szervezetből kiváló ellenzék pedig az addig szinte csak papíron létező UMDSZ-t kezdte el működtetni. A KMKSZ-en belüli feszültségek az 1994-es parlamenti választások előtt csúcsosodtak ki. A választások eredményeként a magyarok által lakott területhez tartozó választókerületből Tóth Mihály, a KMKSZ választmányi tagja, a belső ellenzék egyik vezetője került be az ukrán törvényhozásba. 1998-ban a magyar mandátumot Kovács Miklós, a KMKSZ új elnöke szerezte meg. A 2002-es parlamenti választások alkalmával, újabb fordulattal Gajdos István lett a parlamenti képviselő, aki az Ukrajnai Szociáldemokrata Párt listáján indult, az UMDSZ támogatásával. A 2006-os parlamenti választások előtt mindkét szövetség párttá alakult, így jött létre az Ukrajnai Magyar Demokrata Párt (UMDP), illetve a KMKSZ Ukrajnai Magyar Párt (KMKSZ UMP). A soron következő választások (2006, 2007) magyar szempontból sikertelennek bizonyultak. Ennek egyik legfőbb oka az volt, hogy az országban áttértek az arányos választási rendszerre, és a parlamenti választásokon csak országos szinten bejegyzett párt indíthatott jelölteket, 3%-os bekerülési küszöb mellett. A nemzeti kisebbségek szempontjából ez azért volt problematikus, mert a törvényben meghatározott 3%-os bekerülési küszöb elérése a 45 milliós országban olyan szavazati arány elérését követelte meg, amit az oroszok kivételével egyetlen nemzeti kisebbség sem tudott biztosítani, így a mintegy 150 ezres kárpátaljai magyarság sem.⁴⁵

A 2012-es, a 2014-es és a 2019-es parlamenti választások alkalmával a magyar képviselők törvényhozásba jutását elsősorban a választási rendszer átalakításából fakadó adminisztratív körülmények akadályozták. A választási rendszer áttérése a vegyes szisztémára új választási körzetek kialakítását vonta maga után. A kormányzat ígérete ellenére magyar választási körzet kialakítására nem került sor, pedig egy magyar többségű körzet kialakításával lehetőség nyílt volna a parlamenti képviselet visszaállítására. A magyar választási körzet létrehozását számos nemzetközi szervezet, a magyar

45 MILOVÁN Orsolya: Ukrajnai magyar szervezetek. In FEDINEC Csilla – VEHEŠ Mikola szerk.: *Kárpátalja 1919–2009: történelem, politika, kultúra...* Argumentum, Budapest, 2010. 464–470.

kormány, valamint a KMKSZ és az UMDSZ is szorgalmazta az összes lehetséges fórumon, mindhárom választási esztendőben. Erre azonban nem került sor, helyette a Központi Választási Bizottság döntése alapján három olyan választókerületbe kerültek a magyar szavazók, amelyek egyikében sem érte el arányuk az egyharmadot. 2012-ben az UMDP elnöke, Gajdos István a kormányfőt adó párt, a Régiók Pártja listáján jutott parlamenti mandátumhoz.⁴⁶ 2014-ben pedig a KMKSZ elnöke, Brenzovics László kapott befutó helyet az akkori ukrán államfő, Petro Porosenko pártjának listáján. A 2019. évi parlamenti választásokon a KMKSZ három egyéni jelöltet indított, de egyiküknek sem sikerült bekerülnie az ukrán törvényhozásba.

A két magyar szervezet továbbra is szorgalmazza egy önálló, magyar többségű járás és választókerület kialakítását. Ennek megvalósulása nem eredményezné, hogy automatikusan lenne minden választás alkalmával magyar képviselő a kijevei parlamentben, de megteremtené annak lehetőségét, hogy egy magyar jelölt esélyesként induljon a választáson.

A kárpátaljai magyarság politikai képviselője kapcsán pozitív fejlemény, hogy a 2015-ös helyhatósági és megyei önkormányzati választásokon a két magyar szervezet szorosán együttműködött, és ennek köszönhetően jelentősen növelni tudta képviselőinek számát az önkormányzati testületekben. A 2020-as önkormányzati választások már egy új területi-adminisztratív rendszerben zajlottak, ahol a KMKSZ és az általa támogatott jelöltek megyei, járási és kistérségi szinten is sikeresen szerepeltek. A két magyar szervezet együttműködése ezúttal nem volt jellemző.

A magyarság kiterjedt anyanyelvű oktatási hálózattal rendelkezik az óvodától a felsőoktatásig. A kárpátaljai magyar tannyelvű felsőoktatásban kulcsszerepet tölt be a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola. Rövid története folyamán nemcsak felsőoktatási intézményként nyert létjogosultságot, hanem jelentős a szerepe a kárpátaljai magyarság szülőföldön maradásának elősegítésében, a közösség túlélési esélyeinek javításában, a helyi magyar tudományos utánpótlás nevelésében is.

Kezdetben a független Ukrajna kisebbségbarát politikát folytatott külpolitikai pozíciói megerősítése érdekében: csatlakozott a nemzetközi egyezményekhez, védelem alá helyezte a kisebbségi nyelveket, kétoldalú szerződéseket kötött a szomszédos országokkal. 1992-ben fogadta el a nemzeti kisebbségekről szóló törvényt, amelybe belefoglalta többek között a nemzeti kisebbségek jogát a nemzeti-kulturális autonómiához.

A magyar nyelv egyike annak a 13 kisebbségi nyelvnek, amelynek védelmére Ukrajna kötelezettséget vállalt a *Regionális és kisebbségi nyelvek európai chartájának* aláírásával. A magyarok helyzetét azonban nagyban befolyásolja az országon belüli orosz–ukrán erőviszonyok alakulása. Az egyes államok nemzet- és nyelvpolitikáját mindig a legnagyobb kisebbségi csoporttal kapcsolatos célok határozzák meg. Ukrajnában az orosz ajkú lakosság olyan nagyarányú, s létszámban olyan távol van tőlük az összes többi kisebbség, hogy az marginalizálja az utóbbiak pozícióit. A Krím-félsziget Oroszország által történt anektálása, az ennek nyomán kirobbant orosz–ukrán fegyveres konfliktus az ország keleti felében az orosz kisebbséggel szembeni lépésekre sarkallta Ukrajnát. Ennek azonban valamennyi ukrainai nemzeti kisebbség a szenvedő alanyává vált, így a kárpátaljai magyarság is.

Az elmúlt években Ukrajna kisebbség- és nyelvpolitikája olyan fordulatot vett, amely az országban élő nemzetiségeket (többek között a Kárpátalján élő magyarokat is) nehéz helyzetbe hozta, a nemzetiségi oktatás és nyelvhasználat meglévő jogait jelentősen szűkítette. A magyar közösség jogkorlátozásának hatására Magyarország és Ukrajna között manapság rossz viszony tapasztalható.

2017. szeptember 1-jén hatályba lépett az Európai Unió és Ukrajna közötti társulási megállapodás, amelyben Ukrajna vállalta a nemzeti kisebbségekhez tartozó személyek jogainak biztosítását. Ehhez képest pár nappal később, szeptember 5-én az ukrán parlament elfogadta azt az oktatási törvényt, amely a kisebbségek jogai kapcsán súlyos visszalépéseket tartalmaz. A törvény legtöbbször kritizált pontja a 7. cikkely, amely az oktatás nyelvről szól. Ezen passzus értelmében csak az óvodai nevelés során és az alsó tagozatos iskolai oktatásban lenne megengedett a nemzeti kisebbségek anyanyelven

46 DARCSI Karolina: A 2012-es ukrainai parlamenti választások és a kárpátaljai magyarság. *Kisebbségkutatás*, 2012/4. 767–781.

történi oktatása. A törvény a többi oktatási szinten kizárólagos tannyelvű az ukránt teszi, minden ettől eltérő tannyelvű oktatást külön engedélyhez köti. Ezek a változtatások jogi és szakmai okból is kifogásolhatóak. Jogilag azért, mert a törvény semmibe veszi az ország belső jogszabályait, többek között magát az Alkotmányt is, valamint Ukrajna nemzetközi vállalásait, ugyanis megfosztja a nemzeti kisebbségeket az anyanyelven való tanulás lehetőségétől az oktatás magasabb szintjein.

Egy másik súlyos jogkorlátozás a 2012 nyarán hatályba lépett nyelvtörvény hatályon kívül helyezése volt. A törvény regionális nyelvi státuszt biztosított minden olyan kisebbség számára, amelynek részaránya az adott közigazgatási egységen belül elérte a 10%-ot. A törvény alapján regionális státusz illeti meg az orosz nyelvet 9 megyében, a román nyelvet Csernyivci megyében (12,5%), a magyar nyelvet Kárpátalján (12,1%).⁴⁷ A még elfogadás előtt álló új nyelvtörvény javaslata kimondja, hogy Ukrajnában az egyetlen hivatalos nyelv az ukrán. A javaslat értelmében az államnyelv nyilvános megsértése büntetőjogi felelősséget is vonhat maga után, amelynek büntetési tétele a pénzbírságtól egészen a három évig terjedő szabadságvesztésig terjedhet.

A hatalomváltást követően időről időre kisebbségi szempontból kedvezőtlen jogszabálytervezetek kerültek a törvényhozás asztalára, míg végül 2019 áprilisában elfogadták azt az új nyelvtörvényt, amely elsősorban az államnyelvhasználat lehetőségeit szabályozza és nem foglalkozik a kisebbségi nyelvek védelmével. Ráadásul az államnyelv használatával kapcsolatos minden kérdést meglehetősen keményen, büntetéssel szankcionál, ahelyett, hogy ösztönzőleg lépne fel a kérdésben.

Az Ukrajnában élő magyarokkal szembeni politika új fejleménye, hogy 2014 óta megszorodtak a magyarellenes megnyilvánulások Kárpátalján: 2022-ig több mint 450 atrocitás, a kárpátaljai magyar nemzeti kisebbség helyzetét negatívan befolyásoló intézkedés (kihallgatások, egyéb eljárások, lejárató médiakampány stb.) történt.⁴⁸ A legsúlyosabb atrocitás 2018 februárjában érte a kárpátaljai magyarságot, amikor a KMKSZ ungvári központi irodáját felrobbantották.

A kézirat elkészültekor is fennálló orosz–ukrán háborús konfliktus kárpátaljai magyar közösségre gyakorolt hatásairól jelenleg még nem állnak rendelkezésre ellenőrizhető adatok. A fenti összefoglaló megállapításai a 2022. februári állapotokra vonatkoznak.

3.6. Kisebb Kárpát-medencei magyar közösségek

3.6.1. Horvátország

A horvátországi magyarság érdekképviselőire még 1993-ban létrejött a Horvátországi Magyarok Demokratikus Közössége (HMDK), amely idővel országos szervezetté nőtte ki magát. A másik országos szervezet az 1998-ban megalapított Magyar Egyesületek Szövetsége (MESZ). Horvátországban alanyi jogon biztosított a kisebbségek képviselője a törvényhozásban. A parlament (Szábor) 140 képviselőjét a választópolgárok az ország 10 választási kerületében listákról választják. További három képviselőt választanak a horvátországi lakhellyel nem rendelkező horvát állampolgárok. Az országban élő kisebbségek legalább öt, legfeljebb nyolc képviselőt választanak. Az egyes kisebbségek által megválasztható képviselők száma a kisebbségek arányához kötött. Az ország lakosságának 1,5%-át elérő, illetve azt meghaladó kisebbség három képviselőt küldhet a Száborba. Ennek a követelménynek azonban csak a szerbek tesznek eleget (4,36%). A magyar kisebbség egy saját képviselőt választhat, ami – figyelembe véve, hogy számarányát tekintve csak az ötödik legnépesebb – kedvező pozíciót biztosít nekik a politikai életben. Saját képviselővel rendelkeznek még az olaszok, a fennmaradó 19 nemzeti kisebbség pedig – különböző szempontok szerint csoportosítva – további 3 képviselőt választ. A magyar parla-

47 FERENC Viktória: Ukrajna. In KÁNTOR Zoltán szerk.: *Nemzetpolitikai alapismeretek*. Nemzeti Közszerzői és Tankönyv Kiadó. Budapest, 2013.

48 A Nemzetpolitikai Államtitkárság összesítése.

menti mandátumot négy cikluson keresztül a Horvátországi Magyarok Demokratikus Közösségének (HMDK) színeiben induló képviselők töltötték be 2007-ig. Az ezt követő három választás (2007, 2011, 2015) alkalmával a MESZ jelöltje nyert, rendkívül szoros küzdelemben. 2016-ban és 2020-ban ismét a HMDK színeiben került magyar képviselő a Száborba.

A nemzeti kisebbségek jogairól szóló alkotmányerejű törvény (2002) kiterjedt kisebbségi jogokat biztosít a magyar kisebbség számára. A törvény legjelentősebb újítása a kisebbségi tanácsok, illetve a kisebbségi képviselő intézményének bevezetése volt, amelyek a helyi önkormányzatok partnerei lettek, céljuk pedig a helyi közügyekben való részvétel és a kisebbségi közösségek helyzetének megőrzése, fejlesztése regionális és helyi szinten. A tanácsok, illetve a kisebbségi képviselő megválasztására azokban az önkormányzatokban van lehetőség, ahol a kisebbség aránya eléri az összlakosság 1,5%-át és – a járások és városok esetében – a legalább 200 főt, illetve a megyékben az 500 főt. Amennyiben létszámuk nem éri el a meghatározott mértéket, de legalább 100, magát az adott kisebbséghez tartozó személy él a helyi vagy regionális önkormányzat területén, tanács helyett kisebbségi képviselő választható. A kisebbségi tanácsok és a képviselők létrehozhatják a horvátországi magyar kisebbségi tanácsok országos koordinációját, ami az érintett tanácsok egyeztető fórumaként szolgál, és erőteljesebb közös fellépést tesz lehetővé országos szinten. Az országos koordináció létrehozásának feltétele, hogy a megyei tanácsok, illetve képviselők többsége támogassa a megalapítást.⁴⁹

3.6.2. Szlovénia

A szlovén jogrendszer által biztosított kisebbségvédelem modellértékűnek számít Európában, és a diszkrimináció tilalma, valamint a teljes jogegyenlőség biztosítása mellett a nemzeti kisebbségek védelme sarokkövének számító pozitív diszkrimináció elvén alapul. A szlovén Alkotmány két őshonos (autochton) nemzeti közösséget ismer el: a magyar és az olasz nemzeti közösséget. Fontos kiemelni, hogy a Kárpát-medence más országaiban élő magyar közösségek számára biztosított jogokhoz viszonyítva lényeges különbség, hogy a Muravidéken a kisebbségi jogok gyakorlását nem meghatározott lakosságárányhoz, hanem területhez kötik. A Muravidék nemzetiségileg vegyesen lakott területén tehát a nemzeti közösség létszámától függetlenül érvényesülnek a kisebbségi jogok.

A muravidéki magyarok személyi autonómiájának legfontosabb letéteményesei a kisebbségi önkormányzatok. Kisebbségi önkormányzatok alapítása alkotmányos alapjog, amiről külön törvény is rendelkezik. Ebben a tekintetben is fontos sajátosság, hogy az önkormányzatok alapítása nem lakosságárányhoz kötött lehetőség, hanem maga az alkotmány és törvény írja elő működésüket a nemzetiségileg vegyesen lakott területeken. Tagjaikat a helyhatósági választásokon a külön kisebbségi névjegyzékben szereplő választópolgárok választják négy évre. Öt községi magyar önkormányzat létezik, és ezek hozzák létre a Muravidéki Magyar Önkormányzati Nemzeti Közösség (MMÖNK) Tanácsát.

A pozitív diszkrimináció elve a legkövetkezetesebben a parlamenti képviseletnél érvényesül. Az ország területe 8 választási egységből áll, amelyekben a választópolgárok 11-11 képviselőt választanak arányos rendszerben listákról. Ezenkívül létezik két külön, a magyar és az olasz közösség számára kialakított választási egység, amelyben a két nemzeti közösség egy-egy saját képviselőt választ a parlamentbe. A magyar nemzetiségű őshonos állampolgárnak tehát két szavazata van a parlamenti választások alkalmával: szavaz saját területi választási egységében a pártlistákra, valamint saját nemzetiségi parlamenti képviselőre is. A nem magyar vagy nem olasz nemzetiségű szlovén állampolgárok kizárólag listákra adhatják le voksukat. A magyar nemzeti közösség saját választási névjegyzékkel rendelkezik, amelyet külön névjegyzékbizottság állít össze.⁵⁰

49 VARGA Péter: Horvátország. In KÁNTOR Zoltán szerk.: *Nemzetpolitikai alapismeretek*. Nemzeti Közszerzői és Tanácsadó Kiadó, Budapest, 2013.

50 VARGA Péter: Szlovénia. In KÁNTOR Zoltán szerk.: *Nemzetpolitikai alapismeretek*. Nemzeti Közszerzői és Tanácsadó Kiadó, Budapest, 2013.

3.7. Diaszpóra

Diaszpórának nevezzük:

1. azokat a földrajzilag szétagolt migrációs eredetű makroközösségeket, melyek
2. az őket körülvevő társadalomba integrálódtak, de nem teljesen asszimilálódtak, valamint
3. szimbolikus vagy objektív kapcsolatban állnak más területeken élő, de azonos származásúnak vélt rokon közösségekkel, valós vagy elképzelt óhazájukkal vagy anyaországukkal.

A diaszpórában élő magyarok száma körülbelül 2,5 millió fő.⁵¹ Fontos megjegyezni, hogy a diaszpórában élő magyarok esetében több esetben csak magyar származásról beszélhetünk, a többedgenerációs magyarok nagy része ugyanis nem beszéli a magyar nyelvet.

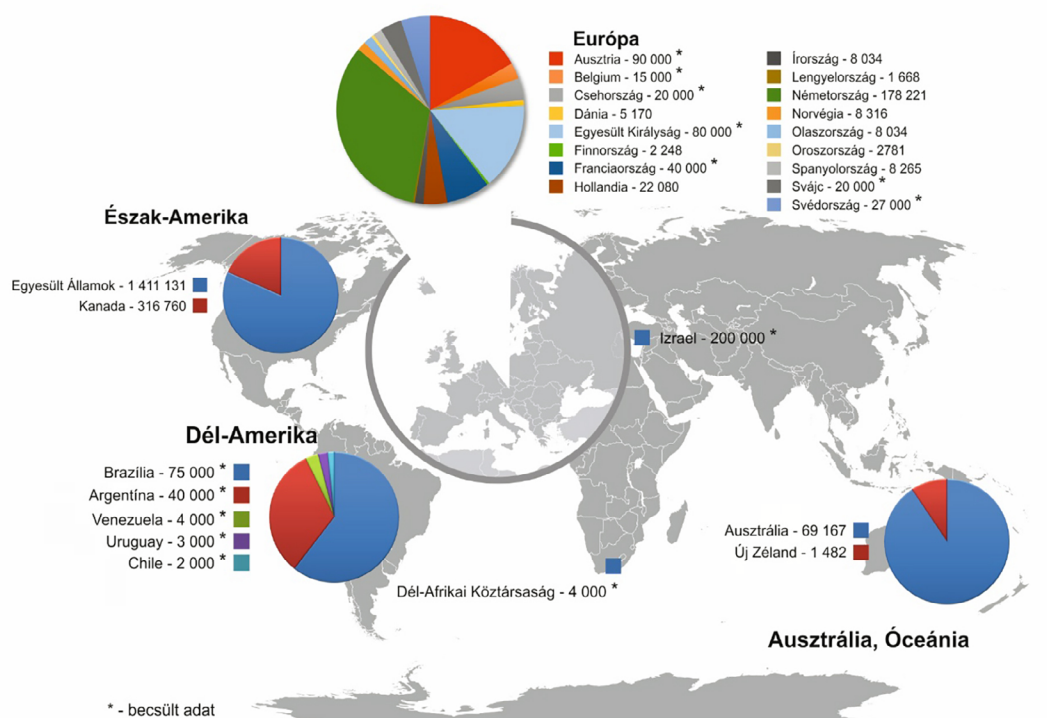
A legnagyobb számú magyar diaszpóráközösség az Amerikai Egyesült Államokban él, a 2015-ös amerikai népszámlálási adatok alapján 1 411 131 fő. Az ország délnyugati felében Kalifornia, északkeleti részén New York és Ohio államokban élnek a legnagyobb számban magyarok. Kanadában szintén jelentős számú magyar kolónia él, a 2011-es kanadai népszámlálási adatok alapján összesen 316 760 fő. Ennek körülbelül a fele, 148 960 magyar él Ontario államban, Toronto városban és környékén. A Dél-Amerikába kivándorolt magyarok esetében nincsenek pontos számadatok, körülbelül 125 000 főre becsülik az ott élő magyarok számát. Ennek legfőbb oka, hogy a latin-amerikai országok népszámlálásai során csak a jelentősebb, őshonos népcsoportokat tartják nyilván. A dél-amerikai magyarok legnagyobb arányban Brazíliában és Argentínában élnek, de Venezuelában, Uruguayban és Chilében is található magyar diaszpóra. A magyar közösség jelentős központjai Buenos Aires, Sao Paulo és Caracas.

Izraelben és a Dél-Afrikai Köztársaságban szintén jelentős a magyar diaszpóra, az említett országok statisztikai hivatalainak adatai alapján azonban nem lehet pontosan meghatározni az ott élő magyarok számát. Az izraeli hatóságok leginkább vallási alapon (zsidók, nem zsidók) különböztetik meg a lakosságot. A Dél-Afrikai Köztársaság bőrszín és nyelv alapján kategorizálja a lakosságot, ez utóbbinál azonban csak az ország hivatalos nyelveit tartják számon. Az izraeli magyar diaszpóra megközelítőleg 200 000 fő, míg a Dél-Afrikai Köztársaságban 4 000 főre becsülik a magyarok számát.

Jelentős magyar kolónia él Ausztráliában, a 2011. évi ausztrál népszámlálási adatok alapján 69 167 fő. A magyar diaszpóráközösség Új-Dél-Wales, Victoria és Queensland államokban, elsősorban Sydney, Melbourne és Adelaide városokban él. Az új-zélandi hatóságok 2013-ban 1 482 magyar származásút regisztráltak.⁵²

⁵¹ *Magyar diaszpórapolitika – Stratégiai irányok* (2016). Miniszterelnökség, Nemzetpolitikai Államtitkárság. 28–32.

⁵² *Magyar diaszpórapolitika – Stratégiai irányok* (2016). Miniszterelnökség, Nemzetpolitikai Államtitkárság. 30.

1. ábra: A diaszpórában élő magyarok száma
 Forrás: Magyar diaszpórapolitika – Stratégiai irányok

2011-ben megalakult a Magyar Diaszpóra Tanács, melynek évente tartott ülései teret adnak a magyar diaszpóra-szervezetek vezetőinek az egymás közötti, valamint a magyar kormánnyal folytatott párbeszédre. Az ezt követő években a Nemzetpolitikai Államtitkárság több olyan programot indított el – 2012-ben a Julianus Programot, 2013-ban a Kőrösi Csoma Sándor Programot, valamint a Mikes Kelemen Programot –, melyek kifejezetten a diaszpórára irányulnak.

4. A NEMZETPOLITIKA KERETEI

A 2010-es kormányváltással a nemzetpolitika új korszakba lépett. Megszülettek azok a jogszabályok, jogintézmények és stratégiai dokumentumok, amelyek meghatározzák a magyar nemzetpolitika irányait, felépült az az intézményrendszer, amely a magyar–magyar intézményes fórumokkal kiegészülve megvalósítja annak működését.

4.1. A nemzetpolitika törvényi háttere

Amiképpen az első fejezetben már kifejtésre került, az anyaországnak a határon túli magyarokkal kapcsolatos felelősségét Magyarország korábbi alkotmánya is rögzítette. Az első Orbán-kormány idején, 2001. június 19-én fogadta el a Magyar Országgyűlés a szomszédos államokban élő magyarokról szóló törvényt, ismertebb nevén a Státustörvényt, amely meghatározta a magyar állam kötelességeit a határon túli magyarok irányába. A törvény oktatási-nevelési támogatáshoz juttatta a határon túli magyar iskolák tanulóit, illetve azokat a Magyarországon igénybe vehető kedvezményeket (például utazási kedvezmény, diákkedvezmény) szabályozta, melyeket az úgynevezett Magyar igazolvány vagy Magyar hozzátartozói igazolvány kiváltásával vehetnek igénybe a határon túli magyarok. A 2010-es kormányváltás után ezekre a törvényi szabályozásokra építkezve kerültek megalkotásra azok a jogszabályok és jogintézmények, amelyek megteremtik a magyar nemzetpolitika elvi alapjait.

Az új Alaptörvény abban jelent elmozdulást a korábbi szabályozáshoz képest, hogy egyértelműen rögzíti Magyarország felelősségviselését a külfoniai irányába – azzal, hogy a jogszabályban eddig szereplő „érez” szót az anyaország aktív szerepét feltételező „visel” szóval váltja fel –, valamint elvi alapként deklarálja a magyar nemzet összetartozását is. Az Alaptörvény Alapvetés fejezetének D) cikke a következőképpen fogalmaz: *„Magyarország az egységes magyar nemzet összetartozását szem előtt tartva felelősséget visel a határain kívül élő magyarok sorsáért, elősegíti közösségeik fennmaradását és fejlődését, támogatja magyarságuk megőrzésére irányuló törekvéseiket, egyéni és közösségi jogaik érvényesítését, közösségi önkormányzataik létrehozását, a szülőföldön való boldogulásukat, valamint előmozdítja együttműködésüket egymással és Magyarországgal.”*

2010. május 31-én, a trianoni döntés kilencvenedik évfordulója alkalmából az Országgyűlés törvényt alkotott a Nemzeti Összetartozás melletti tanúságtételről. A Magyar Országgyűlés ezzel ki mondta, hogy a magyarság minden tagja és közössége része az egységes magyar nemzetnek, melynek államhatárok feletti összetartozása valóság, s egyúttal a magyarok személyes és közösségi önazonosságának meghatározó eleme. A törvény június 4-ét, az 1920. évi trianoni békediktátum napját a Nemzeti Összetartozás Napjává nyilvánítja. Ennek a jogszabálynak a szellemiségében született meg „Az iskolai Nemzeti Összetartozás Napja bevezetéséről, a magyarországi és a külföldi magyar fiatalok közti kapcsolatok kialakításáról és erősítéséről a közoktatásban, valamint a Magyarország határain kívül élő magyarság bemutatásáról” szóló országgyűlési határozat, ami a Határtalanul! program elindításához vezetett.

4.2. Kedvezményes honosítás és választójog

Az Országgyűlés 2010. május 26-án fogadta el az állampolgársági törvény módosítását, ami lehetővé teszi a külföldi magyarok egyszerűsített honosítását. Ezáltal a külföldi magyarok közjogi értelemben is a nemzet részévé válhatnak. Lényege, hogy a magyar állampolgárság megszerzéséhez nem kell Magyarországon letelepedni, nem kell állampolgársági vizsgát tenni, nem kell a megélhetés és lakhatás biztosítottát igazolni, hanem elegendő egy magyar állampolgár felmenő és a magyar nyelvtudás. 2011. január 1-jétől csaknem 1 millió külföldi magyar szerezte meg a magyar állampolgárságot kedvezményes honosítás útján.

A diaszpóra tekintetében elsősorban azt kell vizsgálni, hogy a kérelmező magyar állampolgárságának leszármazási láncolata megszakadt-e, hiszen a magyar állampolgárság a *ius sanguinis*, a vérségi elv szerint öröklődik. Amennyiben nem szakadt meg, nem a honosítási eljárás lefolytatására, hanem a magyar állampolgárságot megállapító eljárásra kerül sor. 2013. március 1-jétől az állampolgárság megállapításának folyamata is sokkal egyszerűbb lett: többek közt jelentősen rövidült az eljárás határideje. 2010 óta több mint 150 ezer diaszpórában élő magyar állampolgárságát állapították meg. Az új eljárásoknak, illetve egyszerűsítéseknek köszönhetően tehát több mint 1 millió 150 ezer külföldi magyar szerezte meg, illetve szerezte vissza a magyar állampolgárságot.

A közjogi egység azáltal vált teljessé, hogy az Országgyűlés 2012 novemberében elfogadta a választójogi törvény módosítását, mely szerint a külföldi magyar állampolgárok részt vehetnek a közügyek alakításában is: szavazhatnak az országgyűlési választásokon és az országos népszavazáson. Az Országgyűlés 2018. decemberi döntése értelmében az Európai Parlament tagjainak választásán az a magyar állampolgár is részt vehet, aki az Európai Unió területén kívüli lakóhellyel rendelkezik, így a magyarországi jelöltekre a magyarországi lakóhellyel nem rendelkező vajdasági, kárpátaljai és Európán kívül élő magyar állampolgárok is voksolhatnak. A magyarországi lakóhellyel rendelkező magyar állampolgároktól eltérően a külföldi magyarok levélben adhatják le szavazatukat, az országgyűlési választásokon pedig csak pártlistára voksolhatnak (tehát egyéni képviselőkre nem). A külföldi szavazók számára előzetes regisztráció szükséges. A regisztrált szavazók levélszavazatukat postai úton, térítésmentesen juttathatják el a Nemzeti Választási Irodához, illetve leadhatják bármelyik magyar külképviseleten.

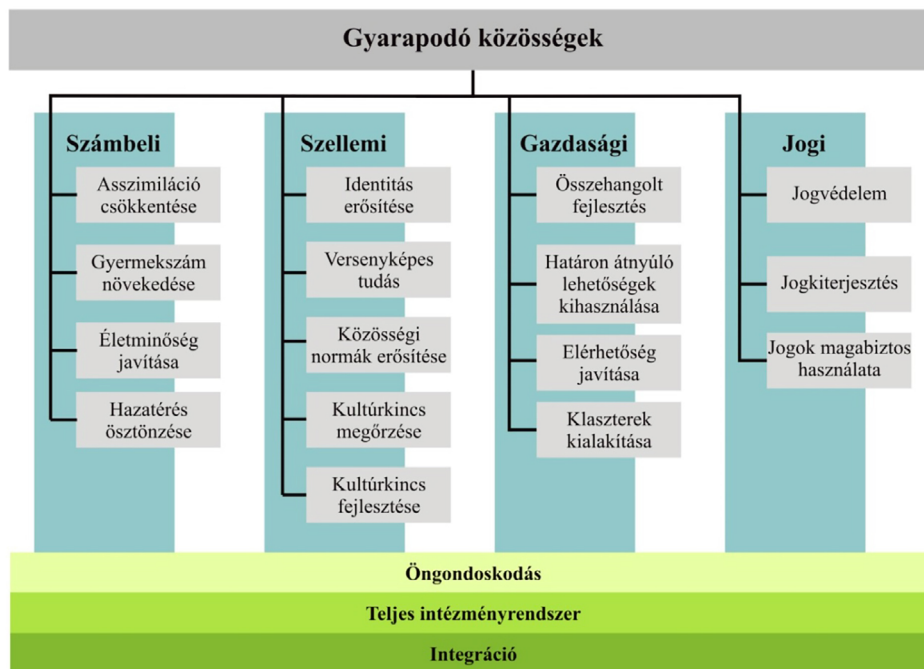
Míg a 2014-es országgyűlési választásokig 195 338, a 2018-es országgyűlési választásokig pedig 378 449, a 2022-es országgyűlési választásokig már 456 129 külföldi magyar regisztráltatta magát a névjegyzékben, amelyből 318 083 fő juttatta el levélszavazatát (tehát a választásra jogosultak csaknem 70%-a). A 2016. október 2-i országos népszavazás után a külföldi magyarok a 2022. április 3-i országos népszavazáson, az Európai Unióban állandó lakóhellyel nem rendelkező külföldi magyar állampolgárok pedig a 2019-es európai parlamenti választásokon is részt vehettek.

4.3. A nemzetpolitikai stratégia kerete

2011. november 24-én a Magyar Állandó Értekezlet X. ülésén a tagszervezetek, tekintettel a Magyar Államnak az Alaptörvényben foglalt felelősségvállalására, elfogadták a *Magyar Nemzetpolitika – A nemzetpolitikai stratégia kerete* című stratégiai dokumentumot. A dokumentum rendszerbe foglalja, strukturálja a magyar állam nemzetpolitikáját, egyben komplex, átfogó iránymutatást tartalmaz a külföldi magyar társadalom számára releváns problémák orvoslására. A MAÉRT tagszervezetei a dokumentum elfogadásával megállapodtak az abban megfogalmazott célok közös megvalósításában.

A dokumentum átfogó célként jelöli meg a magyar közösségek gyarapodását számbeli, szellemi, gazdasági és jogi tekintetben. Ahogyan ez a stratégiában kifejtésre került: *„A számbelileg gyarapodó közösség tagjainak száma nő, nem asszimilálódik, a pozitív szaporulat és a jó életminőség jellemzi. A szellemileg gyarapodó közösség tagjainak identitása erős, a közösségi normákat sajátjuknak érzik, versenyképes tudást birtokolnak, a közösség kultúrkincsét megőrzik és fejlesztik.*

A gazdaságilag gyarapodó közösség összehangolt fejlesztéssel, a rendelkezésére álló lehetőségek, a határon átnyúló kapcsolatok kihasználásával, jó elérhetőséggel, valamint a klaszterek összehangolt munkájával rendelkezik. A jogilag gyarapodó közösség jogait magabiztosan használja, azokat védi és szükség esetén ki kívánja terjeszteni”.

2. ábra: A nemzetpolitikai stratégia célrendszere

Forrás: Magyar Nemzetpolitika – A nemzetpolitikai stratégia kerete

Az átfogó cél elérése érdekében a dokumentum széles skálájú cselekvési területeket jelöl meg Magyarország és a külhoni magyarság vonatkozásában. Cselekvési terület többek között a magyar közigazgatás, a támogatáspolitikai, a szórvány és a diaszpóra, továbbá az oktatás, a gazdaságfejlesztés, a mezőgazdaság, a turizmus, a kultúra, az egyház, az ifjúság, a média vagy a sport területei.

A nemzetpolitikai stratégia végrehajtásáért, a nemzetpolitika működéséért tehát a Magyar Kormány, valamint a külhoni magyarok felelnek. A Kormány feladata, hogy a stratégia alapelvei szerint eljárva működtesse a nemzetpolitikát, folyamatosan egyeztetve a külhoni magyarság legitim képviselőivel, a MÁÉRT keretében beszámoljon a stratégia céljainak végrehajtásáról.

4.4. Magyar diaszpórapolitika

Az elmúlt évek tapasztalatai azt mutatták, hogy a diaszpórában élők speciális helyzete szükségessé teszi, hogy külön figyelmet kapjanak a nemzetpolitikán belül. Ennek érdekében a Nemzetpolitikai Államtitkárság egy olyan stratégiai dokumentum elkészítését vállalta, amely a nemzetpolitikai stratégiára alapozva határozza meg a magyar diaszpórapolitika fejlesztésének irányait. A *Magyar diaszpórapolitika – Stratégiai irányok* című dokumentum kiemelt célja, hogy összegezze és értékelje a magyar diaszpórapolitika eddigi lépéseit: a nemzetpolitikai stratégiai dokumentumnak a diaszpóra vonatkozásában meghatározott céljai mentén mutatja be a kormányzati intézkedéseket.

A stratégia elkészítésével hazánk a diaszpóra kapcsán zajló nemzetközi diskurzusba is be tud kapcsolódni, hiszen a dokumentum alapját egy nemzetközi kitekintés képezi, amely a diaszpórával foglalkozó, jelentősebb nemzetközi szervezetek tevékenységét és mintegy 40 ország diaszpórapolitikai

gyakorlatát ismerteti. Ezek jó alapot nyújtanak arra, hogy nemzetközi kontextusban is elhelyezhessük a magyar gyakorlatot. A dokumentum a nemzetközi trendekkel való összevetés alapján megállapítja, hogy Magyarország diaszpórapolitikája egyedülálló abból a szempontból, hogy a diaszpórával való kapcsolaterősítés minden területére kiterjed: a politikai jogok biztosításától kezdve az identitáserősítő programokon át a magas szintű egyeztető fórumokig. Ugyanakkor azt is leszögezi: vannak olyan területek, amelyeken hazánk előre tud haladni.

A stratégiában négy olyan fejlesztési irány kerül meghatározásra, amelyek hozzájárulhatnak a diaszpórára érintő célok még teljesebb megvalósulásához, s amelyek kapcsán a különböző országok gyakorlatai iránymutatóak lehetnek. Ezek az irányok:

- a diaszpórával való gazdasági együttműködés erősítése,
- a diaszpóra szerepének növelése a nemzetközi kapcsolatok építésében (diaspora diplomacy),
- a diaszpórában működő oktatási intézmények fejlesztése és a diaszpórában folyó oktatás hazai elismerési rendszerének kidolgozása,
- egy Magyar Emigrációs és Diaszpóra Központ létrehozása, amely egy helyen tenné megismerhetővé azt a tudást, amely Magyarországon összegyűlt a diaszpóráról.

A dokumentum a Magyar Diaszpóra Tanács VI., 2016. november 30-i ülésén került bemutatásra. A Tanács tagjai zárónyilatkozatban üdvözltek az anyag elkészülését, valamint kinyilvánították egyetértésüket az abban megfogalmazott stratégiai irányokkal kapcsolatban.

4.5. Nemzetpolitikai intézményrendszer

A 2010-es kormányváltás alapvetően két változást hozott a Magyar Kormány külhoni magyarságot érintő politikájának megvalósításában. A nemzetpolitika ágazati politikaként került meghatározásra, vagyis kiemelt szerepet kapott: a nemzetpolitikáért, nemzetiségpolitikáért, egyházpolitikáért és egyházdiplomáciáért felelős miniszter, a miniszterelnök általános helyettese felelős a nemzetpolitika alakításáért. Másrészt, kialakításra került egy olyan intézményrendszer a kormányzati struktúrában belül, amely felel a nemzetpolitika alakításáért. Ennek része a Nemzetpolitikai Államtitkárság, a Bethlen Gábor Alapkezelő Zrt., a Nemzetpolitikai Kutatóintézet és a Magyarság Háza.

4.5.1. Nemzetpolitikai Államtitkárság

A Nemzetpolitikai Államtitkárság a miniszterelnök-helyettes irányítása alá tartozó kormányzati szervezeti egység. Az Államtitkárság napi munkáját a nemzetpolitikáért felelős államtitkár vezeti. 2010 és 2014 között a Közigazgatási és Igazságügyi Minisztérium, 2014-től a Miniszterelnökség szervezeti egységeként működik.

Az Államtitkárság figyelemmel kíséri a nemzetpolitikai célok és feladatok végrehajtását, stratégiai jellegű célokat fogalmaz meg. Részt vesz a külhoni magyarokat érintő kormányzati döntések, illetve jogszabályok előkészítésében, előkészíti a miniszterelnök-helyettes nemzetpolitikai döntéseit és javaslatait.

Másik fontos feladatköre, hogy rendszeres kapcsolatot tartson fenn a külhoni magyar közösségek politikai, önkormányzati, érdekképviseleti, oktatási, kulturális és egyéb civil szervezeteivel, valamint egyházaival és azok képviselőivel, valamint összehangolja a magyar állami szervek és a külhoni magyarság szervezetei és képviselői közötti kapcsolattartást.

A Nemzetpolitikai Államtitkárság felügyeli a külhoni magyarok támogatási rendszerét és annak intézményeit, közreműködik a döntéshozatalban. Ellátja a Magyar Állandó Értekezlet, Magyar Diaszpóra Tanács titkári teendőit, részt vesz a Nemzetpolitikai Kabinet üléseinek szakmai előkészítésében, ellátja a Nemzetpolitikai Kutatóintézet szakmai felügyeletét.

4.5.2. Bethlen Gábor Alap

A határon túli magyarság anyaországi támogatásait kezelő Bethlen Gábor Alapot 2011-ben hozták létre abból a célból, hogy a korábban többközpontú, átláthatatlan pénzmozgásokat egy centralizált, transzparens rendszerbe helyezték át. Az Alap forrásainak kezelését a Nemzetpolitikai Államtitkárság szakmai felügyeletével a Bethlen Gábor Alapkezelő Nonprofit Zrt.⁵³ végzi.

Az Alap irányítását egy négytagú Bizottság végzi a Magyar Állandó Értekezlet elvi iránymutatásainak figyelembevételével. A Bizottság tagja a nemzetpolitikáért felelős miniszter, a közigazgatás-szervezésért felelős miniszter által kijelölt személy, az államháztartásért felelős miniszter által kijelölt személy, valamint a nemzetpolitikáért felelős államtitkár. A Bizottság mellett működik egy szakmai döntéshozó testület, a 9 fős Kollégium, amelynek javaslatait a Bizottság hagyja jóvá. A Kollégium tagjait a Bizottság választja, megbízatásuk négy évre szól.

A Bethlen Gábor Alapból a külföldi magyarság támogatása nyílt és meghívásos pályázatok keretében, valamint egyedi eljárásrendben történik.

4.5.3. Magyarság Háza

Magyarország Kormánya támogatásával 2011-ben jött létre a Magyarság Háza,⁵⁴ amely 2019-től önálló jogi személyiségű gazdasági társaságként, Magyarság Háza Nonprofit Kft. néven folytatja tevékenységét.

A minden magyar összetartozását jelképező intézmény célja a Magyarország határain innen és túl élő magyar közösségek közötti kapcsolatok erősítése, a pozitív magyarságkép kialakulásának segítése, illetve a külföldi magyar közösségek széles körű megismertetése az anyaországban. Az intézmény rendszeres, többnyire ingyenesen látogatható közhasznú programokkal várja az érdeklődőket. Programkínálatában a szórakoztató, kulturális események mellett tudományos, ismeretterjesztő konferenciák, műhelybeszélgetések és fiataloknak szóló játékos foglalkozások is helyet kapnak.

A Magyarság Háza rendezvényei a nemzeti identitás erősítését szolgálják, bemutatják a világ magyarságára jellemző értékeket, eredményeket, teljesítményeket, sikereket, közelebb hozzák a külföldi magyar közösségeket az anyaországban élők számára.

Eddigi tevékenysége során a Magyarság Háza több ezer külföldi fellépő számára teremtett lehetőséget a bemutatkozásra, akiknek produkciói sok millió emberhez jutottak el.

4.5.4. Nemzetpolitikai Kutatóintézet

A Nemzetpolitikai Kutatóintézet⁵⁵ (NPKI) 2011 novemberében jött létre, alapítása óta a Bethlen Gábor Alapkezelő Zrt. keretében, a Miniszterelnökség Nemzetpolitikai Államtitkárságának háttérintézményeként működik. Tevékenységének fő mozgatórugója, hogy a külföldi magyarokkal kapcsolatos legfrissebb kutatási eredményeket a politika számára értelmezhető, hasznosítható formában tudja közvetíteni, ezáltal segítse a nemzetpolitikai döntések hatékonyságát.

Az NPKI kiemelt feladatai közé tartozik a nemzetpolitikai vonatkozású kutatások kezdeményezése és összehangolása, valamint ezen kutatások eredményeinek a politikai döntéshozók számára is használható formában való feldolgozása. A Nemzetpolitikai Államtitkárság által koordinált tematikus évekhez igazodó kutatások mellett, az érintett magyar közösségek demográfiai és nyelvi folyamatainak, a külföldi magyar pártok választási eredményeinek és autonómiatörekvéseinek, a

53 <http://bgazrt.hu/>

54 <https://www.magyarsaghaza.net/>

55 <http://bgazrt.hu/nпки/>

kisebbségi jogok betartásának, valamint a migrációs eredetű magyar diaszpórák közösségek múltjának és jelenének tudományos feltérképezése is hozzátartozik az intézet profiljához.

A kutatóintézet célja továbbá a megszerzett és összegzett tudás megfelelő megjelenítése, minél szélesebb körben történő terjesztése. Ennek érdekében folyamatosan kezdeményez, szervez és bonyolít le konferenciákat, szemináriumokat és egyéb – a nemzetpolitika és a kisebbségkutatás témaköreit érintő – rendezvényeket. Több kiadványt is megjelentet. 2012 és 2015 között a Lucidus Kiadó gondozásában megjelenő magyar nyelvű *Kisebbségkutatás*, valamint az angol nyelvű *Minority Studies* folyóiratok szerkesztésben vett részt. 2016-ban a kutatóintézet önálló folyóiratot indított, *Kisebbségi Szemle* címen, 2017-ben pedig létrehozta a *Hungarian Journal of Minority Studies* angol nyelvű évkönyvet. Az Intézet munkatársai az alapítás óta mintegy 250 magyar és angol nyelvű elemzést, tanulmányt és háttéranyagot készítettek, 80 konferenciát szerveztek, 50 kiadványt publikáltak és 300 előadást tartottak Magyarországon és külföldön.

Az NPKI fennállása óta meghonosította és kiterjesztette a nemzetpolitika oktatását Magyarországon. Elsődleges célja ezzel, hogy a közigazgatásban dolgozó tisztviselők és az egyetemi hallgatók külhoni magyarokról meglévő ismereteit bővítse és mélyítse. Ennek keretében a Kutatóintézet munkatársai több felsőoktatási intézményben és nyári egyetemen is előadnak.

4.6. A magyar–magyar párbeszéd fórumai

A magyar nemzetpolitika meghatározó eleme a külhoniakkal való szoros kapcsolat, a párbeszéd megvalósítása, a külhoni magyarság véleményének becsatornázása a magyarországi döntéshozatalba. 1998 után több olyan intézményes fórum jött létre, amely ennek megvalósítását segíti elő.

4.6.1. Magyar Állandó Értekezlet

A Magyar Állandó Értekezlet (MÁÉRT) a legitim magyar szervezetek párbeszédének intézményesített fórumaként jött létre 1999. február 20-án. A 26/1999. (III. 26.) OGY határozat értelmében a MÁÉRT működési feltételeinek biztosítása a Magyar Kormány feladata. A testület keretet biztosít a legitim magyar szervezetek közötti párbeszédre, a közös gondolkodásra és a magyar nemzetet érintő legfontosabb stratégiai döntések meghozatalára. A MÁÉRT évente legalább egyszer, a miniszterelnök összehívására plenáris ülést tart. Tagjait a Magyar Kormány, a magyarországi parlamenti pártok, a parlamenti vagy tartományi képvisellel rendelkező külhoni magyar szervezetek, valamint a nyugati magyarság képviselői alkotják.

2004 és 2010 között átmenetileg nem került sor a MÁÉRT összehívására, a 2004-es ülésen ugyanis komoly szembenállás mutatkozott a külhoni magyar szervezetek és a Magyar Kormány között a kettős állampolgárság ügyében. Az ülésen nem született közös zárónyilatkozat, majd 2010-ig, a szocialista kormányok időszakában, nem hívták össze a testületet. Szili Katalin, az Országgyűlés elnökeként 2004-ben a MÁÉRT helyettesítésére hívta össze a Kárpát-medencei Képviselők Fórumát, ahol a magyar–magyar párbeszéd a Magyar Kormány nélkül folytatódott. 2010-ben a második Orbán-kormány indította újra a MÁÉRT-ot.

A MÁÉRT a plenáris ülésezés politikai szintje mellett szakbizottságainak keretében szakmai egyeztetést is folytat. A plenáris ülésen kialakított elvi irányok alapján a szakbizottságok rögzítik a szakterületekre vonatkozó útmutatásaikat. A MÁÉRT szakbizottsági rendszere 2018-ban átalakult: a plenáris ülés munkáját egy gazdasági, digitális, önkormányzati, jogi, védelmi, biztonságpolitikai és egy oktatási, kulturális, demográfiai és ifjúsági témakörökhöz kapcsolódó szakbizottság segíti.

A Magyar Állandó Értekezlet X. ülésén, 2011. november 23–24-én fogadta el a *Magyar Nemzetpolitika – A nemzetpolitikai stratégia kerete* című dokumentumot, ennek alapján működteti a Magyar Kormány a nemzetpolitikát.

4.6.2. Magyar Diaszpóra Tanács

A Magyar Diaszpóra Tanács (MDT) a diaszpóra sajátos igényeinek kiszolgálására jött létre 2011-ben, mivel a kapcsolatok fenntartásának és megerősítésének korábbi alternatívái kevésbé bizonyultak sikeresnek. A világon szétszórtságban élő magyarság szervezeteinek közös fóruma megteremti a diaszpóra magyarságának önálló képviselőt. Az MDT a Magyar Állandó Értekezlettel szoros együttműködésben tevékenykedik.

A Tanács 2011. november 17-én tartotta alakuló ülését, azóta évente tart ülést a miniszterelnök összehívására. A szervezetek köre folyamatosan bővül annak érdekében, hogy a Tanács évről évre intenzívebben és szélesebb körben valósítsa meg a diaszpóra magyarságának teljes körű képviselőt: míg 2011-ben 49, addig 2020-ban már mintegy 100 szervezet képviseltette magát az MDT ülésén. A Magyar Állandó Értekezlet tagszervezeteivel ellentétben a diaszpóra szervezeteinek a tagság száma, az aktív működés biztosítja a részvétel lehetőségét a Tanácsban. A Tanács 5 kontinentális (európai, Egyesült Államok-beli, kanadai, latin-amerikai, valamint ausztrál, dél-afrikai, izraeli) és 1 interkontinentális (Egyházak, Cserkészlet) szekcióból áll. A szekcióülések keretében, négyévente választják meg az új elnökségi tagokat, akik folyamatos, operatív kapcsolatban állnak a magyar kormányzattal, illetve képviselik a diaszpóra magyarságát a MÁÉRT-on. A Tanács keretében a tagok meghatározzák a Kormány diaszpórapolitikájának legfontosabb irányait, valamint javaslatot tesznek olyan lépések megtételére, amelyek megoldást jelenthetnek a diaszpórában élők problémáira.

A Tanács 2016. november 30-i ülésén fogadta el a *Magyar diaszpórapolitika – Stratégiai irányok* című dokumentumot.

4.6.3. Kárpát-medencei Képviselők Fóruma

A Kárpát-medencei Magyar Képviselők Fóruma (KMKF)⁵⁶ a Magyar Állandó Értekezlet kiegészítése a parlamenti együttműködés dimenziójával. A KMKF tagjai az Országgyűlés frakcióinak küldöttei, a szomszédos országok parlamentjeinek, regionális, vagy megyei közgyűléseinek azon képviselői, akik az ott működő magyar szervezetek támogatásával szereztek mandátumukat, valamint az Európai Parlament magyar párt tagjaként megválasztott képviselői.

Az első ízben 2004-ben összehívott testület működésének célja, hogy a törvényhozás szintjén rendszeressé, következőképpen eredményessé váljon az együttműködés a magyarországi parlamenti pártok és a külföldi magyar közösségek szervezeteinek képviselői között. A Magyar Állandó Értekezlet újjáalakulásával a Fórum feladata megváltozott: a napi szakpolitikai ügyek helyett a nemzetpolitikai szempontból hosszútávon kiható ügyek kerülnek napirendre.

A KMKF háromszintű szervezeti szerkezetben működik. A felső szint a plenáris ülés, melyet az Országgyűlés elnöke hív össze és elnököl. Összehívására évente legalább egy alkalommal, de a tagok legalább felének kérésére ennél többször is sor kerül. A plenáris ülések tartalmi előkészítése, illetve a munkacsoportok működtetése az Állandó Bizottság feladata – ez a középső szint – melynek tagjai a küldő szervezettől kapott mandátumuk birtokában készítik elő a plenáris ülést és az esetleges dokumentumokat. A KMKF – alapszintként – munkacsoportokat hozott létre. A munkacsoportok stratégiai szempontokat előtérbe helyezve olyan vitafórumként működnek, amelyben a résztvevők tapasztalatokat cserélhetnek.

56 <http://www.parlament.hu/ismerteto>

4.6.4. Országgyűlés Nemzeti Összetartozás Bizottsága

Az Országgyűlés Nemzeti Összetartozás Bizottsága⁵⁷ a törvényhozás nemzetpolitikával foglalkozó önálló állandó bizottsága. Létrehozásának gondolata először 2010 őszén merült fel, alakuló ülésére 2011. február 15-én került sor. A 2010–2014-es parlamenti ciklusban elfogadott Országgyűlésről szóló 2012. évi XXXVI. törvény értelmében a 2014-es országgyűlési választásokat követően a Nemzeti Összetartozás Bizottsága a kötelezően létrehozandó állandó bizottságok közé tartozik. A bizottság feladatköre: 1. a törvényhozáshoz szorosan kapcsolódó jogszabály-előkészítő, ellenőrző munka, 2. a Kárpát-medencében és a diaszpórában működő magyar politikai, egyházi és civil szervezetekkel való kapcsolattartás, 3. elnöki, illetve bizottsági látogatások a Kárpát-medencében és a diaszpórában.

Jogszabály-előkészítő feladatköréhez kapcsolódóan a nemzetpolitikai tartalmú törvény és határozati javaslatok, jelentések és beszámolók kerülnek a bizottság elé, illetve nemzetpolitikai eseményekkel kapcsolatos állásfoglalások kiadására is sor kerül. A testület meghallgatja a nemzetpolitikai témakörben is illetékes minisztériumok vezetőit, így a nemzetpolitikáért felelős tárca nélküli minisztert (miniszterelnök-helyettest) és a külgazdasági és külügyminisztert. A bizottság titkársága napi kapcsolatban áll a Miniszterelnökség Nemzetpolitikai Államtitkárságával. A magyar–magyar párbeszédhez kapcsolódóan heti rendszerességgel érkeznek a bizottság üléseire a Kárpát-medencében és a diaszpórában működő magyar politikai, egyházi és civil szervezetek, amelyek elsősorban az őket érintő problémákról, tapasztalatokról számolnak be, illetve véleményeket, valamint javaslatokat fogalmaznak meg a nemzetpolitikai tartalmú dokumentumokkal kapcsolatosan.

57 <http://www.parlament.hu/web/nemzeti-osszetartozas-bizottsaga>

5. A NEMZETPOLITIKA KIEMELT PROGRAMJAI

A Magyarország Alaptörvényében és a nemzetpolitikai stratégiai dokumentumokban megfogalmazott célok elérése érdekében 2010 óta több nemzetpolitikai program, illetve támogatási forma is útjára indult. A következőkben a Nemzetpolitikai Államtitkárság által koordinált programok, támogatások struktúrájának és eredményeinek bemutatására kerül sor.⁵⁸

5.1. Határtalanul Program

Az Országgyűlés a 101/2010. (X.21.) sz. határozatával országos program készítésére kérte fel a Kormányt, abból a célból, hogy valamennyi közoktatásban tanuló magyar fiatal legalább egyszer, a magyar állam támogatásával eljusson a szomszédos országok magyarlakta területeire, és cserekapcsolatok révén pedig minél több külföldi magyar diák juthasson el Magyarországra. A határozat megvalósulása érdekében került sor a *Határtalanul Program*⁵⁹ megalkotására és elindítására. Fő célja, hogy a magyarországi felnövekvő generáció tagjai személyes tapasztalatokat szerezzenek a külföldi magyarságról, kapcsolatokat kössenek a külföldi magyar közösségekben élő fiatalokkal, ugyanakkor ösztönözze az anyaországi és a külföldi magyar pedagógusok szakmai együttműködését is.

A program 2011-ben indult, szakmai felügyeletét jelenleg a Nemzetpolitikai Államtitkárság látja el, lebonyolítását pedig a BGA Zrt. végzi.

A program keretében a magyarországi iskolák tanulói az állam támogatásával osztálykiránduláson vesznek részt a Kárpát-medence magyarlakta területein. A program a magyarországi hetedikesek külföldi tanulmányútja mellett 2011-től az anyaországi és a külföldi középiskolák közötti együttműködést, 2019-től pedig a magyarországi középiskolások külföldi tanulmányútját is támogatja. Elindítása óta folyamatosan nő a pályázó oktatási intézmények és a résztvevő diákok száma. A kezdeményezésnek köszönhetően 2010 óta több százezer fiatal ismerkedhetett meg egy-egy külföldi magyar közösséggel.

A program keretében 2019-től központi programelemek – a programhoz kapcsolódó vetélkedők, rendhagyó tanórák – is megvalósulnak.

5.2. Kiemelt támogatások és pályázatok

A nemzetpolitika egyik kiemelt eredménye a külföldi magyarságnak nyújtott támogatások rendszerszintűvé tétele. Az ad hoc programok helyét 2010-ben a folyamatosság vette át. Ennek egyik legfontosabb eszköze a nemzeti jelentőségű intézmények körének kiszélesítése és támogatásuk folytonosságának megteremtése volt. A *Nemzeti jelentőségű intézmények program* keretében a külföldi magyar közösségek megtartásában kulcsszerepet játszó intézmények és szervezetek részesülnek kiszámítható támogatásban. A nemzeti jelentőségű intézmények köréről a MÁÉRT tagszervezeteinek

58 Itt szeretnénk megjegyezni, hogy több kormányzati szerv – így a Külgazdasági és Külügyminisztérium, a Kulturális és Innovációs Minisztérium, és az Agrárminisztérium is – működött programokat részben vagy egészben a külföldi magyarság számára. Ezek bemutatására azonban a terjedelmi korlátok miatt nincs módunk.

59 Lásd: http://bgazrt.hu/tamogatások/hazai_tamogatások/hatartalanul_program/

javaslata és az általuk meghatározott feltételrendszer alapján minden évben a BGA Bizottsága határoz. A nemzeti jelentőségű intézmények mellett nemzeti jelentőségű programok is működnek, amelyek keretében további szervezetek jutnak támogatáshoz. A nemzeti jelentőségű intézmények száma jelenleg 80 felett van, a nemzeti jelentőségű programok keretében támogatott szervezetek száma pedig megközelíti a 200-at.

A *Szülőföldön magyarul program* keretében szülőföldjükön magyar oktatásban részt vevő gyermekek a 2002/2003-as tanév óta részesülnek nevelési, oktatási, valamint tankönyv- és taneszköz-támogatásban (ismertebb nevén: oktatási-nevelési támogatásban). A programmal évente 220-250 ezer külföldi magyar gyermek és fiatal támogatása valósul meg. 2021 óta a program kiterjesztésre került a bölcsődés gyermekekre is, valamint a magyar felsőoktatásban részt vevő hallgatók is az oktatási-nevelési támogatás összegének megfelelő támogatásban részesülnek.

A Nemzetpolitikai Államtitkárság felügyeletével számos pályázati felhívás kerül meghirdetésre, amelyek technikai lebonyolítását a BGA Zrt. végzi. A 2011-től a külföldi magyar oktatási, kulturális és egyházi szervezetek, intézmények támogatását megvalósító nyílt pályázatok révén 2016-tól az ifjúságot célzó szervezetek, valamint a cserkészszervezetek, 2018-tól pedig a diaszpórában működő magyar szervezetek és hétvégi iskolák is kiemelt támogatásban részesülnek. 2021-től a pályázati felhívások egységesített formában, a *Nemzeti Újrakezdés Program* keretében valósulnak meg, valamint a külföldi sporttevékenységek támogatására is lehet pályázni.

A 2012-ben indított *Dr. Szász Pál tanulmányi ösztöndíjprogram* célja, hogy a határon túli magyar közösségek minél több jól képzett, a nemzet iránt elkötelezett, a magyar és a többségi állam jogrendjét és szaknyelvét egyaránt ismerő fiatal jogással rendelkezzenek. A Budapesti Ügyvédi Kamara közreműködésével megvalósuló programban részt vevő külföldi magyar jogászhallgatók az ösztöndíj mellett nyári gyakorlaton vehetnek részt neves budapesti ügyvédi irodáknál.

A *Kárpát-medencei testvértelepülési program* 2015-ben indult a magyar-magyar önkormányzati kapcsolatok megerősítése érdekében. A program keretében kiírásra kerülő pályázati felhívásra magyarországi önkormányzatok pályázhatnak egy vagy több külföldi testvértelepüléssel közösen szervezett program vagy rendezvény megvalósítására. Már több mint 1000 magyarországi és külföldi magyar település közötti kapcsolat jött létre, valamint erősödött meg a programnak köszönhetően.

5.3. Tematikus évek

A Nemzetpolitikai Államtitkárság 2012-től minden évben tematikus évet hirdet, amelynek során egy-egy kiemelt célcsoportot, illetve témát helyez a fókuszba. A tematikus évek középpontjába 2012 és 2014 között az oktatásfejlesztés, 2015 és 2017 között a gazdaságfejlesztés, 2018 után a családok támogatása, 2020-tól pedig a közösségek kerültek.

Amiképpen a nemzetpolitikai stratégiai dokumentumban is megállapításra került, az oktatás különböző szintjeinek megerősítése kulcsfontosságú a magyar identitás továbbörökítésében. A *2012 a külföldi magyar óvodák éve* program célja az volt, hogy felhívja a külföldi magyarság figyelmét az anyanyelvi óvodai nevelés fontosságára, hozzájáruljon az óvodai nevelés minőségének emeléséhez. A tematikus évek sora később követte az oktatás szintjeit, az óvodák évét a *2013 a külföldi magyar kisiskolások éve*, majd a *2014 a külföldi magyar felsősök éve* követte. A programok során 16500 óvodás és általános iskolás gyermeket sikerült elérni. A programok fókuszában a külföldi magyar oktatási intézmények megújítása állt: számos pedagógus-továbbképzés valósult meg, a programok során készített módszertani csomagok a Kárpát-medence minden magyar nyelven oktató közoktatási intézményébe eljutottak. Több mint 500 óvoda- és iskolapedagógus együttműködésének támogatása valósult meg, akik közel 10 ezer gyermeket és szüleiket vonták be a programokba. A tematikus évek keretében 2013-ban indított *Miénk a város!* című online vetélkedő minden évben meghirdetésre kerül, évente több ezer külföldi magyar diák vesz részt a versenyben.

Ahogy a nemzetpolitikai stratégiai dokumentum célkitűzései között szerepel, a külhoni magyarság gyarapodásához szükség van arra, hogy a magyar közösségek a Kárpát-medencében gazdaságilag is megerősödjének. Ennek elérése érdekében a Magyar Kormány 2014-ben gazdaságpolitikai eszközök bevonásáról döntött a nemzetpolitikában. A Nemzetpolitikai Államtitkárság tematikus éveinek középpontjába ennek megfelelően a külhoni magyarok – elsősorban a fiatalok – szülőföldön való boldogulása került. A gazdasági fellendüléshez szükséges jól képzett, felkészült magyar munkaerő megteremtése érdekében szükséges a Kárpát-medencei magyar szakképzés megerősítése. Az Államtitkárság ennek elérése érdekében a tematikus éveket a *2015 a külhoni magyar szakképzés éve* programmal folytatta. A program kiemelt célja volt, hogy megkezdődjön a stratégiai gondolkodás a Kárpát-medencei magyar szakképzés fejlesztéséről. A program keretében valamennyi külhoni magyar régióban a koordináló partnerszervezetek segítségével, az oktatási intézmények és a munkaerőpiac képviselőinek bevonásával elkészültek a régió szakképzésének fejlesztésére vonatkozó koncepciók és cselekvési tervek a 2015–2020 időszakra. A tematikus év során, valamint a következő években ezen cselekvési tervek megvalósítását támogatta a Magyar Kormány: összesen 145 felszerelt tanműhely és tangazdaság jött létre szerte a Kárpát-medencében. Az Államtitkárság 2015 óta támogatja a külhoni magyar szakképzős diákok részvételét a Magyar Kereskedelmi és Iparkamara Szakma Sztár Fesztiválján és az ennek keretében megrendezésre kerülő szakmai versenyeken.

2016-tól a külhoni magyarság gazdasági megerősítése a fiatal vállalkozók támogatásával folytatódott. A *2016 a külhoni magyar fiatal vállalkozók éve* program, majd a *2017 a külhoni magyar családi vállalkozások éve* program során mintegy 4000 külhoni magyar vállalkozót sikerült elérni, de a későbbi tematikus évek során is folytatódott több, a külhoni magyar vállalkozások támogatását megvalósító programelem. Tekintettel arra, hogy a külhoni magyar vállalkozások anyagi támogatása a Külgazdasági és Külügyminisztérium felügyeletével működő Kárpát-medencei gazdaságfejlesztési program keretében zajlik, a Nemzetpolitikai Államtitkárság programjainak fókuszában a szakmai segítségnyújtás áll: az évek során több ezer külhoni magyar vállalkozás kapott szakmai támogatást vállalkozása működtetéséhez, illetve vállalkozásfejlesztési projektje megvalósításához. 2016 óta minden évben megszervezésre kerül a Kárpát-medencei magyar vállalkozók találkozója, amelyen évente 200 külhoni magyar vállalkozó erősíti meg kapcsolatait, illetve vesz részt szakmai képzésen. A találkozóknak köszönhetően több száz főből álló külhoni magyar vállalkozói hálózat működik. 2019-ben elindult a *Nagyvállalkozói Mentorprogram*, amelyben tapasztalt nagyvállalkozók mentorokká való képzése valósul meg. A Vajdaságból indított program Erdélyben, Felvidéken, Kárpátalján, Horvátországban és Muravidéken is megvalósult.

2018-tól a nemzetpolitika fókuszába a külhoni magyar családok támogatása került: a család az a legkisebb egység, amelynek támogatásán keresztül az egész nemzet támogatása valósul meg. 2018-ban a Nemzetpolitikai Államtitkárság tematikus éveit a *2018 a külhoni magyar családok évével*, majd pedig a *2019 a külhoni magyar gyermekek évével* folytatta. Az ekkor indított programelemek közül több vált folyamatossá. 2018-tól az Államtitkárság tematikus évei keretében évente valósít meg családoknak és fiataloknak szóló nyári táborokat, gyermekeknek és fiataloknak szóló vetélkedőket, pedagógusoknak szóló továbbképzéseket és egyéb rendezvényeket. 2018. január 1-jétől a magyarországi családtámogatási ellátási formák közül az anyasági támogatás és a fiatalok életkezdési támogatása (Babakötvény) elérhetővé vált a Magyarország határain kívül élő magyarok számára is. Az anyasági támogatás egyszeri juttatás, amelynek összege 64 125 forint, ikergyermekek esetén gyermekenként 85500 forint, életkezdési támogatásként pedig egyszeri 42 500 forint összegű támogatási összeg igényelhető. A programhoz kapcsolódóan a Nemzetpolitikai Államtitkárság 2019-től babacsomagot ajándékoz az anyasági támogatás Kárpát-medencei igénylőinek. A közvetlenül a családoknak szóló támogatások mellett a tematikus évek keretében számos olyan programelemet valósult meg és vált rendszerszintűvé, amely a családok életében meghatározó intézményi szereplők megerősítését célozza. Ilyen a Kárpát-medencei védőnői hálózat kialakítása, illetve a külhoni gyermekegészségügyi szakemberek továbbképzése.

2020-tól a nemzetpolitikai tematikus évek már nem egy-egy célcsoportra vonatkozó speciális programelemeket tartalmaznak, hanem a nemzetpolitika egészére vonatkozó átfogó keretet biztosítanak.

2020-ban a nemzetpolitikai fókusz a közösségi együttműködésekre került: arra, hogy az egyes célcsoportok miképpen tudják tevékenységüket a magyar közösségek támogatására összpontosítani. A trianoni békediktátum századik évfordulóján az Államtitkárság a *2020 az erős magyar közösségek évét* hirdette meg. A tematikus évnek fontos célkitűzése volt, hogy a magyar nemzet életerejét a világméretű sikerektől a kisközösségi eredményekig együttesen láttassa és mutassa be. Ennek kapcsán indult el a www.kulhonimagyarok.hu weboldal, illetve a hozzá kapcsolódó Facebook oldal⁶⁰, amelyen ezek az egyéni és közösségi történetek kerülnek bemutatásra. Bár a koronavírus-járvány sok szempontból korlátok közé szorította a nemzetpolitikai programok megszokott formában történő megvalósítását, a közösségi és nemzeti összefogások fenntartásában és megerősítésében jelentős eredményeket sikerült elérni: az együttműködések nem gyengültek meg, hanem a megváltozott környezethez igazodtak. A nemzetpolitikai programok az online térben folytatódtak, illetve új elemekkel egészültek ki.

A *2021 a nemzeti újrakezdés éve* program során tovább folytatódott a közösségi hálózatok megerősítése. Az év kiemelt célkitűzése a nemzetpolitikai programok járványhelyzet utáni újraindítása, új keretben történő megvalósítása volt. A tematikus év során az eddig több pályázati felhívás keretében megvalósult támogatások a Nemzeti Újrakezdés Program keretében egységesítésre kerültek.

A *2022 a cselekvő nemzet* évével a közös cselekvésre, a közösségi összefogásra kívánta irányítani a figyelmet a Nemzetpolitikai Államtitkárság. A tematikus évnek azonban a 2022. februárjában kirobbant orosz–ukrán fegyveres konfliktus új tartalmat adott: a magyar közösségek szerte a Kárpát-medencében és szerte a világon összefogtak a kárpátaljai magyarok támogatása érdekében. A támogatások és programok a *2023 a gondoskodó nemzet éve* keretében is folytatódnak.

5.4. Kárpát-medencei Óvodafejlesztési Program

A magyar kormány 2016 decemberében indította el az óvodák, bölcsődék, iskola-óvoda komplexumok és környezetük építését, felújítását, az óvodapedagógusok módszertani és szakmai képzését, a védőnői szolgálat fejlesztését is magában foglaló *Kárpát-medencei Óvodafejlesztési Programot*.⁶¹ A teljes Kárpát-medencét lefedő program legfontosabb célja, hogy megerősítse a határon túli magyar oktatás, nemzeti identitásformálás alapkövének számító magyar nyelvű óvodai és bölcsődei hálózatát, ezzel is növelve a későbbi magyar nyelvű iskolaválasztás esélyét és lehetőségét.

A program keretében Kárpát-medence-szerte közel 150 új óvodai és bölcsődei intézmény létesül, valamint több mint 700, már működő iskoláskor előtti intézmény felújítására és korszerűsítésére kerül sor. A program során korszerű eszközökkel kerülnek felszerelésre az intézmények, valamint több száz óvodában létesül játszótér, illetve sportpálya.

5.5. Kőrösi Csoma Sándor Program és Petőfi Sándor Program

A 2013-ban útjára indított *Kőrösi Csoma Sándor Program*⁶² az első olyan nagy ívű kormányzati kezdeményezés, amely kifejezetten a diaszpórára irányul. A program keretében magyarországi és külföldi magyar fiatalok látogatnak el a diaszpóra közösségeihez, hogy segítsék értékőrző munkájukat, és tájékoztatási, közösségépítő tevékenységükkel erősítsék a Magyarországhoz való kötődésüket. A program nem titkolt célja az is, hogy a fiatalok ott tartózkodásuk során jobban megismerjék a diaszpóra magyarságát és az őket érő kihívásokat, megtapasztalják az anyaországtól távol élő magyar közösségek összetartását.

2013-ban 47 ösztöndíjossal indult a program, amely a 2019/2020-as programszakaszra 150 főre nőtt. A diaszpóra ernyőszervezetein keresztül kerültek kiválasztásra azok a mérvadó magyar egyházi

60 <http://www.kulhonimagyarok.hu>; <https://www.facebook.com/kulhonma/>

61 <http://ovodaprogram.eu/>

62 Lásd: <http://korosiprogram.hu/>

és civil szervezetek, amelyek fogadószerzetként vesznek részt a programban. Az ösztöndíjasok tevékenységét egy mentor – a fogadószerzet vezetője vagy kijelölt képviselője – irányítja és felügyeli. Az ösztöndíjasok kiutazásuk előtt egy szakmai felkészítő oktatáson vesznek részt.

Minden közösségnek más-más területen van szüksége segítségre, ezért a pályázók közül az ösztöndíjasokat minden évben a szervezetek igényei alapján választják ki azon felsőfokú végzettséggel rendelkező anyaországi és külföldi magyar fiatalok közül, akik a diaszpóra számára hasznosítható szakmai felkészültséggel rendelkeznek, illetve korábban közösségszervező, hagyományörző tevékenységekben aktívan részt vettek. Tevékenységük ennek megfelelően változatos, a legjellemzőbb feladatok közé tartozik a magyar nyelv, néptánc és népzene oktatása, cserkészlet, gyermekfoglalkozások tartása, valamint a rendezvényszervezés. 2018 és 2020 között a program keretében kifejezetten egyházi célú feladatokra is érkeznek ösztöndíjasok a közösségekhez.

A program eredményeképpen magyar közösségek jöttek létre, illetve szerveződtek újra, létrejött az észak-argentínai Chaco tartomány magyar tiszteletbeli konzuli képviselete. Az ösztöndíjasok közreműködésével új cserkészcsapatok alakultak az Egyesült Államokban és Németországban, új néptáncsoportok alakultak, hétfői magyar iskolák tucatjai indultak el, valamint olyan kezdeményezések láttak napvilágot, mint a Magyar Népmese Ünnepe vagy a MegaVers a Diaszpórában projekt. A programnak köszönhetően számos helyszínen valósultak meg és váltak hagyománnyá a magyar napok, illetve a magyar kultúrát a befogadó nemzet számára bemutató rendezvények.

2015-ben a Kőrösi Csoma Sándor Program mintájára a Nemzetpolitikai Államtitkárság új programot dolgozott ki a Kárpát-medencei szóránymagyarság számára. A *Petőfi Sándor Program*⁶³ jelenleg Romániát, Ukrajnát, Szerbiát, Horvátországot, Szlovéniát és Szlovákiát érinti (korábban a program keretében érkeztek ösztöndíjasok Csehországba, Bosznia-Hercegovinába, Macedóniába és Lengyelországba is, ezek az országok azonban 2022-től átkerültek a Kőrösi Csoma Sándor Program célországai közé). A Program 50 ösztöndíjossal indult, létszámuk a program bővülésével a 2019/2020-as programszakaszra elérte a 75 főt.

A program alapvető célja a szóránnyterületeken fogyásban lévő magyarság identitásának megerősítése, a szóránnyban működő magyar szervezetek megerősítése, valamint ennek hiányában a közösségi hálózatok kiépítése. A program felépítése, az ösztöndíjasok kiválasztás és jellemző tevékenységi köre megegyezik a Kőrösi Csoma Sándor Programéval.

A program eredményeképpen magyar közösségek jöttek létre, illetve szerveződtek újra, létrejött az észak-argentínai Chaco tartomány magyar tiszteletbeli konzuli képviselete. Az ösztöndíjasok közreműködésével új cserkészcsapatok alakultak az Egyesült Államokban és Németországban, új néptáncsoportok alakultak, hétfői magyar iskolák tucatjai indultak el, valamint olyan kezdeményezések láttak napvilágot, mint a Magyar Népmese Ünnepe vagy a MegaVers a Diaszpórában projekt. A programnak köszönhetően számos helyszínen valósultak meg és váltak hagyománnyá a magyar napok, illetve a magyar kultúrát a befogadó nemzet számára bemutató rendezvények.

A járványhelyzet következtében a programok 2020 és 2022 ősze között szüneteltek. 2022 ősztől a Kőrösi Csoma Sándor és a Petőfi Sándor Program is új formában került újraindításra: a jelentkezők tevékenységi körönként pályázhattak (cserkésztevékenység; hagyományörzés; oktatói és nevelői munka; közösségi, sport, média és kulturális tevékenység).

5.6. Mikes Kelemen Program

A *Mikes Kelemen Program*⁶⁴ feladata a diaszpórában fennmaradt magyar könyvtári és levéltári hagyatékokról való gondoskodás. 2013-ban a Magyar Diaszpóra Tanács ülésén hangzott el, hogy nagyon sok egykori magyar könyv és könyvtár veszik el, illetve semmisül meg annak következ-

63 <http://petofiprogram.hu/>

64 <http://www.kulhonimagyarok.hu/kategoria/programok/mikes-kelemen-program/>

tében, hogy a tulajdonosok halálát követően az örökösök nem kívánják azt megtartani, a magyar közösségek pedig nem képesek annak tárolására. A Nemzetpolitikai Államtitkárság az Országos Széchényi Könyvtárral (OSZK) együttműködve 2014-ben arra vállalkozott, hogy megakadályozza a magyar emigráció könyvtári hagyatékának elvesztését, és rendezett formában összegyűjtve gondoskodik azok Magyarországra szállításáról és hasznosulásáról. A programba 2015-ben bekapcsolódott a Magyar Nemzeti Levéltár, így a gyűjtést kiterjesztették a levéltári dokumentumokra is. A program csak azoknak a hagyatékoknak a hazaszállítását célozza, amelyeknek a gondozását a leszármazottak, illetve a helyi magyar közösségek már nem tudják megoldani. A program utolsó szakaszában a különleges, egyedi értéket képviselő anyagok hazaszállítására és feldolgozására koncentrálnak.

A Mikes Kelemen Program révén 2014–2019 között 8 országból – Kanada, Amerikai Egyesült Államok, Venezuela, Brazília, Argentína, Uruguay, Ausztrália és Németország – összesen mintegy 230 000 dokumentum érkezett haza. A program segítségével sikerült megmenteni a leginkább veszélyeztetett, emigrációs hagyatékokat. A programnak köszönhetően több értékes dokumentum került haza, köztük egy mintegy 350 éves magyar nyelvű protestáns prédikációs szöveg, egy szintén 17. századi, feltehetően Nürnbergben kiadott prédikációgyűjteménnyel együtt. Szintén a programnak köszönhetően érkezett haza többek között Kanadából Selye János világhírű stressz-kutató, egyetemi tanár hagyatéka, az Egyesült Államokból a Magyar Emberi Jogi Alapítvány iratállománya, az ausztráliai magyar diaszpóra életét bemutató Csapó Endre-hagyaték egy része. A Magyarországra szállított hagyatékok rendszerezéséről és jövőbeni sorsáról is a program gondoskodik. A beérkezett anyagok hiánypótló része az OSZK, illetve a MNL gyűjteményeit gazdagítja, míg a fennmaradó anyagok a Kárpát-medencei könyvtárakba kerülnek.

5.7. Julianus Program

A Magyar Diaszpóra Tanács 2012-ben hozta meg döntését a diaszpórában fellelhető magyar kötődésű emlékhelyek egységes kataszterbe rendezéséről. Az elfogadott Zárónyilatkozatban rögzítették a *Julianus Program* legfőbb célját, miszerint „részletes kataszter készüljön a magyar tárgyi örökségekről – épületekről, műalkotásokról, emlékművekről, emléktáblákról, utcákról, könyvtárakról, levéltárakról és múzeumokról a magyar kultúra széleskörű megismerhetősége érdekében.” Egy ilyen jellegű ismeretanyag korszerűen és egységesen rendezve betekintést enged a világban szétszórtságban élő magyar közösségek identitásőrző munkájába. 2013. július 15-e óta a világ minden pontjáról érkeznek a magyar emlékhelyek leírását, fényképét és rövid történetét tartalmazó adatlapok, amelyek feldolgozása és regisztrálása folyamatosan történik. A kataszter a www.kulhonimagyarok.hu oldalon érhető el.⁶⁵

65 <http://www.kulhonimagyarok.hu/kategoria/programok/julianus-program/>

JOGFORRÁSTÁR

Hazai jogforrások:

- Magyarország Alaptörvénye
- 1993. évi LV. törvény a magyar állampolgárságról
- 2001. évi LXII. törvény a szomszédos államokban élő magyarokról
- 2010. évi XLV. törvény a Nemzeti Összetartozás melletti tanúságtételről
- 2010. évi CLXXXII. törvény a Bethlen Gábor Alapról
- 182/2022. (V. 24.) Korm. rendelet. a Kormány tagjainak feladat- és hatásköréről
- 26/1999. (III. 26.) OGY határozat a Magyar Állandó Értekezlet megalakulásához kapcsolódó feladatokról
- 101/2010. (X. 21.) OGY határozat az iskolai Nemzeti Összetartozás Napja bevezetéséről, a magyarországi és a külföldi magyar fiatalok közti kapcsolatok kialakításáról és erősítéséről a közoktatásban, valamint a Magyarország határain kívül élő magyarság bemutatásáról

Nemzetközi jogforrások:

- Keretegyezmény a nemzeti kisebbségek védelméről (ETS No. 157)
- Regionális vagy kisebbségi nyelvek európai Chartája (ETS No. 148)
- Egyezmény az emberi jogok és alapvető szabadságok védelméről és kiegészítő jegyzőkönyvei (ETS No. 005)

FOGALOMTÁR

Fogalom	Definíció
Alaptörvény D) cikk	„Magyarország az egységes magyar nemzet összetartozását szem előtt tartva felelősséget visel a határain kívül élő magyarok sorsáért, elősegíti közösségeik fennmaradását és fejlődését, támogatja magyarságuk megőrzésére irányuló törekvéseiket, egyéni és közösségi jogaik érvényesítését, közösségi önkormányzataik létrehozását, a szülőföldön való boldogulásukat, valamint előmozdítja együttműködésüket egymással és Magyarországgal.”
Állampolgárság megállapítása	Az az eljárás, amelynek során megállapításra kerül, hogy a magyar állampolgárságot kérelmező személy magyar állampolgárságának leszármazási láncolata fennáll-e.
Antall-doktrína	Minden, a külföldi magyarokat érintő döntés meghozatalánál a mindenkori magyar kormány köteles figyelembe venni az őket képviselő legitim szervezetek véleményét.
Beneš-dekrétumok	Edward Beneš csehszlovák államfő által 1945 májusa és októbere között kiadott elnöki rendeletek, melyeknek egy része az ország területén élő németek és magyarok kollektív bűnösségét rögzítette.
Bethlen Gábor Alap	A Bethlen Gábor Alap egy elkülönített állami pénzalap, amelyből a külföldi magyar egyének és szervezetek támogatása megvalósul. Az Alap forrásait a Bethlen Gábor Alapkezelő Nonprofit Zrt. kezeli.
Diaszpóra	Diaszpórának nevezzük azokat a földrajzilag szétagolt, migrációs eredetű közösségeket, melyek az őket körülvevő társadalomba integrálódtak, de nem teljesen asszimilálódtak, és szimbolikus vagy objektív kapcsolatban állnak más területeken élő, de azonos származásúnak vélt rokon közösségekkel, valós vagy elképzelt anyaországgal.
Diaszpóra-stratégia	A <i>Magyar Diaszpórapolitika – Stratégiai irányok</i> című dokumentum, amelyet a Magyar Diaszpóra Tanács 2016. november 30-i, VI. ülésén fogadott el. A dokumentum a nemzetpolitikai stratégiában a diaszpóra kapcsán megfogalmazott célokra alapozva fogalmazza meg a diaszpórapolitika lehetséges fejlesztési irányait.
Etnikai párt	Etnikai alapon szerveződő párt, amely elsősorban egy jól meghatározható körből – az általa képviselt nemzeti vagy etnikai közösség tagjaiból – számíthat szavazatokra, és ugyanannak az etnikai/nemzeti csoportnak az érdekeit képviseli.

Kárpát-medencei Képviselek Fóruma	2004-ben, a Magyar Állandó Értekezlet helyettesítésére összehívott testület, amelynek tagjai a Magyar Országgyűlés frakcióinak küldöttei, a szomszédos országok parlamentjeinek, regionális vagy megyei közgyűléseinek azon képviselői, akik az ott működő magyar szervezetek támogatásával szerezték mandátumukat, valamint az Európai Parlament magyar párt tagjaként megválasztott képviselői.
Kedvezményes honosítás	Az állampolgársági törvény 2010. május 26-i módosításának következtében létrejött eljárás, amelynek segítségével a külföldi magyarok magyarországi letelepedés és állampolgársági vizsga nélkül kaphatják meg a magyar állampolgárságot. Az igényléshez csupán egy magyar állampolgár felmenőre és magyar nyelvtudásra van szükség.
Keretegyezmény a nemzeti kisebbségek védelméről	Az Európa Tanács keretében elfogadott nemzetközi szerződés, ami az első többoldalú, nemzetközi jogilag kötelező dokumentum, amely teljes egészében a nemzeti kisebbségek jogaival foglalkozik.
Külföldi magyarok	A kifejezést az 1920-as trianoni békeszerződés után az országtól elcsatolt területeken – a mai Ausztria, Horvátország, Románia, Szerbia, Szlovákia, Szlovénia és Ukrajna területén – élő, kisebbségi sorban lévő magyar lakosságra és a diaszpórában élő magyarokra használjuk.
Magyar Állandó Értekezlet	A nemzetpolitika legfőbb döntéshozó fóruma, amely 1999-ben került először összehívásra. Tagjait a Magyar Kormány, a magyarországi parlamenti pártok, a parlamenti vagy tartományi képvisellel rendelkező külföldi magyar szervezetek, valamint a nyugati magyarság képviselői alkotják.
Magyar Diaszpóra Tanács	A világon szétszórtságban élő magyarság szervezeteinek közös fóruma, amely 2011-es megalakulása óta évente tart ülést. Tagjai a magyar diaszpóraszervezetek képviselői.
Nemzeti jelentőségű intézmények és programok	A határon túli magyarság körében nagyfokú szervezőerővel rendelkező, nemzetstratégiai szempontból oktatási, kulturális, egyházi, társadalomszervezési és egyéb területeken kiemelkedő szerepet betöltő külföldi magyar szervezetek és intézmények, amelyeket a Magyar Kormány a Bethlen Gábor Alapból folyamatos és kiszámítható támogatásban részesít.
Nemzeti kisebbség	Egy adott társadalom azon tagjainak csoportja, akik nem a többségi nemzettel azonosulnak, hanem egy olyan másik nemzettel, amelynek van állama vagy ennek létrehozására törekszik.
Nemzeti Kisebbségi Főbiztos	Az Európai Biztonsági és Együttműködési Szervezet (EBESZ) keretében létrehozott tisztség; feladata, hogy figyelemmel kíséresse az EBESZ-térségben élő nemzeti kisebbségek helyzetét, a komolyabb etnikai válságok megelőzése érdekében csillapítsa az e téren jelentkező feszültségeket.
Nemzeti Összetartozás Bizottsága	Az Országgyűlés nemzetpolitikával foglalkozó önálló állandó bizottsága.

Nemzetpolitika	A nemzetpolitika a magyar állam külhoni magyarokra vonatkozó politikája, amely a magyar állam és a külhoni magyar egyének, valamint közösségek közötti kapcsolatot erősíti az egységes magyar nemzet gyarapodása céljából, valamint a külhoni magyar közösségek identitásőrzésére, a magyar identitás továbbadására irányul.
Nemzetpolitikai Államtitkárság	A Magyar Kormány nemzetpolitikáért felelős miniszterelnök-helyettes irányítása alá tartozó szervezeti egysége, amely a nemzetpolitika alakításáért felel.
Nemzetpolitikai stratégia	A Magyar Nemzetpolitika – A nemzetpolitikai stratégia kerete című dokumentum, amelyet a Magyar Állandó Értekezlet 2011. november 24-i, X. ülésén fogadott el. A dokumentum tartalmazza a külhoni magyarsággal kapcsolatos legfontosabb kormányzati célokat
Oktatási-nevelési támogatás	A szomszédos államokban élő magyarokról szóló törvény (Státustörvény) értelmében a szülőföldjükön magyar nyelvű oktatási intézményben tanuló külhoni magyar diákok számára biztosított támogatás.
Regionális vagy kisebbségi nyelvek európai chartája	Az Európa Tanács keretében elfogadott nemzetközi szerződés, amely az európai kultúra veszélyeztetett részét képező kisebbségi vagy regionális nyelveket jelöli meg az általa biztosított védelem tárgyaként.
Státustörvény	A szomszédos államokban élő magyarokról szóló törvény ismertebb elnevezése, amely többek között azokat a Magyarországon igénybe vehető kedvezményeket szabályozza, melyeket az úgynevezett Magyar igazolvány vagy Magyar hozzátartozói igazolvány kiváltásával vehetnek igénybe a határon túli magyarok.
Személyi autonómia	Az autonómiajogok alanya egy meghatározott kisebbségi közösség, amely az autonómia különböző jogai és hatáskörei vonatkozásában rendelkezik önkormányzati jogokkal.
Szórvány	A szórvány minden olyan helyben – tehát nem migráció következtében – kisebbséggé vált etnikai, nemzeti vagy vallási alapon szerveződő közösség, mely az asszimiláció hatására tömbszerűségéből fokozatosan veszít.
Területi autonómia	Az adott terület lakossága az autonómiajogok alanya, amely önálló képviseleti szervvel és ehhez kapcsolódóan saját végrehajtó testülettel rendelkezik, amelyek például az oktatás, a kultúra vagy a pénzügyek terén rendelkeznek önálló döntési, illetve végrehajtási jogkörökkel.
Trianoni békeszerződés	Az első világháborúban vesztes Magyarország és a háborúban győztes antant szövetség hatalmai között létrejött békeszerződés, amelynek aláírására 1920. június 4-én került sor Versailles-ban. A békeszerződés által meghúzott új országhatárok következtében több tömbmagyar területet csatoltak a szomszédos államokhoz.

IRODALOMJEGYZÉK

Felhasznált és ajánlott irodalom

ABLONCZY Balázs (2011): *A visszatért Erdély 1940–1944*. Jaffa Kiadó, Budapest.

ANGYAL Béla (2002): *Érdekvédelem és önszerveződés. Fejezetek a csehszlovákiai magyar pártpolitika történetéből 1918–1938*. Lilium Aurum–Fórum, Galánta–Dunaszerdahely.

A. SAJTI Enikő (1987): *Délvidék, 1941–1944. A magyar kormányok délszláv politikája*. Kossuth, Budapest.

A. SAJTI Enikő (2004): *Impériumváltások, revízió, kisebbségek. Magyarok a Délvidéken 1918–1947*. Napvilág, Budapest.

BAKK Miklós (1999): Az RMDSZ mint a romániai magyarság politikai önmeghatározási kísérlete 1989 után. *Regio*, 1999/2. 81–116.

BADIS Róbert (2012): Láttelek a vajdasági magyarok demográfiai helyzetéről. *Pro Minoritate* 2012/Ősz. 27–38.

BÁRDI Nándor – FEDINEC Csilla – SZARKA László szerk. (2008): *Kisebbségi magyar közösségek a 20. században*. Gondolat, Budapest.

BÁRDI Nándor szerk. (2005): *Autonóm magyarok? Székelyföld változása az „ötvenes években”*. Pro-Print, Csíkszereda.

BÁRDI Nándor (2004): *Tény és való. A budapesti kormányzatok és a határon túli magyarság kapcsolattörténete*. Kalligram, Pozsony.

BÁRDI Nándor – KÁNTOR Zoltán (2000): Az RMDSZ a romániai kormányban, 1996–2000. *Regio*, 2000/4. 150–186.

BÁRDI Nándor – SIMON Attila szerk. (2006): *Integrációs stratégiák a magyar kisebbségek történetében*. Fórum, Somorja.

BOTTONI, STEFANO (2008): *Sztálin a székelyeknél – A Magyar Autonóm Tartomány története (1952–1960)*. Pro-Print Kiadó, Csíkszereda.

DARCSI Karolina (2012): A 2012-es ukrainai parlamenti választások és a kárpátaljai magyarság. *Kisebbségkutatás*, 2012/4. 767–781.

DURAY Miklós (1989): *Kettős elnyomásban. Dokumentumok a csehszlovákiai magyarság helyzetéről és jogvédelméről, 1978–1989*. Madách Kiadó, Pozsony.

- EPLÉNYI Kata – KÁNTOR Zoltán szerk. (2012): *Térvesztés és határtalanítás. A magyar nyelvpolitika 21. századi kihívásai*. Lucidus, Budapest.
- FAZEKAS József – HUNČIK Péter szerk. (2006): *Magyarok Szlovákiában (1989–2004). Összefoglaló jelentés a rendszerváltástól az Európai Unió csatlakozásig*. Lilium Aurum – Fórum Kisebbségkutató Intézet, Somorja–Dunaszerdahely.
- FEDINEC Csilla – VEHES Mikola szerk. (2010): *Kárpátalja 1919–2009: történelem, politika, kultúra. Argumentum*, Budapest.
- FEDINEC Csilla (2015): *A Magyar Szent Koronához visszatért Kárpátalja – 1938–1944*. Jaffa Kiadó, Budapest.
- GAZSÓ Dániel (2015): Egy definíció a diaszpórákutató margójára. *Kisebbségkutató*, 2015/2. 7–33.
- GAZSÓ Dániel (2016): A magyar diaszpóra fejlődéstörténete. *Kisebbségi Szemle*, 2016/1. 9–35.
- HARRACH Gábor (2016): Etnicitás és pártpreferencia a Felvidéken – Kik alkotják az MKP és a Most–Híd szavazótáborát? *Kisebbségi Szemle*, 2016/2. 29–51.
- HERNER-KOVÁCS Eszter (2013): Szerbiai választások 2012. Az új szerb politikai erőter és az elmúlt egy év tanulságai, különös tekintettel a magyar érdekképviselet alakulására. *Magyar Kisebbség*, 2013/2. 92–113.
- HORVÁTH László (2016): Parlamenti, tartományi és helyi önkormányzati választások Szerbiában – megőrizte befolyását a vajdasági magyarság. *Kisebbségi Szemle*, 2016/2. 53–76.
- ILLYÉS Gergely – SZÉKELY István Gergő (2012): A 2012-es romániai helyhatósági választások tanulságai. *Kisebbségkutató*, 2012/2. 257–283.
- ILLYÉS Gergely (2016): Helyhatósági választások Romániában. Mire elég a baloldal győzelme? *Kisebbségi Szemle*, 2016/2. 77–103.
- JANICS Kálmán (1992): *A hontalanság évei. A szlovákiai magyar kisebbség a második világháború után 1945–1948*. Madách, Pozsony.
- KÁNTOR Zoltán szerk. (2002): *A státustörvény: dokumentumok, tanulmányok, publicisztika*. Teleki László Alapítvány, Budapest.
- KÁNTOR Zoltán szerk. (2002): *A státustörvény: előzmények és következmények*. Teleki László Alapítvány, Budapest.
- KÁNTOR Zoltán szerk. (2013): *Nemzetpolitikai alapismeretek*. Nemzeti Közszerzési és Tankönyv Kiadó, Budapest.
- KAPITÁNY Balázs (2013): Kárpát-medencei népszámlálási körkép. *Demográfia*, 56. évf. 1. szám. 25–64.

- KARDOS Gábor (2007): *Kisebbségek: Konfliktusok és garanciák*. Gondolat Kiadó, Budapest.
- KARDOS Gábor (2013): A kisebbségek nemzetközi jogi védelme. In KARDOS Gábor – LATTMANN Tamás szerk. (2015): *Nemzetközi jog*. ELTE Eötvös Kiadó, Budapest. 237–249.
- KISS Tamás (2012): Demográfiai helyzetkép. *Educatio*, 2012/1. 24–48.
- Magyar nemzetpolitika – A nemzetpolitikai stratégia kerete (2011)*. Közigazgatási és Igazságügyi Minisztérium, Nemzetpolitikai Államtitkárság. Elérhetőség: <http://www.nemzetiregiszter.hu/download/9/a2/00000/Magyar%20nemzetpolitika%20A4.pdf> (utolsó letöltés: 2019. május 10.)
- Magyar diaszpórapolitika – Stratégiai irányok (2016)*. Miniszterelnökség, Nemzetpolitikai Államtitkárság. Elérhetőség: http://www.nemzetiregiszter.hu/admin/download/c/fe/20000/magyar_diaszpórapolitika1.pdf (Utolsó letöltés: 2019. május 10.)
- MOLNÁR József – MOLNÁR D. István (2005): *Kárpátalja népessége és magyarsága a népszámlálási és népmozgalmi adatok tükrében*. KMPSZ, Beregszász.
- RÁKÓCZI Krisztián (2012): Előrehozott parlamenti választások Szlovákiában – 2012, a magyar politikai esélyek csökkenése. *Kisebbségkutatás*, 2012/2. 211–225.
- RÁKÓCZI Krisztián (2016): Választások Szlovákiában – A rendszerellenes pártok előretörése és a magyar szavazók távolmaradása. *Kisebbségi Szemle*, 2016/2. 7–28.
- RAVASZ Ábel (2012): *Szlovákiai magyarok és a 2011-es népszámlálás: mérleg és elemzés*. Kempelen Intézet – Publicus Slovensko, Komárom.
- ROMSICS Ignác (2006): *Az 1947-es párizsi békeszerződés*. Osiris, Budapest.
- ROMSICS Ignác (2007): *A trianoni békeszerződés*. Osiris, Budapest.
- SZÁZADVÉG 82. (2016/4.) *Autonómia*. Századvég Kiadó, Budapest.
- SIMON Attila (2014): *Magyar idők a Felvidéken 1938–1945. Az első bécsi döntés és következményei*. Jaffa Kiadó, Budapest.
- SZARKA László (1998): *Duna-táji dilemmák. Nemzeti kisebbségek – kisebbségi politika a 20. századi Kelet-Közép-Európában*. Ister, Budapest.
- SZARKA László (2016): *A multietnikus nemzetállam – Kísérletek, kudarcok és kompromisszumok Csehszlovákia nemzetiségi politikájában 1918–1992*. Kalligram Kiadó, Pozsony.
- SZARKA László – VIZI Balázs – MAJTÉNYI Balázs – KÁNTOR Zoltán szerk. (2007): *Nemzetfogalmak és etnopolitikai modellek Kelet-Közép-Európában*. Gondolat Kiadó, Budapest.
- TÓTH Norbert (2014): *A kisebbségi területi autonómia elmélete és gyakorlata. Nemzetközi jogi és összehasonlító jogi analízis*. NPKI–L'Harmattan, Budapest.

- VADKERTY Katalin (2001): *A kitelepítéstől a reszlovakizációig. Trilógia a csehszlovákiai magyarság 1945–1948 közötti történetéről.* Kalligram, Pozsony.
- VARGA Péter (2014): A Kalmár-jelentés: újra napirenden a kisebbségi jogok. *Kisebbségkutatás.* 2016/2. 60–80.
- VERES Valér (2015): *Népességszerkezet és nemzetiség. Az erdélyi magyarok demográfiai képe a 2002. és 2011. évi romániai népszámlálások tükrében.* Kolozsvári Egyetemi Kiadó, Kolozsvár.

A Nemzeti Közsolgálati Egyetem kiadványa.

Nemzeti Közsolgálati Egyetem
Közigazgatási Továbbképzési Intézet
www.uni-nke.hu

Felelős kiadó:

Dr. Deli Gergely rektor
Címe: 1083 Budapest, Ludovika tér 2.

Olvasószerkesztő:

Dorogi Katalin

Tördelőszerkesztő:

Friebert Máté

Borítókép:

Novotni Adél

ISBN 978-963-498-542-6 (elektronikus)

Az eredeti kiadvány a KÖFOP-2.1.1-VEKOP-15-2016-00001 „A közszolgáltatás komplex kompetencia, életpálya-program és oktatás technológiai fejlesztése” című projekt keretében készült el és jelent meg.

SZÉCHENYI

MAGYARORSZÁG
KORMÁNYA

Európai Unió
Európai Szociális
Alap

BEFEKTETÉS A JÖVŐBE